



ОМБУДСМАН ЗА ДЈЕЦУ
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Број:138-1-И/25

Дана 09.03.2025. године

**ГОДИШЊИ ИЗВЈЕШТАЈ О РАДУ
ОМБУДСМАНА ЗА ДЈЕЦУ
за 2024. годину**

Бања Лука, март 2025. године

Садржај

I	УВОД	5
II	ПОСТУПАЊЕ ОМБУДСМАНА ЗА ДЈЕЦУ	6
1.	Поступање по предметима којима се указује на појединачне повреде права дјетета.....	7
1)	Подносилац пријаве - жалбе.....	7
2)	Начин пријема пријаве - жалбе.....	8
3)	Број и пол дјете чија су права повријеђена	8
4)	Узраст дјете чија су права повријеђена	9
5)	Одговорна страна	9
6)	Повреда права дјетета.....	10
2.	Поступање по службеној дужности	11
1)	Поступање у појединачним предметима.....	11
2)	Препоруке	11
3)	Посебни извјештаји	13
4)	Иницијативе	13
5)	Мишљења	14
6)	Саопштења.....	14
7)	Едукација дјете	15
III	ЛИЧНА ПРАВА.....	16
1.	Уређење виђања	16
2.	Вршење родитељског права	17
3.	Повјеравање дјетета.....	18
4.	Право на путну исправу.....	19
5.	Заштита дјете без родитељског старања	19
1)	Институционални смјештај.....	19
2)	Усвојење	22
3)	Хранитељство.....	23
6.	Право дјетета на приватност	24
1)	Право на приватност дјетета у дигиталном окружењу.....	24
2)	Извјештавање о дјети.....	27
3)	Видео надзор.....	28
4)	Објављивање/дјељење фотографија и других садржаја на којима су дјеца	29
IV	ПРАВО НА ЗАШТИТУ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНеМАРИВАЊА ДЈЕЦЕ.....	30
1.	Насиље над и међу дјецом.....	30

2.	Вршњачко насиље	35
3.	Насиље у породици	40
4.	Занемаривање дјеце.....	43
5.	Физичко кажњавање дјеце	45
6.	Насиље над дјецом у дигиталном окружењу	46
7.	Сексуално насиље над дјецом.....	48
8.	Систем „Пронађи ме“	49
V	ВАСПИТНО – ОБРАЗОВНА ПРАВА.....	51
1.	Предшколско васпитање и образовање.....	51
2.	Основно васпитање и образовање	55
1)	Дисциплинска одговорност ученика.....	55
2)	Сарадња школе и родитеља	57
3)	Наставни план и програм.....	58
4)	Организовање рада продуженог боравка	60
5)	Избор ученика генерације	61
6)	Кориштење савремених технологија у настави	63
3.	Средње образовање и васпитање	65
VI	ЕКОНОМСКО – СОЦИЈАЛНА ПРАВА	68
1.	Право на животни стандард.....	69
2.	Право на издржавање	70
3.	Права на накнаде и друга материјална примања	71
4.	Економска експлоатација дјеце.....	74
VII	ПРАВОСУДНО - ПРАВНА ЗАШТИТА	76
1.	Ефикасност вођења поступка	76
2.	Заштита дјеце у кривичном поступку	77
VIII	ПРАВО НА ЗДРАВСТВЕНУ ЗАШТИТУ.....	81
1.	Остваривање права на здравствену заштиту и његу	82
2.	Заштита здравља дјеце и адолесцената од болести зависности	83
3.	Репродуктивно здравље	86
4.	Заштита менталног здравља	87
5.	Право на здраву животну средину	89
IX	ПРАВА ДЈЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ	90
1.	Образовање дјеце са сметњама у развоју	92
2.	Здравствена заштита дјеце са сметњама у развоју	94
X	ПРАВА ДЈЕЦЕ КАО ЧЛАНОВА ДРУШТВЕНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ.....	96
1.	Право на партиципацију	96

2.	Право на заштиту од непримјерених садржаја	97
XI	ПРАВО НА СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ, РЕКРЕАЦИЈУ И КУЛТУРНЕ АКТИВНОСТИ.....	100
XII	ОСТАЛА ПРАВА.....	103
XIII	ПОСТУПАЊЕ ПО СЛУЖБЕНОЈ ДУЖНОСТИ.....	104
1.	Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“	104
2.	Посебан извјештај „Право на образовање дјеце са сметњама у развоју“	106
3.	Посебан извјештај о реализованим радионицама „Другарство, емпатија и права“ поводом Дана медијске и информацијске писменост 2024. године	109
4.	Посебан извјештај о реализованим радионицама на тему „Другарство, емпатија и права“.....	112
XIV	НОРМАТИВНЕ АКТИВНОСТИ.....	115
XV	САРАДЊА СА ДРУГИМ СУБЈЕКТИМА	117
1.	Сарадња са органима, установама и институцијама	117
2.	Сарадња са невладиним сектором	121
3.	Сарадња са међународним организацијама и чланство у Мрежи европских омбудсмана за дјецу (ENOC).....	122
XVI	САРАДЊА СА ДЈЕЦОМ.....	123
XVII	ОСТАЛЕ АКТИВНОСТИ И РАД НА ПРОМОЦИЈИ И ЗАШТИТИ ПРАВА ДЈЕЦЕ	128
XVIII	САРАДЊА СА МЕДИЈИМА	139
XIX	ОРГАНИЗАЦИЈА И ФИНАНСИЈСКО ПОСЛОВАЊЕ.....	140
XX	ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	141

I УВОД

Омбудсман за дјецу је независна институција, основана Законом о омбудсману за дјецу, која штити, прати и промовише права дјетета. Послови и задаци из надлежности Омбудсмана за дјецу организују се у сједишту које се налази у Бањој Луци и у двије канцеларије изван сједишта које се налазе у Бијељини и Добоју.

У Извјештају су презентовани подаци о раду и активностима Омбудсмана за дјецу за 2024. годину, поступања по пријавама - жалбама и по службеној дужности, подаци по појединачним повредама права дјеце у Републици Српској, сарадња са субјектима владиног и невладиног сектора, и међународним организацијама, те сарадња са медијима, као и подаци о финансијском пословању Омбудсмана за дјецу.

У складу са обавезама прописаним чланом 17. Закона о омбудсману за дјецу, подносим Народној скупштини Републике Српске Годишњи извјештај о раду институције Омбудсмана за дјецу за 2024. годину.

Омбудсман за дјецу

Гордана Рајић

II ПОСТУПАЊЕ ОМБУДСМАНА ЗА ДЈЕЦУ

Омбудсман за дјецу¹:

- прати усклађеност закона и других прописа у Републици Српској који се односе на заштиту права дјетета с одредбама Устава Републике Српске, Конвенције Уједињених нација о правима дјетета и других међународних докумената који се односе на заштиту права и интереса дјетета;
- прати извршавање обавеза Републике Српске које произлазе из Конвенције Уједињених нација о правима дјетета и других међународних докумената који се односе на заштиту права и интереса дјетета;
- прати примјену свих прописа који се односе на заштиту права и интереса дјетета;
- прати повреде права и интереса дјетета;
- залаже се за заштиту и промоцију права и интереса дјетета;
- предлаже предузимање мјера за заштиту и промоцију права дјетета, као и за спречавање штетних поступања која угрожавају права и интересе дјетета;
- обавјештава јавност о стању права дјетета;
- обавља друге послове утврђене овим законом.

У извјештајном периоду (од 01.01.2024. – 31.12.2024. године) Омбудсман за дјецу предузимао је низ активности и мјера у циљу заштите и унапређења права и положаја дјетата, у оквиру којих је поступао по појединачним предметима, давао одређене препоруке, иницијативе и мишљења надлежним органима, израђивао посебне извјештаје, иницирао доношење и измјену одређених законских и подзаконских аката, те активно сарађивао са дјецом и медијима. Омбудсман за дјецу је наставио са праксом подстицања дјеце на остваривање њиховог права на партиципацију, као и на учешће у доношењу одлука које их се тичу како би се глас и мишљење дјеце чули, те је у том правцу интензивирана сарадња са дјецом, њихова едукација кроз редовне радионице, а у 2025. години планирано је и учешће Младих савјетника омбудсмана за дјецу на конференцији ENEYA (European Network of Young Advisors) која ће бити одржана у Загребу.

У 2024. години Омбудсман за дјецу поступао је у укупно 467 предмета, од тога 364 предмета се односи на појединачне пријаве - жалбе запримиљене у Омбудсману за дјецу, док је у 84 предмета активности иницирао сам Омбудсман за дјецу, било кроз предмете покренуте по службеној дужности или кроз давање препорука, мишљења, иницијатива или израде посебних извјештаја и сл. Укупно 19 предмета је пренесено из претходне године.

Табела бр. 1.

Поступање по запримљеним предметима	
Запримљени предмети	364
Предмети пренеси из претходне године	19
Укупно	383

Поступање по службеној дужности	
Појединачни предмети	14
Препоруке	29
Посебни извјештаји	4

¹ Члан 5. Закона о Омбудсману за дјецу ("Службени гласник Републике Српске", број: 103/08 и 70/12)

Иницијативе	2
Мишљења	1
Саопштења	4
Сарадња и едукација дјеце	30
Укупно	84

Поступање Омбудсмана за дјецу у 2024. години	
Укупно	467

1. Поступање по предметима којима се указује на појединачне повреде права дјетета

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је поступао по 378 предмета којима се указује на појединачне повреде права дјетета. Од тога 364 предмета су заprimљена од стране грађана, али и дјеце, а 14 предмета је отворено по службеној дужности. 19 предмета је пренесено из претходне године. Такође, Омбудсман за дјецу готово свакодневно заприма упите, који захтјевају пружање одговарајућих информација, упутстава и савјета у непосредном контакту са странкама или путем телефона или електронске поште. Углавном се ради о једнократним обраћањима или доласцима странака која нису исказана у укупном броју предмета.

Табела бр. 2

Поступање Омбудсмана за дјецу по предметима у 2024. години	
Запримљени предмети	364
Предмети по службеној дужности	14
Укупно	378

1) Подносилац пријаве - жалбе

У 288 пријава - жалби који су заprimљени у Омбудсману за дјецу подносиоци су били родитељи. У 37 пријава - жалби Омбудсман је поступао по представкама трећих лица (баке, деде, ближи и даљи сродници, комшије итд.), 18 пријава - жалби је покренуто по пријавама јавних установа и невладиних организација, 14 је покренуто по службеној дужности, док су у 10 пријава - жалби подносиоци анонимни. Адвокати, односно правни заступници су поднијели 9 пријава - жалби, док је у 2 предмета подносилац пријаве - жалби било дијете.

Пријаве - жалбе које су родитељи подносили Омбудсману за дјецу односиле су се најчешће на незадовољство радом органа који воде поступке и спроводе стручне интервенције ради заштите дјеце (центри за социјални рад, судови...), неповјерење у њихов рад и стручне процјене, те приговоре на понашање другог родитеља или члана породице према дјетету. Такође, пријаве - жалбе родитеља односиле су се и на рад васпитно - образовних установа, најчешће у вези са изрицањем васпитно - дисциплинских мјера ученицима.

Чланови породице обраћали су се у случајевима када би због нарушене комуникације са родитељима имали потешкоћа око остваривања личних контаката са дјететом, а

трећа лица због пријављивања различитих облика насиља, злостављања или занемаривања дјече.

Дјеца су у својим обраћањима најчешће имала примједбе на наставни план и програм, вршњачко насиље, те немогућност партиципирања у доношењу одлука школе укључујући и неадекватно функционисање Савјета ученика. Овом приликом важно је нагласити да Омбудсман за дјецу увијек када је подносилац пријаве - жалбе дијете посебно води рачуна о заштити личних података и приватности дјетета, нарочито у комуникацији са одговорним субјектом.

Табела бр. 3

Подносилац пријаве - жалбе	
Родитељи	288
Чланови породице / трећа лица	37
Јавне установе и невладине организације	18
По службеној дужности	14
Анонимно	10
Адвокат/пуномоћник	9
Дијете	2
Укупно	378

2) Начин пријема пријаве - жалбе

Укупно 155 пријава - жалби запримљено је лично тј. доласком подносиоца пријаве – жалбе у Омбудсман за дјецу. Телефонским путем запримљено је 95 пријава - жалби, док је путем е-маила запримљено 67 пријава - жалби. Путем поште пристигло је 40 пријава - жалби, 14 је покренуто по службеној дужности док је 7 пријава - жалби запримљено путем друштвених мрежа.

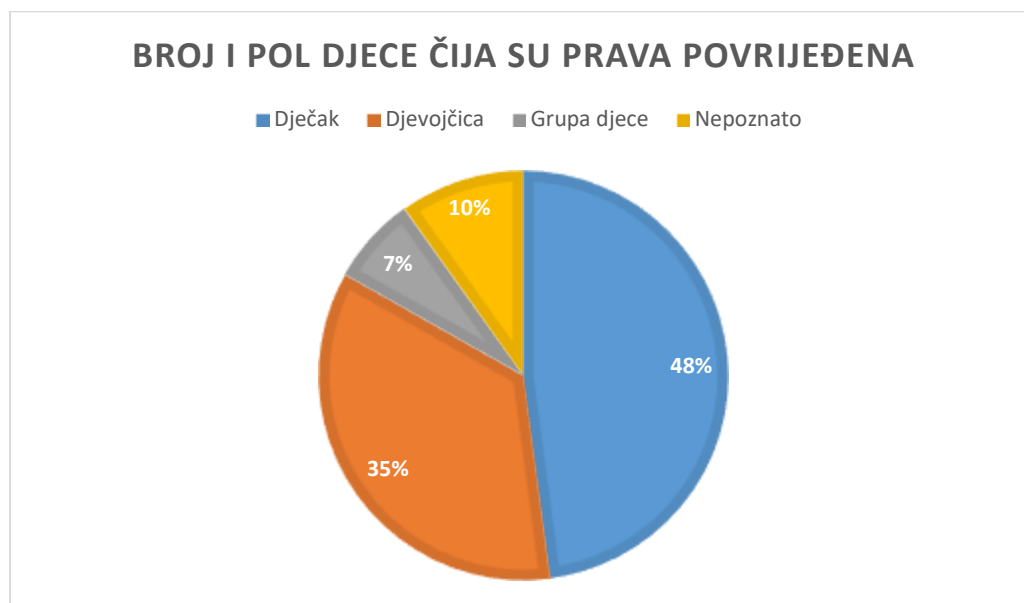
Табела бр. 4

Начин пријема пријаве - жалбе	
Лично	155
Телефонским путем	95
Е-маил	67
Поштом	40
По службеној дужности	14
Друштвене мреже	7
Укупно	378

3) Број и пол дјече чија су права повријеђена

У раду Омбудсмана за дјецу у извјештајној години евидентирано је 377 дјеце чија су права била повријеђена. Од тог броја 194 су били дјечаци, 143 су биле дјевојчице, док за 40 дјеце није био наведено или прецизирано којег су пола. Нешто већу заступљеност дјечака могуће је објаснити чињеницом да је у већини предмета који се односе на вршњачко насиље исто више заступљено између истополних група, најчешће мушког пола. Тачан број дјеце чија су права или интереси повријеђени, а који су обухваћени поступањем Омбудсмана за дјецу, није могуће утврдити, будући да се поједини предмети или поступци тичу неодређеног броја дјеце, или одређених група дјеце. Када

су у питању групе дјеце, оне се веома разликују како по узрасту дјеце тако и по величини групе, али и по врсти и степену угрожености или повреди права дјетета. Најчешће се ради о групама дјеце у васпитно - образовним установама, примјера ради групи дјеце једног одјељења или вртићка група, а у појединим случајевима ради се о групи дјеце која имају одређене заједничке карактеристике, нпр. дјеца са сметњама у развоју, дјеца на болничком лијечењу, или дјеца смјештена у установе социјалне заштите и сл.



4) Узраст дјеце чија су права повријеђена

Када је у питању узраст дјеце чија су права повријеђена, у извјештајној години 62 дјетета чија су права повријеђена су била узраста од 0-5 година, 112 пријава – жалби се односило на дјецу узраста од 6 - 10 година, 121 пријава - жалби односи се на дјецу узраста од 11-14 година, док је у 12 пријава - жалби узраст дјеце био од 15-18 година. Такође и у овој извјештајној години Омбудсман за дјецу запримао је пријаве - жалбе које су се односиле на пунољетна лица, укупно 12 таквих пријава - жалби, док у 58 запримиљених пријава - жалби узраст дјеце чија су права повријеђена је био непознат.

Табела бр. 5

Узраст дјеце	
0-5	62
6-10	112
11-14	121
15-18	12
18 година и више	12
Непознато	58

5) Одговорна страна

У највећем броју случајева притужбе су се односиле на поступања центара за социјални рад, јавних фондова - фонд здравствене и фонд дјечије заштите, фонд ПИО као и ресорна министарства укупно 142 пријаве - жалбе. Затим слиједе правосудни органи, републички и локални органи управе – инспекторати, административни органи управе

и други, укупно 124 пријаве - жалбе, васпитно-образовне установе јавне и приватне 104, те остали, укупно 8 пријава – жалби.

Табела бр. 6

Одговорна страна	
Јавне установе/ фондови/ министарства	142
Правосудни органи/републички и локални органи управе	124
Васпитно-образовне установе	104
Остали	8
Укупно	378

6) Повреда права дјетета

Улога Омбудсмана за дјецу, прије свега има за циљ да кроз праћење рада надлежних органа, уочава проблеме и потешкоће у остваривању и заштити права дјеце, те да у оквиру својих овлаштења даје приједлоге активности и мјера како у циљу отклањања и спрјечавања штетних поступања која доводе до повреде права дјетета у појединачним случајевима, тако и у циљу системског рјешавања проблема. Сама чињеница да постоји велики број пријава - жалби којима се указује на повреде појединачних права дјетета довољан су показатељ да у тим подручјима дјеца нису адекватно заштићена. Међутим, понекад је и само једна пријава - жалба којом се указује на повреду права или интереса дјетета довољна за предузимање одговарајућих мјера, укључујући и мјере превенције.

Највећи број запримљених пријава - жалби односи се на различите облике насиља, злостављања или занемаривања дјеце, а затим слиједе лична права, васпитно - образовна, економско - социјална, правосудно - заштитна и права дјеце са сметњама у развоју која често обухватају већи број права истовремено, најчешће право на образовање, здравствену и социјалну заштиту те одговарајући животни стандард.

Табела бр. 7

Повреда права дјетета	
Лична права	95
Право на заштиту од насиља	97
Васпитно - образовна права	66
Економско - социјална права	40
Правосудно - заштитна права	28
Права дјеце са сметњама у развоју	40
Право на здравствену заштиту	6
Права дјеце као чланова друштвене заједнице	1
Право на слободно вријеме, рекреацију и културне активности	3
Остала права	2
Укупно	378

2. Поступање по службеној дужности

Омбудсман за дјецу је овлаштен да органима државне управе, јединицама локалне самоуправе, као и другим правним и физичким лицима која врше послове, у вези са дјецом, предложи мјере за спријечавање штетног поступања које угрожава права и интересе дјеце, да упозори на неправилности, те да захтијева да добије извјештаје о предузетим мјерама у вези са заштитом права и интереса дјеце.² У 2024. години упутили смо 29 препорука, израдили 4 посебна извјештаја, дали 2 иницијативе, 1 мишљење и 4 обавјештења за јавност.

Поред поступања по пријавама грађана, Омбудсман за дјецу, и на властиту иницијативу покреће и проводи поступак по службеној дужности, када оцијени да постоје оправдани разлози за заштиту права и интереса дјетета. У 2024. години по службеној дужности поступано је у 14 предмета. Сарадња са дјецом остварена је у 30 предмета.

1) Поступање у појединачним предметима

У 2024. години Омбудсман за дјецу је поступао у 14 предмета по службеној дужности. Предмети су се односили на заштиту дјетета у кривичном поступку, на остваривање здравствене заштите, сексуално насиље над дјететом, вршњачко насиље у васпитно – образовним установама, ментално здравље дјеце и остало.

2) Препоруке

У обављању послова из своје надлежности Омбудсман за дјецу је овлашћен да органима државне управе, органима, односно службама јединица локалне самоуправе, као и другим правним и физичким лицима која обављају послове у вези са дјететом, предлаже предузимање мјера за спријечавање штетних поступања која угрожавају њихова права и интересе, да упозори на неправилности, те да захтијева да добије извјештаје о предузетим мјерама. Препоруке које су упућене надлежним органима у извјештајној години години су произашле из 4 посебна извјештаја и осталих појединачних предмета, у којима је надлежним органима наложено предузимање одређених мјера ради заштите интереса дјеце. Наведене препоруке су упућене:

1. Препорука Окружном суду Бијељина и Окружном јавном тужилаштву Бијељина (Заштита права и интереса дјетета у кривичном поступку),
2. Препорука ЈУ Основна школа „Вук Стефановић Караџић“ (Вршњачко насиље) ,
3. Препорука Министарству здравља и социјалне заштите (Употреба електронских цигарета и сродних производа),
4. Препорука Министарству здравља и социјалне заштите (Заштита права дјеце са сметњама у развоју – право на накнаду родитеља – његоватеља или његователеља),

² Члан 9. Закона о омбудсману за дјецу

5. Препорука Министарству просвјете и културе (Медијска и информациона писменост и употреба вјештачке интелигенције у образовању),
6. Препорука Републичком педагошком заводу (Медијска и информациона писменост и употреба вјештачке интелигенције у образовању),
7. Препорука Министарству просвјете и културе (Посебан извјештај - Право на образовање дјеце са сметњама у развоју),
8. Препорука Министарству здравља и социјалне заштите (Право на образовање дјеце са сметњама у развоју),
9. Препорука Јавној предшколској установи Дјечији вртић „Бајка“, Чајниче (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
10. Препорука Предшколској установи Клуб за дјецу „Бајка“, Бијељина (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
11. Препорука Предшколској установи/Клуб за дјецу „Бамби“, Прњавор (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
12. Препорука Јавној установи Дјечији вртић „Чика Јова Змај“, Бијељина (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
13. Препорука Предшколској установи – Клуб за дјецу „ЦВРЧАК И МРАВ“, Бања Лука (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
14. Препорука Предшколској установи Клуб за дјецу „Данило“ Бања Лука (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
15. Препорука Предшколској установи Клуб за дјецу „Дјечије царство“, Градишка (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
16. Препорука Предшколској установи Клуб за дјецу „Игра ми је храна“, Источна Илица (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
17. Препорука Предшколској установи Клуб за дјецу „Љутко“, Бања Лука (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
18. Препорука Предшколској установи Клуб за дјецу „Мелиссаки“, Котор Варош (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
19. Препорука Дјечијем вртићу Монтессори Киндergarten, Бања Лука (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
20. Препорука Јавној установи за предшколско васпитање и образовање дјеце Дјечији вртић „Љубиње“, Љубиње (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),
21. Препорука Јавној установи Дјечији вртић „Полетарац“, Сребереница (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),

22. Препорука Јавној установи Дјечији вртић „ Радојка Лакић“, Кнежево (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),

23. Препорука Предшколској установи “Звјездице”, Градишка (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“),

24. Препорука Министарству просвјете и културе (Посебан извјештај „Другарство, емпатија и права“),

25. Препорука Министарству просвјете и културе (Посебан извјештај „Медијска и информациона писменост“),

26. Препорука Основним школама (Посебан извјештај “Медијска и информациона писменост”)

27. Препорука Средњим школама (Посебан извјештај „Медијска и информациона писменост“),

28. Препорука Министарству здравља и социјалне заштите (Посебан извјештај „ Медијска и информациона писменост“),

29. Препорука Министарству просвјете и културе (Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“)

3) Посебни извјештаји

Омбудсман за дјецу, у складу са Законом³ овлаштен је поднијети и посебан извјештај, уколико оцјени да је то неопходно ради заштите права и интереса дјете. Посебни извјештаји треба да допринесу рјешавању проблема како би се заштитила дјеца чија су права угрожена.

Омбудсман за дјецу је у 2024. години израдио четири посебна извјештаја:

1. Посебан извјештај – Право на предшколско васпитање и образовање
2. Посебан извјештај – Другарство, емпатија и права
3. Посебан извјештај – Медијска и информациона писменост
4. Посебан извјештај – Право на образовање дјете са сметњама у развоју

4) Иницијативе

Омбудсман за дјецу у складу са Законом⁴, овлаштен је да поднесе иницијативу за измјене и допуне закона, других прописа и општих аката, ако сматра да до повреде права дјетета долази због недостатка у прописима.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је поднио двије иницијативе:

1. Иницијатива за доношење Протокола о заштити дјете и младих од насиља у спорту и спортским активностима у Републици Српској – Министарству породице, омладине и спорта Републике Српске,

³ Закон о Омбудсману за дјецу, члан 17.

⁴ Закон о Омбудсману за дјецу, члан 7.

2. Иницијативу за усклађивање Протокола за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања – Министарству просвјете и културе Републике Српске.

5) Мишљења

Омбудсман за дјецу у складу са Законом⁵ је овлаштен да даје мишљење на приједлоге закона и других прописа уколико се њима уређују питања од значаја за заштиту интереса дјеце. У 2024. години Омбудсман за дјецу је доставио Мишљење на Протокол за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања – Министарству просвјете и културе.

6) Саопштења

У оквиру својих овлаштења Омбудсман за дјецу се залаже за заштиту и промоцију права и интереса дјетета, те обавјештава јавност о стању права дјетета. У току извјештајног периода Омбудсман за дјецу је у циљу информисања јавности о појединим питањима која се односе на заштиту права и интереса дјеце, али и у циљу подизања свијести о појединим ситуацијама, активностима и поступањима која могу довести или доводе до повреде права дјеце издао неколико саопштења. Како би наведена саопштења била доступна широј јавности иста су презентована путем медија, те званичне интернет странице и друштвених мрежа Омбудсмана за дјецу (Facebook, Instagram).

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је информисао јавност о активностима предузетим поводом Посебног извјештаја о вршњачком насиљу с посебним аспектом на примјере добре праксе, затим у вези са дјечијим правима у политичким кампањама, да дјеца не смију бити искориштавана за политичке циљеве одраслих, те о правима дјеце у кривичном поступку – заштита дјеце жртава.

Предизборна кампања - Дјеца не смију бити искориштавана за политичке циљеве одраслих!



Омбудсман за дјецу је дао саопштење поводом предизборне кампање за локалне изборе у Републици Српској/Босни и Херцеговини под насловом "Дјеца не смију бити искориштавана за политичке циљеве одраслих!"

Дјеца имају право активно учествовати у друштву и требају имати приступ политичарима, али зато да би им изнијела своја мишљења, указала им о својим потребама и жељама те их подстакла на доношење одлука на корист свој дјеци.

С обзиром на то да Омбудсман за дјецу није овлаштен забранити, нити санкционисати непримјерене поступке политичара, упозоравамо и дајемо препоруке за заштиту права дјеце када је у питању кориштење дјеце у политичке

сврхе.

Омбудсман за дјецу апеловао је на све политичке странке, јавност и медије да у изборној кампањи за локалне изборе 2024. године не користе (злоупотребљавају) дјецу у

⁵ Закон о Омбудсману за дјецу, члан 7.

изборним активностима. Не смијемо толерисати било какву злоупотребу дјеце, па ни злоупотребу у предизборним активностима.

Апеловао је на политичке странке и њихове кандидате да одржавање изборних активности не проводе у школским просторијама, школским салама и двориштима, на дјечијим игралиштима....нити да ометају редовне наставне процесе и не користе дјецу да промовишу своје политичке субјекте, те да се суздрже од позивања на своја окупљања младих млађих од 18 година, односно дјецу. Посебно апелујемо на политичке субјекте да уважавају права дјеце на приватност, и да се суздрже од коришћења слика/видео записа дјеце у својим кампањама.

Никоме не треба дозволити незаконито и неморално излагање дјеце било чему што не спада у њихове школске и породичне обавезе, што није у интересу дјетета, те Омбудсман за дјецу апелује на све субјекте заштите да у супротном треба да користе сва законска овлашћења да најригорозније санкционишу сваког ко покуша да злоупотреби дјецу.

Употреба дјеце током изборне кампање је врло узнемирујућа појава и није у складу са заштитом најбољег интереса дјеце, те грубо повређује права дјеце чија заштита треба да буде примарни циљ и одговорност свих нас одраслих. Дјеца једино могу бити у фокусу програма политичких странака ако ти програм имају циљ да дјеци пруже подстицајно и сигурно окружење, да им понуде рјешења која ће омогућити сваком дјетету да оствари сва своја права у највећој могућој мјери.

7) Едукација дјеце

Омбудсман за дјецу такође едукује дјецу о њиховим правима, кроз едукативне радионице које спроводи у образовним установама, учи их и обавјештава о њиховим правима. Путем радионица се остварује интеракција са дјецом на којој се боље упознају њихови ставови и мишљења на разне теме. Сарадња са дјецом доприноси њиховом бољем разумијевању, уважавању њиховог мишљења али и права на партиципацију.

У извјештајном периоду је остварено 30 сарадњи са дјецом кроз радионице „Другарство, емпатија и права“ учећи дјецу да поштују своје другове, да поштују различитост и да науче како да превазилазе конфликте.

Остварене су и друге радионице поводом Међународног дана дјетета под називом „Дјеца поручују“, затим радионице у родитељској кући под називом „Брига о дјеци“, радионице у васпитно - образовним установама на разне теме „Дан српског јединства, слободе и националне заставе“, „ О твојим правима“, „Насиље у школи“, „Међународни дан игре“, „Вршњачко насиље“, „Права дјеце и дрво пријатељства“, „Дјеца на интернету“ и многе друге.

III ЛИЧНА ПРАВА

Конвенцијом о правима дјетета јасно је одређено која су и шта се све подразумејева под заштитом личних права дјетета, с обзиром на то да иста улазе у област најважнијих и најосјетљивијих дјечијих права. Значајан број запримљених пријава - жалби из ове области и у протеклој години се односио на одржавање личних односа и контаката између дјетета и родитеља са којим то дијете не живи у заједници. До повреде овог права дјетета често долази након престанка заједничког живљења родитеља, односно престанка брачне или ванбрачне заједнице. У тој фази родитељи, најчешће још нису ријешили све међусобне партнерске односе, те њихови спорови и размирице узрокују додатне проблеме, који се потом преносе и на њихову заједничку дјецу, која често постају предметом сукоба, неразумијевања и манипулације, због чега у таквој ситуацији лична права дјетета често бивају угрожена.

И даље се највећи број запримљених пријава - жалби, када су у питању лична права дјетета, односи на уређење виђања, односно на одржавање личних контаката дјетета са родитељем са којим не живи. Пријаве - жалбе повреда личних права дјетета најчешће се односе на немогућност одржавања личних контаката између дјетета и родитеља са којим дијете не живи, као и на неслагање родитеља око организације дјететовог живота, односно одређених питања у вези са остваривањем појединих права дјетета, повјеравање дјетета, те на кршење приватности дјетета како од стране трећих лица, тако и од стране самих родитеља најчешће путем пласирања фотографија, видео снимака и других података о дјечијим путем друштвених мрежа, односно у дигиталном окружењу. Детаљнији приказ запримљених пријава - жалби приказан је табеларно.

Табела бр. 8

Лична права	
Уређење виђања	59
Вршење родитељског права	21
Повјеравање дјетета	6
Право дјетета на приватност	4
Заштита дјете без родитељског старања	3
Право на путну исправу	2
Укупно	95

1. Уређење виђања

Основно право сваког дјетета је право да живи у породичном окружењу са својим родитељима који су дужни да воде бригу и старање о свом дјетету. Нажалост, у случају када родитељи престану да воде заједнички живот, бригу и старање о дјетету врши онај родитељ са којим дијете живи, односно онај родитељ коме је дијете повјерено на бригу и васпитање, али у таквим ситуацијама није ријеткост да права дјетета буду угрожена или повријеђена. И у овом извјештајном периоду разлог обраћања Омбудсману за дјецу била је отежана могућност остваривања личних контаката између дјетета и родитеља са којим дијете не живи. Породичним законом Републике Српске⁶, који је ступио на снагу 1. септембра 2023. године уведени су нови институти, као што је споразум родитеља о

⁶ "Службени гласник Републике Српске број": 17/23, 27/24, 59/24

заједничком вршењу родитељског права, а у случају да се родитељи не могу или не желе да се споразумију о заједничком вршењу родитељског права одлуку-пресуду о томе доноси суд. Овим законом је прописано да суд може да одреди и уреди начин одржавања личног односа (виђања) између дјетета и родитеља са којим дијете не живи, а што је до тада било у надлежности органа старатељства. Ова законска новина је вјероватно утицала на то да је број пријава - жалби по овом питању био смањен у односу на претходне извјештајне године, али смо ипак имали случајеве гдје су родитељи тражили помоћ Омбудсмана за дјецу.

У једној од запримљених пријава - жалби⁷ заступник родитеља који се налази на издржавању казне се обратио Омбудсману за дјецу ради помоћи у поступку остваривања права на одржавање личног односа са дјететом, због тога што суд наводно није доставио одговор на захтјев за остваривање личног односа. Након интервенције Омбудсмана за дјецу надлежни суд је информисао заступника родитеља који издржава казну о разлозима због којих неће да одобри посјету дјетета родитељу у просторијама завода за издржавање казне, али да ће омогућити одржавање личног односа између родитеља и дјетета телефонском комуникацијом као алтернативним средством комуникације.

С обзиром на уведене промјене у прописима који регулишу ову област, за очекивати је да ће систем постати ефикаснији у остваривању права дјетета на одржавање личног односа и контакта са родитељем са којим дијете не живи. Истовремено је потребно радити на сензибилизацији права и интереса дјетета и стално указивати свима који поступају и раде са дјецом на обавезу поступања у најбољем интересу дјетета.

2. Вршење родитељског права

Породичним законом Републике Српске⁸ чланом 95. прописано је да родитељи ако живе у заједници живота родитељско право врше споразумно, а када не воде заједнички живот родитељско право врше заједнички, ако закључе споразум о заједничком вршењу родитељског права и ако суд процијени да је тај споразум у најбољем интересу дјетета. У ситуацији раздвојеног живота док суд не донесе своју одлуку родитељско право врши онај родитељ код кога дијете живи и борави. Ради заштите вршења родитељског права родитељи су се Омбудсману за дјецу обраћали онда када нису могли да се договоре око неког важног питања које се тиче дјетета, као што је неслагање око промјене дјететовог пребивалишта, пресељења на другу адресу, у друго мјесто, промјена школе, око предаје дјететових докумената ради путовања, око здравственог стања дјетета и сл.

У једној од запримљених пријава - жалби⁹ родитељ са којим дијете не живи је изразио забринутост да родитељ са којим дијете живи не врши адекватно своју родитељску дужност и да се то одразило на здравље дјетета. Након обраћања Омбудсмана за дјецу према надлежној установи социјалне заштите услиједиле су њихове активности према родитељу коме је дијете повјерено, а што је резултирало љекарском интервенцијом и терапијом. Овај примјер добре праксе је показатељ како орган старатељства треба на првом мјесту да цијени шта је то најбољи интерес дјетета и да, сходно томе предузме потребне мјере ради заштите права и интереса дјетета.

⁷ Предмет број: 853-67-8-ПЖ/24

⁸ "Службени гласник Републике Српске број": 17/23, 27/24 и 59/24

⁹ Предмет број: 542-37-4-ПЖ/24

Неспоразум око вршења родитељског права дешава се и у случају када се родитељ коме је дијете повјерено на бригу и старање одлучи да се са дјететом одсели у иностранство, а то други родитељ тешко доживљава и често сматра да тиме „престају“ његов родитељска права, посебно када је у питању одржавање личних контаката са дјететом. У оваквим ситуацијама надлежне службе социјалне заштите због стварне и мјесне надлежности нису у могућности да поступају у предметним случајевима, али су дужне да странку упуте на Министарство правде БиХ, ради остваривања права у складу са међународним прописима¹⁰. У случају незаконитог одвођења дјетета у иностранство и немогућности остваривања личних односа између родитеља који је остао и дјетета које живи у иностранству, процедура и поступак ради остваривања ових права се проводе у складу са Хашком конвенцијом о грађанско-правним аспектима међународне отмице дјеце из 1980. године. УН комитет препоручује држави потписници да усвоји и проведе нацрт Закона о међународној правној помоћи у грађанским стварима Босне и Херцеговине и да изједначи процедуре везане за одвођење и отмицу дјеце у складу са Хашком конвенцијом, из 25.10.1980. године, о грађанско - правним аспектима међународне отмице дјеце¹¹, да размотри ратификацију Хашке конвенције, из 19.10.1996. године, о надлежности, мјеродавном праву, признању и извршавању одлука и сарадњи и материји родитељске одговорности и мјера за заштиту дјеце.

3. Повјеравање дјетета

Свако дијете има право да живи у породичном окружењу са својим родитељима који су обавезни да се старају о свом дјетету. Када се деси да родитељи не желе и не могу да воде заједнички живот бригу и старање о дјетету преузима онај родитељ са којим је дијете остало да живи или родитељ којем је надлежни орган повјерио то дијете на даљу бригу и старање. Често родитељи, након престанка животне заједнице не могу да се договоре и да постигну споразум о томе код кога ће дијете да борави и живи, а у таквим ситуацијама одлуку доноси надлежни орган.

У поступцима за развод брака пред надлежним судом, суд одлучујући о разводу брака истовремено одлучује и о вршењу родитељског права, издржавању дјетета или дјеце и о одржавању личног односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи, а ако је то потребно истом одлуком налаже лицу код којег се дијете налази да га преда родитељу којем је повјерено вршење родитељског права¹². Кад надлежни суд у поступку одлучи о разводу брака, донесе и одлуку о повјеравању дјетета једном од родитеља, с тим да та одлука може да буде измијењена услед промијењених околности. Поступање суда у свим случајевима када су у питању дјеца и њихова права треба да буде приоритет и без одлагања.

Родитељи се често обраћају приговором да поступак пред надлежним судом дуго траје, па тако у заprimљеној пријави - жалби¹³ један родитељ истиче да је поднио тужбу ради измјене одлуке о старатељству над дјететом о којој надлежни суд и поред ургенција није одлучио у року дужем од годину дана. Омбудсман за дјецу се тим поводом обратио надлежном суду и захтијевао информацију о стању у предметној ствари. Од суда је

¹⁰ Хашка конвенција о грађанско-правним аспектима међународне отмице дјеце из 1980. године

¹¹ Препоруке, Извјештај УН комитета ЦРЦ-ц/БиХ/ЦО/5-6

¹² Члан 72. Породичног закона Републике Српске

¹³ Предмет број: 186-10-2-ПЖ/24

информисан да предметна тужба била у раду код судије који је премјештен на други реферат, да је тужба потом била додијељена другом судији који је после извјесног времена отишао на боловање те да је након тога додијељена трећем судији који ће исту узети у приоритет, али након окончања штрајка.

Без обзира на разлоге за неоправдано дуго трајање поступка, потребно је нагласити да се овакво поступање не може сматрати поступањем у најбољем интересу дјетета, а на које су обавезни сви који раде послове који се односе на дијете или су у вези са дјететом, због чега је потребно радити на повећању сензибилности, али и одговорности када су у питању радње и активности које се односе на дјецу.

4. Право на путну исправу

Иако свако дијете има право на путну исправу предмети који су запримљени у вези с издавањем путних исправа односе се на захтјеве које су родитељи упутили надлежном органу и њихово (не)поступање у складу са важећим прописима. Путну исправу надлежни орган издаје уз претходну сагласност оба родитеља. Поступак издавања путне исправе прописан је одредбама Упутства о начину утврђивања испуњавања услова за издавање путне исправе и одредбама Закона о путним исправама БиХ¹⁴. У ситуацијама у којима родитељи не могу да постигну потребну сагласност, важну улогу у поступку остваривања права на путну исправу има и надлежни орган старатељства. Чланом 102. Породичног закона прописано је да је једно од питања која битно утичу на живот дјетета и издавање путне исправе, а у случају несагласности родитеља о питањима која битно утичу на живот дјетета, без обзира на то да ли родитељи родитељско право врше заједнички или један родитељ самостално, рјешење доноси орган старатељства, водећи рачуна о најбољем интересу дјетета.

Ово законско рјешење значи да орган који издаје путну исправу у случају непостојања потребне сагласности оба родитеља укључује надлежни центар за социјални рад који даје мишљење о оправданости издавања путне исправе у сваком конкретном случају цијенећи и штитећи најбољи интерес дјетета. Орган надлежан за издавање путне исправе у складу са чланом 6. Упутства, после добијања писаног мишљења органа старатељства рјешењем одлучује о захтјеву за издавање путне исправе.

5. Заштита дјеце без родитељског старања

1) Институционални смјештај

Свако дијете има право да живи у породици са својим родитељима, а када то дјетету из оправданих разлога није у његовом најбољем интересу, потребно му је обезбиједити адекватно алтернативно збрињавање. Издавање дјетета из његове биолошке породице треба да буде крајња мјера која ће се примијенити само онда када је то неопходно и

¹⁴ Закон о путним исправама БиХ („Службени гласник БиХ”, бр. 4/1997, 1/1999, 9/1999, 27/2000, 32/2000, 19/2001, 47/2004, 53/2007, 15/2008, 33/2008, 39/2008 - испр. и 60/2013)

када су исцрпљене све друге могућности заштите и помоћи таквом дјетету. Орган старатељства прије доношења одлуке о издвајању дјетета из породице и смјештају истог у установу или другу породицу треба да утврди све чињенице и околности које указују на то да је издвајање дјетета из породице у његовом најбољем интересу, да исте буду саставни дио одлуке и да дијете с обзиром на узраст и зрелост добије потребне информације, да може да о истом изнесе своје мишљење, да му, онда када је то у интересу дјетета, буде омогућено одржавање личног односа са сродницима, те да одлука о смјештају буде привремена. За вријеме трајања алтернативног збрињавања надлежни орган социјалне заштите је дужан да континуирано ради на стварању услова за повратак дјетета у примарну породицу. Анализа права, интереса и положаја дјете без родитељског старања један је од важних задатака Омбудсмана за дјецу, што између осталог подразумева и праћење рада надлежних установа.

Поступјући по запримљеној пријави - жалби¹⁵ у којој је родитељ истакао приговор на поступак и смјештај дјете у установу социјалне заштите, Омбудсман за дјецу је од надлежних установа захтијевао информацију о разлозима и поступку смјештаја дјете у ЈУ Дом „Рада Врањешевих“ Бања Лука. Надлежни центар за социјални рад је, поступајући по допису који им је упутила полицијска станица, упутио теренски тим у ту породицу и на лицу мјеста утврдио безусловне стамбене и организационе прилике, васпитну, хигијенску и здравствену запуштеност дјете и немогућност остваривања потребне сарадње са родитељима дјете. Због наведеног стања изречена је мјера појачаног надзора коју ће проводити стручни тим органа старатељства на начин обављања редовних теренских посјета породици, разговора са родитељима и дјецом, пружања стручне помоћи и подршке родитељима у вршењу родитељских дужности, одржавање потребног нивоа хигијене, бриге о здравственом стању дјете и о адекватној и редовној исхрани дјете. Током вршења мјере појачаног надзора остварена је сарадња са другим органима (основна школа коју дјеца похађају, здравствена установа на подручју пребивалишта те породице, надлежна полицијска станица, надлежна филијала Фонда дјечије заштите, министарство здравља и социјалне заштите, надлежни основни суд). С обзиром на то да мјера појачаног надзора над вршењем родитељског права у трајању од пет мјесеци није дала потребне резултате процијењено је да би даљи боравак дјете у тренутно незадовољавајућим условима довео до угрожености психофизичког здравља и још веће васпитне запуштености, те да је у најбољем интересу дјете да се иста изузму из породице и да се за дјецу нађе одговарајући смјештај. Упућен је приједлог надлежном суду за привремено издвајање дјете из породице, на који приједлог је суд донио рјешење о привременом издвајању дјете из породице као дјете без адекватног старања, те истим рјешењем овластио орган старатељства да изврши избор лица, хранитељске породице или установе у коју ће дјеца да буду смјештена док буде постојала потреба за тим, односно док се не стекну услови за повратак у породицу. У предметном случају надлежни орган старатељства није успио да пронађе хранитељску породицу у коју би могао да смјести дјецу те су рјешењем одлучили да дјецу привремено смјесте у установу социјалне заштите у Бањој Луци.

Стварно стање дјете, услови и материјалне прилике у којима су дјеца боравила су били разлог за доношење алтернативне мјере издвајање дјете из породице ради побољшања њиховог положаја и стања у којем су се налазила. За вријеме трајања алтернативног збрињавања, поред надзора над провођењем ове мјере у установи, надлежни орган треба да континуирано ради на стварању услова за повратак дјетета у његову примарну

¹⁵ Предмет број: 81-22-10-ПЖ/24

породицу. Наведени случај издвајања и смјештаја дјеце у установу социјалне заштите је примјер добре праксе у којем је остварена потребна и добра сарадња надлежних установа, а дјеца која су се нашла у стању социјалне потребе су омогућени бољи и квалитетнији услови за живот. Истовремено овај примјер је и показатељ, да услед недостатка алтернативних облика збрињавања дјеце коју је потребно изузети из породице, институционално збрињавање као крајња мјера често је и једина опција јер не постоји довољни број хранитељских породица. Како би указао на овај проблем, Омбудсман за дјецу је на Другој редовној сједници, одржаној 29. марта 2023. године Народној скупштини поднио Посебан извјештај о праву дјетета које се налази у стању социјалне потребе на смјештај у установу. Том приликом дате су препоруке надлежним органима у циљу спрјечавања и отклањања ситуација које доведе по повреди права и интереса дјеце без родитељског старања на начин да ресорно министарство предузме одређене активности које се односе на:

- промовисање и предузимање потребних мјера у оквиру процеса деинституционализације збрињавања дјеце, а посебно дјеце млађе од три године,
- континуирани и системски рад на промоцији хранитељства/специјализованог хранитељства, као најхуманијег облика збрињавања дјеце и подизање свијести јавности о предностима хранитељства, те
- успостављање механизма за јединствено праћење области хранитељства, израда базе података, израда квалитетнијих стандарда за хранитељство и друго.

Као примјер добре праксе који показује како орган старатељства у свом поступању води рачуна о најбољем интересу дјетета не само у појединачном предмету, него приликом предузимања активности и мјера из оквира својих надлежности води рачуна и о томе да сва дјеца имају једнак приступ у остваривању својих права, као и једнаку правну заштиту истичемо Центар за социјални рад Приједор који је својим интерним актом под називом Смјернице о поступању у случајевима алтернативног збрињавања дјеце која су угрожена породичним приликама¹⁶ у којима се између осталог наводи „да је неопходна адекватна подршка родитељима с циљем јачања родитељских капацитета и превазилажења или умањења породичних дисфункционалности, а након изузимања дјеце из породице и ради спрјечавања издвајања дјетета из примарне породице у циљу поновног враћања дјетета у породицу (уколико је могуће). Даље се наводи да је након изузимања дјетета у свим поступањима неопходно уредити контакте дјетета са родитељима, омогућити и пратити одржавање контаката, а све у складу са процјеном најбољег интереса дјетета. Поред пружања психосоцијалне подршке потребно је пружати и друге видове подршке у складу са процјеном, те упућивање у друге релевантне установе. Уколико родитељи отклоне претходно утврђене недостатке или разлоге због којих је дијете изузето, односно створе адекватне предуслове за одговорну бригу и старање над малољетним дјететом, уз све потребне стручне процјене, може доћи до враћања дјетета у биолошку породицу. Уколико рад са родитељима не даје позитивне помаке и не дође до довољног јачања родитељских капацитета за поновно преузимање дјетета, дијете остаје у алтернативном облику збрињавања (хранитељство, институција) до периода живота који су законски прописани (те се ради на његовом осамостаљењу) или се збрињава кроз усвојење, уколико су испуњени законски предуслови за то.

¹⁶ Смјернице о поступању у случајевима алтернативног збрињавања дјеце која су угрожена социјалним приликама. Приједор: ЈУ Центар за социјални рад, Топић С. , Марјановић З. (2021), стр. 9

Омбудсман за дјецу континуирано прати положај дјеце без одговарајућег родитељског старања и низом предузетих активности указује на значај системског поступања и системских мјера и активности надлежних субјеката ради потпуне заштите ове категорије дјеце сходно одредби из члана 20. Конвенције о правима дјетета.

2) Усвојење

Усвојење је облик породично - правне заштите дјетета без одговарајућег родитељског старања или дјетета без родитеља путем кога се заснива родитељски, односно сроднички однос између дјетета - усвојеника и родитеља - усвојиоца. Овај облик породично - правне заштите се остварује на основу одлуке надлежног органа старатељства. Усвојењем се дијете без одговарајућег родитељског старања или дијете без родитеља трајно збрињава у породицу у којој се између усвојеника и усвојиоца заснивају односи сродства као да се ради о крвном сродству. Иако се усвојење сматра најадекватним обликом збрињавања дјетета без родитеља или без одговарајућег родитељског старања, у Републици Српској је релативно мали број дјеце која буду збринута усвајањем. Поред тога што су у установана социјалне заштите смјештајни капацитети углавном попуњени, постоји више разлога због којих је релативно мали број дјеце која су усвојена. Један од разлога је садржан у чињеници да одређени број те дјеце „није подобан за усвојење“, односно нису испуњени законом прописани услови за провођење поступка усвојења, нпр. дијете има родитеље којима није одузето родитељско право. Затим, процедура усвојења је таква да понекад може да обесхрабри потенцијалне усвојиоце да се одлуче за усвојење.

С обзиром на осјетљивост и природу овог облика заштите дјетета процедура треба да буде сложена, али не и компликована, с обзиром на то да је потребно утврдити низ околности да би поступак усвојења могао да буде завршен у најбољем интересу дјетета. Током свог рада Омбудсман за дјецу је указивао на одређене проблеме који се односе на усвојење, на различит приступ надлежних органа, неусаглашеност домаћих прописа са Конвенцијом о правима дјетета, те је у том правцу упућивао и одређене препоруке. Одредбама новог Породичног закона¹⁷ промијењана је старосна граница дјетета за потпуно усвојење са пет на десет година, а што треба да представља једну олакшавајућу околност за усвојење. Наведена законска одредба је значајна ако имамо у виду да је у установама социјалне заштите највећи број збринуте дјеце управо узраста од пет до осам година.

Према подацима Главне службе за ревизију Републике Српске¹⁸ произилази да су центри за социјални рад преиспитивали постојеће административне процедуре и по потреби усвајали нове или измјењене интерне прописе чија примјена је омогућавала једноставнији и ефикаснији поступак збрињавања и заштите дјеце без родитељског старања. Центри за социјални рад су при избору најадекватнијег облика збрињавања вршили процјену најбољег интегритета дјетета уважавајући његове развојне, васпитне и социјалне потребе. Уколико је дијете без родитељског старања погодно за усвојење предузимају се мјере и радње да се дјетету нађе адекватна породица, и да му се омогући раст и развој у породичним приликама. Процедуре за усвајање дјеце без родитељског

¹⁷ Члан 180. Породичног закона Републике Српске

¹⁸ Накнадни преглед провођења препорука из Извјештаја ревизије учинка „Збрињавање и заштита дјеце без родитељског старања“, децембар 2023. године

старања су комплексне, али и неопходне ради заштите дјетета. Породичним законом је направљен искорак у овој области, тако да сада приликом одузимања и усвајања дјеце судови одлучују, а центри за социјални рад су партнери, тј. прате поступак са стручне стране и предлагају могућа рјешења.

Центри за социјални рад обухваћени накнадним прегледом имају формиране своје евиденције које се разликују по форми, садржају, структури и обухватају дјецу без родитељског старања на територији за коју су они надлежни. Евиденције обично садрже име и презиме дјетета, датум и годину рођења, име и презиме старатеља, адресу пребивалишта, контакт телефон старатеља и друго. Евиденције дјеце без родитељског старања које воде центри за социјални рад се континуирано ажурирају. Овакве евиденције могу представљати поуздану основу за извјештавање центара за социјални рад како према јединицама локалне самоуправе, тако и према Министарству. Центри за социјални рад достављају скупштинама града/општине, као оснивачу, програме рада као и извјештаје о раду на усвајање. Саставни дио ових извјештаја је и сегмент збрињавања и заштите дјеце без родитељског старања. Самим тим органи јединице локалне самоуправе имају континуиран увид у стање социјалне заштите на својој територији, па тако и по питању збрињавања и заштите дјеце без родитељског старања. Такође, центри за социјални рад једном годишње врше и извјештавање према Министарству путем задатих упитника.

3) Хранитељство

Хранитељство је пожељан и нарочито прихватљив облик збрињавања дјеце без родитељског старања због низа предности у односу на институционални облик збрињавања. Дијете које је на тај начин збринато борави и живи у хранитељској породици, осјећа топлину дома, а веома лако може да одржава личне односе и са својим биолошким сродницима. Нажалост и поред наведених предности за дјецу, број хранитељских породица је у паду, због чега установе социјалне заштите често имају проблем да дјетету обезбиједи смјештај у хранитељску породицу. Недовољан број хранитељских породица и већи број дјеце која захтијевају алтернативни смјештај и бригу утиче на повећан број дјеце у институционалном смјештају. Чињеница да специфичности и потребе дјеце без родитељског старања нису у довољној мјери препознате доводи до недовољне подршке овом облику збрињавања дјеце. Анализирајући одговоре надлежних органа старатељства¹⁹ видљиво је да већина њих није у довољној мјери проводила активности усмјерене на развој хранитељства као најадекватнијег облика збрињавања дјетета без родитељског старања. Разлози су разни, од недостатка потребних програма за промоцију и развој хранитељства, затим недостатак финансијских средстава за подршку хранитељима, а то све доводи до пада заинтересованости и броја хранитељских породица. Уочљив је и проблем недовољног броја хранитеља који могу да одговоре на потребе дјеце са сметњама у развоју, хранитеља за смјештај дјеце у кризним ситуацијама и дјеце узраста до 3 године живота. С друге стране проблеми у односу на хранитеље се огледају у чињеници изостанка адекватне подршке хранитељима кроз едукације и супервизије хранитеља, често изостаје и надзор над радом хранитеља, а то све може да утиче на квалитет услуга које збринуту дјецу пружају хранитељи.

¹⁹ Посебан извјештај број: 1192-2-И/19

6. Право дјетета на приватност

Конвенција о правима дјетета²⁰ јасно прописује да ни једно дијете не смије бити изложено самовољном или незаконитом мијешању у његов приватни и породични живот, дом или личну преписку, као и незаконитим нападима на његову част и углед. Дијете има парво на законску заштиту од таквог мијешања или напада, а обавеза државе је да предузме све неопходне законодавне, административне и друге мјере за остваривање тог права.

Приватност дјетета на првом мјесту подразумева његов приватни живот, идентитет и душевни интегритет. Повреда права дјетета на приватност најчешће се врши неовлашћеном објавом личних података дјетета, фотографије дјетета, иницијала дјетета, мјеста становања, породичних прилика и других информација на основу којих је могуће открити идентитет дјетета, које се најчешће објављују путем медија, штампе, друштвених мрежа и сл..

С тим у вези УН Комитет препоручује држави потписници да осигура да Регулаторна агенција за комуникације ЦРЦ/Ц/БИХ/ЦО/5-6 6 заприма, истражује и рјешава притужбе дјеце на начин који уважава потребе дјеце у случајевима кршења њиховог права на приватност. Комитет препоручује да држава потписница проведе програме ширења свијести, укључујући и кампање међу дјецом и њиховим породицама као и праву дјетета на приступ механизму подношења притужби, уз константно провођење програма обуке за креаторе медијских садржаја и новинаре о правима заштићеним Конвенцијом о правима дјетета.

1) Право на приватност дјетета у дигиталном окружењу

Осим што је загарантована Конвенцијом, приватност дјетета је кључна за дјечју слободу, достојанство и сигурност, те за остваривање њихових права. Пријетње дјечјој приватности могу произаћи како из њихових властитих активности у дигиталном окружењу, тако и из активности других, на примјер од стране родитеља који онлине дијеле фотографије или друге податке своје дјеце, или од стране старатеља, других чланова породице, вршњака, наставника, васпитача или других лица која брину о дјечи или странаца. Пријетње приватности дјеце такођер могу произаћи из прикупљања и обраде података од стране јавних институција, предузећа и других организација, као и од криминалних активности попут хакирања и крађе идентитета.

Сигурност дјеце на интернету

Дигитално окружење дјечи пружа јединствену прилику за остваривање права за приступ информацијама, те за стварање и дистрибуцију властитог садржаја. Будући да се у свакодневном животу све више ослањамо на употребу дигиталних технологија и садржаја, укључујући и платформе за учење, које олакшавају дјечи приступ наставном садржају и учење, неопходно је осигурати и подупирати стварање дигиталних садржаја прилагођених дјечи и за дјецу у складу са њиховим развојним способностима. Поред претходно наведеног неопходно је и осигурати дјечи да имају приступ широкој разноликости информација, укључујући информације о култури, спорту, умјетности, здравству, грађанским и политичким питањима и правима дјеце и другим питањима. Државе, као потписнице Конвенције, чиме су преузеле обавезу стварања свијета по мјери дјетета, требало би да директно подстичу производњу и ширење таквог садржаја

²⁰ УН Конвенција о правима дјетета члан 16.

од стране националних и међународних извора као што су платформе друштвених медија, онлине публикације, подцести, видео-стреминг итд. као и од телевизијских кућа и других медија укључујући и музеје, библиотеке и друге релевантне институције, чиме би се омогућило да дјеца од најранијег дјетињства имају могућност приступа разноликом, приступачном и корисном садржају, укључујући и дјецу са инвалидитетом, као и дјецу из етничких, језичних, аутохтоних и других мањина. При креирању наведених садржаја неопходно је обезбиједити да исти осим лаке доступности, буде независан о комерцијалним, политичким или другим интересима.

Такође, будући да дигитално окружење може укључивати пристрасне, родно стереотипне дискриминаторске, расистичке, насилне, порнографске садржаје, укључујући и говор мржње као и лажне приче, дезинформације и лажне и злонамјерне информације које потичу дјецу на незаконито или штетно дјеловање и активности, неопходно је осигурати да пружаоци дигиталног садржаја поштују одређене смјернице како би се дјеци омогућио сигуран приступ дигиталном садржају, и истовремено их заштитити од таквог штетног материјала. Из тог разлога садржај намјењен дјеци и младима би требало да буде јасно и разумљиво означен, те прилагођен њиховом узрасту.

Угрожавање приватности дјеце од стране родитеља

Појава и популарност интернета и друштвених мрежа утицала је на то да објављивањем и дијељењем разних садржаја који садрже информације о дјетету, најчешће из породичног амбијента, родитељи често и несвјесно чине повреду права дјетета на приватност. На првом мјесту родитељи треба да буду упознати о опасностима са интернета и о томе да су они дужни да заштите дјецу од претјеране изложености на друштвеним мрежама, те да се објављивањем дјететових фотографија или података на интернету повећава опасност од злоупотребе истих. Објављена фотографија без обзира да ли је дијелимо јавно или са одређеним бројем лица, од момента објаве остаје на интернету и ми више немамо контролу над истом, не можемо да контролишемо до кога ће та фотографија доћи и у какве ће је сврхе неко употребијети. У прилог томе говори и истраживање интернетске странице с дјечјом порнографијом коју је провео функционер аустралијске владе открило је да су значајан дио фотографија у почетку дијелили родитељи на страницама као што су Facebook и Instagram. Саме фотографије углавном су биле невинне, свакодневне сцене дјечје игре, но попраћене су експлицитним, непримјереним коментарима. Аустралијски функционер процијенио је да је "отприлике половина" од 45 милиона слика "потекла директно с друштвених медија"²¹.

Питање заштите приватности дјетета условљено је сагласношћу родитеља, те је највећа одговорност управо на њима, те у случају када родитељи свјесно или несвјесно грубо крше ово право, потребно је да надлежни органи предузму одговарајуће мјере заштите према дјечи али и према родитељима. Америчка педијатријска академија нуди смјернице родитељима о праћењу кориштења друштвених медија од стране њихове дјеце, али не и обрнуто. За родитеље који тек почињу схватати могуће ризике дијељења живота своје дјеце на интернету дате су сљедеће смјернице²²:

- Упознавање с правилима о приватности друштвених мрежа,
- Постављање обавијести када се име дјетета појави у тражилицама, користећи Google упозорења и Talkwalker упозорења,
- Родитељи који одлуче подијелити информације о потешкоћама у понашању своје дјеце требали би размотрити могућност анонимног дијељења,
- Бити опрезан прије дијељења стварне локације дјетета,

²¹ www.aph.gov.au

²² law.ufdl.edu

- Размотрити ризике прије објављивања слика дјеце у било којем стању разодјевене, те
- Размотрити какав учинак дијелење садржаја на којима је дијете може имати на будућу добробит дјетета.

Омбудсман за дјецу константно кроз своје активности и путем медија апелује и упозорава родитеље да стално воде рачуна о заштити дјеце на интернету и да контролишу какав садржај објављују путем друштвених мрежа. С тим у вези потребно је стално упозоравати и подизати свијест о рањивости дјеце и о потреби заштите приватности дјеце у свим аспектима живота и додатно образовати родитеље, али и лица која раде или су у контакту са дјецом.

Угрожавање приватности дјеце од стране трећих лица

Дигиталне технологије користе се за прикупљање података о, између осталог, идентитету дјеце, активностима, локацији, комуникацији, преференцијама и односима. Лични подаци дјеце често се обрађују како би се дјеци понудиле образовне, здравствене и друге погодности. Одређене комбинације личних података, укључујући биометријске податке, могу се користити за јединствену идентификацију дјетета. Дигиталне праксе попут аутоматизоване обраде података, бихевиоралног циљања, обавезне провјере идентитета и масовног надзора постају рутина. Такве праксе могу довести до произвољног или незаконитог мијешања у право дјеце на приватност, ријетко су транспарентни дјецци или њиховим родитељима или старатељима и могу имати негативне посљедице на дјецу, које се могу проширити на касније фазе њихових живота. Дјеца су забринута за своју приватност и желе боље разумјети како се њихови подаци прикупљају и користе.

Уплитање у приватност дјетета допуштено је само ако није произвољно нити противзаконито, што значи да свако такво мијешање мора бити предвиђено законом, имати за циљ постизање легитимне сврхе и не бити у супротности с одредбама и циљевима Конвенције.

Обавеза државе је да предузме све законодавне и друге мјере како би осигурала да се приватност дјеце поштује и штити од стране свих организација и у свим окружењима која обрађују њихове податке. Такво би законодавство требало укључивати јаке заштитне мјере, независни надзор и приступ правним лијековима. Државе би требале редовно преиспитивати такве законе и осигурати да поступци и праксе спријечавају намјерне или случајне повреде приватности дјеце. Државе би требале осигурати да пристанак за обраду дјететових података буде слободно дат од стране дјетета или, у зависности од дјететовог узраста и зрелости, од стране родитеља или старатеља, прије обраде података. Такође, државе би требале осигурати да дјеца, њихови родитељи или старатељи имају приступ похрањеним подацима, како би исправили податке који су нетачни или застарјели и како би избрисали или исправили податке које су незаконито или непотребно похранила јавна тијела или приватне особе или тијела.

Државе би требале даље осигурати право дјеце да повуку свој пристанак и успротиве се обради личних података. Обрађени подаци требало би да буду доступни само тијелу и појединцима одређеним законом да их примају, обрађују и користе у складу са важећим прописима, а подаци о дјецци прикупљени у одређене сврхе, у било којем окружењу, биће заштићени и искључиви за те сврхе те имају јасно дефинисан период задржавања. Ако се информације пружају у једном окружењу и могу легитимно користити дјетету кориштењем у другом окружењу, на примјер, у школи и терцијарном образовању, та употреба мора бити транспарентна, одговорна и подложна пристанку дјетета, родитеља или старатеља, према потреби.

Законодавство и мјере о заштити приватности и података не би требале самовољно ограничавати друга права дјеце, на примјер њихово право на слободу изражавања или права на заштиту. Државе би требале осигурати да законодавство о заштити података поштује приватност и личне податке дјеце у односу на дигитална окружења. Кроз сталне технолошке иновације, обим дигиталног окружења се шири, а што више окружења у којима дјеца проводе вријеме постају „повезана“ то је важније да државе осигурају да организације, уређаји и услуге које чине таква окружења подлијежу снажној заштити података и друге прописе и стандарде о приватности. Ово укључује јавна окружења као што су улице, школе, књижаре, спортска и забавна мјеста, пословне просторе укључујући трговине и кина, те дом или друга окружења у којима дјеца бораве и/или живе.

Иако се дигитални надзор најчешће помиње у контексту заштите дјеце, исти може резултирати и угрожавањем дјететовог права на приватност у контексту сталног надзора дјеце док су на мрежи или изван ње, на примјер у образовним установама и установама социјалне заштите. Сваки надзор дјеце, заједно с повезаном аутоматизираним обрадом личних података, требало би да поштује дјететово право на приватност и неће се проводити рутински, неселективно или без знања дјетета, или у случају врло мале дјеце, родитеља или старатеља, и гдје је то могуће право приговорити таквом надзору. Дигитално окружење представља посебне проблеме родитељима и старатељима у поштивању права дјетета на приватност. Технологије које надзиру онлине активности из сигурносних разлога могу спријечити дијете да приступи линији за помоћ или тражи осјетљиве информације. Државе би требале савјетовати родитеље и старатеље те јавност о важности дјететовог права на приватност и о томе како њихове властите праксе могу угрозити ту приватност, на примјер изградњом дигиталног идентитета за то дијете који могу користити треће стране на начине који могу бити откривајући, неугодни или чак опасни. Такође их треба упозорити да свако праћење дјететове употребе интернета треба бити сразмјерно и у складу с дјететовим развојним способностима, те о праксама којима се поштује и штити приватност дјеце у односу на дигитално окружење.

Многа дјеца користе онлине аватаре или имена која штите њихов идентитет, а такве праксе могу бити важне за заштиту приватности дјеце. Државе би требале примијенити приступ анонимности темељен на сигурности, како би осигурале да се анонимне праксе не користе рутински за скривање штетног или незаконитог понашања, на примјер злостављања или говора мржње. Заштита дјететове приватности у дигиталном окружењу може бити кључна у околностима када сами родитељи или старатељи представљају пријетњу дјететовој сигурности или, на примјер, када су у сукобу око вршења родитељског права за (нпр. повјеравање или лични односи). Такви случајеви могу захтијевати интервенције као што је породично савјетовање или друге услуге како би се заштитило дјететово право на приватност. Управо из тих разлога пружаоци превентивних или савјетодавних услуга за дјецу у дигиталном окружењу требали би бити изузети од било каквог захтјева да дијете корисник добије пристанак родитеља како би могао приступити таквим услугама.²³

2) Извјештавање о дјечи

Повреда права дјетета на приватност често настаје путем разних медија на начин да се извјештавањем о дјечи не посвјећује довољно пажње о заштити идентитета и интегритета дјетета које је тема извјештаја. Медији често извјештавају о дјечи и када

²³ General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment, ohchr.org

говоре о општим темама, али је интерес медија много већи када је дијете субјект или објект неког догађаја, када је жртва неког облика насиља или несрећног случаја и сл. Свакако да јавност има право на информисање, а медији на слободу извјештавања, али када су у питању дјеца, а посебно одређене рањиве категорије дјеце, као што су дјеца у ризику, дјеца без адекватног родитељског старања, дјеца на болничком лијечењу, дјеца жртве сексуалног злостављања и слично, потребан је додатни опрез. Изношење било каквих појединости везано за одређени догађај у којем је учествовало дијете, уз навођење околности, мјеста, времена, или других детаља могу, не само угрозити право дјетета на приватност, већ и довести до додатне трауматизације дјетета. Не треба занемаривати чињеницу да су у одређеним ситуацијама управо медији допринијели бржој и ефикаснијој реакцији надлежних органа, али такве објаве нажалост нису увијек биле у складу са добром праксом извјештавања о дјечи, нити у интересу самог дјетета, чиме је дошло до повреде или угрожавања права и интереса дјетета. Улога медија је изузетно важна и често информације које објаве буду од користи, али најбољи интерес дјетета, заштита његове приватности и достојанства увијек треба да буду испред тежње и жеље за сензационализмом у извјештавању, те се увијек препоручује медијима да пишу о појавама, а не о конкретном случају.

Свједоци смо, нажалост, све чешћег насиља над дјецом, почев од вршњачког насиља и других облика насиља који постају тема извјештавања у којем се, поред тога што је идентитет жртве или учесника прикривен, износе детаљи догађаја, опис мјеста и начина извршења дјела на основу којих се може сазнати о коме се ради. Овакав начин извјештавања може да нанесе додатну штету дјечи о којој се извјештава, али и дјечи из њиховог окружења.

Неријетко податке о дјечи у медије износе и родитељи дјеце, најчешће у намјери да укажу на лоше поступање, спорост или непоступање институција којима су се обратили, а при томе нису свјесни могућих посљедица излагања дјетета јавности. И у оваквим случајевима потребно је упозорити медије да родитељска сагласност за објаву информација о дјечи није увијек у најбољем интересу дјетета и због тога је важно да новинари и остали медијски запосленици разумију појам заштите права и интереса дјетета. Уз боље познавање медијских прописа и новинарских етичких кодекса потребно је стално радити на додатној едукацији и подизању свијести свих медијских запосленика о могућим посљедицама које њихово извјештавање може да остави на рањиве групе у које свакако улазе и дјеца.

3) Видео надзор

Све чешће постављање уређаја за видео надзор због безбједносних потреба у школским објектима отвара питање приватности дјеце, али и могућности злоупотребе тако добијених података. Законом о средњем образовању и васпитању²⁴ у члану 7. став 7. прописано је да су школе дужне да спроводе мјере и пропишу начин, поступак и смјернице заштите и безбједности дјеце током боравка у установи - школи, као и свих активности које организују. Објављивање фотографије или видео снимка сачињених у васпитно - образовној установи, без обзира на то да ли се ради о редовним наставним активностима, ваннаставним или организованим активностима изван школе без

²⁴ Закон о средњем образовању и васпитању („Службени гласник Републике Српске“ број: 41/18,35/20,92/20 и 55/23)

претходно добијене сагласности родитеља или старатеља противно је законом прописаној обавези школе да обезбиједи заштиту права ученика и може да доведе до повреде и угрожавања права на приватност дјетета и права на заштиту најбољег интереса дјетета у свакој ситуацији.

Министарство просвјете и културе је донијело Програм мјера за јачање безбједности и спрјечавање насиља у основним и средњим школама и ђачким домовима у Републици Српској²⁵, а као једна од активности, која има за циљ повећање надзора школског објекта, ђачког дома и дворишта, јесте увођење видео надзора у школама и ђачким домовима. Како наведена мјера не би била противна питањима заштите права ученика на приватност, неопходно је да политика видео надзора буде јасно дефинисана у смислу прецизних одређених услова који се тичу постављања видео надзора, али и самог приступа и начина чувања добијених података.

4) Објављивање/дјељење фотографија и других садржаја на којима су дјеца

У претходном извјештајном периоду, у једном броју пријава - жалби²⁶ које су се односиле на повреду права на приватност дјетета родитељи су указивали на учињене повреде од стране васпитно - образовних и других установа које у оквиру ваннаставног програма дјеца организовано посјећују. Приликом таквих посјета установа - домаћин често у пригодним активностима са дјецом сачини фотографије дјеце и исте објави путем медија, друштвених мрежа или на својој интернет страници. Родитељима је сметало то што су информације о ваннаставним активностима сазнали из медија или путем друштвених мрежа, на којима су и фотографије њихове дјеце, а да за то објављивање нису дали сагласност. Родитељи су указали и на појаву да се фотографије одређеног садржаја на којима су њихова дјеца, без њихове сагласности, дијеле од стране васпитача/учитеља/наставника у вибер групама родитеља.

До оваквог начина повреде права дјетета на приватност долази због неразумијевања појма „сагласност родитеља за објављивање фотографија дјетета“. Наиме, чињеница да су родитељи васпитно - образовној установи коју дијете похађа дали писану сагласност да васпитно -образовна установа може у промотивне сврхе објављивати садржаје на којима се налазе дјеца на својим сајтовима и друштвеним мрежама, не значи да те фотографије или да фотографије те дјеце могу сачињавати и објављивати и друга лица, већ је за то потребна посебна сагласност. Ради заштите права дјетета на приватност и ради превазилажења оваквих проблема и неспоразума, потребна је боља сарадња између родитеља и васпитно - образовне установе, али и између установа које раде или се сусрећу са дјецом. Поред тога потребно је и да све васпитно -образовне установе јасно одреде садржај писане сагласности родитеља за објављивање фотографија и других садржаја на којима су дјеца, уз обавезно објашњење родитељима у које сврхе и на којим медијима ће такви садржаји да буду објављивани.

²⁵Влада Републике Српске на својој 23. сједници 01.06.2023. године усвојила Информацију о стању безбједности са приједлогом Програма мјера за јачање безбједности и спречавања насиља у основним и средњим школама и ђачким домовима у Републици Српској

²⁶ Предмет број: 1253-97-8-ПЖ/22; 937-75-8-ПЖ/22

IV ПРАВО НА ЗАШТИТУ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНеМАРИВАЊА ДЈЕЦЕ

Од укупног броја запримљених пријава - жалби, 97 се односи на насиље, злостављање и/или занемаривање дјеце. Од тога, у највећем броју случајева се ради о вршњачком насиљу, након чега слиједи насиље у породици, насиље у дигиталном окружењу и сексуална злоупотреба дјетета.

Право на заштиту од насиља	
Вршњачко насиље	55
Насиље у породици	24
Насиље на интернету	15
Сексуална злоупотреба	3
Укупно	97

1. Насиље над и међу дјецом

Према Протоколу за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања²⁷ термин насиље обухвата све облике наношења повреде и штете дјетету. Дјеца могу истовремено бити изложена различитим облицима насиља (физичком, психичком, сексуалном или другом) на различитим мјестима (породица, школа, друштвене мреже), од различитих лица (одраслих и дјеце, појединаца или група). Изузетно је важно да дјеца знају своја права која гарантују заштиту од насиља, како да насиље препознају, пријаве и потраже помоћ.

Сходно овоме, разликујемо специфичне групе насиља обухваћене овим Протоколом: физичко, психичко, сексуално и занемаривање, док се као специфичне врсте насиља над дјецом помињу вршњачко насиље и насиље над дјецом у дигиталном окружењу.

Заједничко обиљежје свих врста насиља над дјецом је то да могу да оставе посљедице на ментално здравље. Наиме, све врсте насиља које укључују физичке повреде, неминовно укључују емоционалне реакције, а које могу да проузрокују озбиљне проблеме у менталном здрављу и понашању и трају цијели живот. Дјеца могу истовремено бити изложена различитим, односно комбинованим облицима насиља.

У Републици Српској у протеклом периоду програми превенције насиља над дјецом постали су дио наставног плана и програма, Министарство просвјете и културе је усвојило програм мјера за спријечавање насиља у основним и средњим школама и ђачким домовима, успостављен је Реферални механизам подршке дјечи у школама Републике Српске као саставни дио програма „Брига о дјечи – заједничка одговорност и обавеза“ који се ослања на важност васпитне улоге школа која је неодојива од образовне, Главна служба за ревизију јавног сектора Републике Српске је провела 2023.

²⁷ „Службени гласник Републике Српске”, број: 38/24, 47/24

године ревизију учинка „Превенција вршњачког насиља у Републици Српској”²⁸, усвојене су и одређене измјене кривичног законодавства, донесен је нови Закон о посебном регистру лица правоснажно осуђених за кривична дјела сексуалне злоупотребе и искориштавања дјете (2023. године), а Министарство просвјете и културе, Министарство здравље и социјалне заштите, Министарство унутрашњих послова и Министарство породице, омладине и спорта Републике Српске 2024. године потписали су нови Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања.

Нови протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања доноси неколико предности које су од велике важности за сигурност и добробит дјете. Неке од њих укључују:

- Јасне смјернице за поступање за све институције које се баве заштитом дјете (социјалне службе, полиција, образовне установе, здравство, правосудне институције), чиме се наглашава важност координираног и усклађеног поступања, сарадње, међусобне комуникације и координације између надлежних институција с циљем брже и ефикасније реакције у случајевима насиља, занемаривања и злостављања дјете.
- Протокол предвиђа обуку стручњака и релевантних институција, чиме се подиже њихова свијест о различитим облицима насиља према дјети и начинима препознавања и реаговања.
- Протокол ставља нагласак на права дјете, укључујући право на сигурност, заштиту и помоћ у случају насиља. Овим приступом јача се позиција дјетета у систему и осигурава да ће се дјете увијек третирати с поштовањем њихових основних права.
- Протокол не само да пружа смјернице за интервенцију у случајевима насиља, већ се такође фокусира на превенцију, укључујући едукацију дјете, породице и шире заједнице о насиљу, злостављању и занемаривању.
- Протокол уводи јасну одговорност свих укључених страна, чиме се смањује могућност избегавања одговорности или неадекватног реаговања на случајеве насиља. Институције које су одговорне за заштиту дјете сада морају подузети конкретне кораке према осигуравању сигурности дјетета, уз строжи надзор и контролу.
- Протокол омогућава холистички приступ у заштити дјете, јер повезује различите сегменте друштва у пружању помоћи дјети и породицама (ментално здравље, социјална брига, образовање, правда) с циљем стварања сигурнијег окружења за дјету.
- Међутим, иако нови Протокол свакако чини искорак према јачању система заштите дјете, стварању сигурнијег окружења за њихов раст и развој, те побољшању одговора на насиље и злостављање, Омбудсман за дјету је забринут да постоје одређени изазови који би могли доћи до изражаја у његовој примјени. Неки од тих изазова могу укључивати:
- Иако Протокол пружа смјернице за препознавање насиља, у стварности може бити тешко правилно препознати све облике насиља, злостављања и занемаривања, што оставља могућност да неки од случајева остану непријављени.
- Један од главних изазова може бити недостатак финансијских и људских ресурса за ефикасну имплементацију Протокола и у пракси постоји бојазан да поједине институције немају довољне капацитете.

²⁸ https://gsr-rs.org/wp-content/uploads/2023/12/RU005-22_Cyr.pdf

- Иако Протокол наглашава важност координације међу различитим институцијама, у пракси то може бити тешко остварити због неусаглашених процедура међу институцијама. Неке институције могу бити недовољно повезане или им недостаје јасна комуникација, што може успорити или отежати брзу реакцију у случајевима насиља.
- У мањим и руралним подручјима може бити отежано спровођење Протокола због недостатка специјализованих стручњака, институција и инфраструктуре за заштиту дјеце. У овим подручјима може бити већи изазов брзо реаговати на пријаве насиља и пружити адекватну заштиту.

И поред значајних системских искорака, насиље над и међу дјецом је и даље присутно, што указује на потребу за сталном и континуираном даљом надоградњом система заштите, посебно у области превенције. Кључни проблем представља недостатак званичних збирних података о насиљу над дјецом. Без свеобухватне базе података, немогуће је утврдити обим и карактеристике насиља нити адекватно анализирати ефикасност система заштите.

У извјештајном периоду, Омбудсман за дјецу поступао је у укупно 97 предмета који се односе на заштиту дјеце од насиља. Анализа предмета вођених пред Омбудсманом за дјецу показује да се насиље над и међу дјецом најчешће препознаје у оквиру пет основних облика насиља: физичко, вербално, психичко, електронско и сексуално. Као посебан облик препознаје се и присуство дјетета насиљу у породици. Дјеца су често изложена вишеструким облицима насиља истовремено. На примјер, психичко насиље обично прати друге облике насиља. Насиље у породици може бити усмјерено директно према дјетету или индиректно када су дјеца свјedoци насиљу између чланова породице.

Пред Омбудсманом за дјецу у току 2024. године евидентирани су комплексни случајеви насиља који у себи имају елементе разних облика насиља, али највише физичког и психичког, па и у комбинацији вршњачког насиља и насиља одраслих над дјецом у истом случају.

Омбудсману за дјецу обратили су се родитељи²⁹ ученика трећег разреда основне школе са пријавом - жалбом због заштите права и интереса њиховог сина у случају вршњачког насиља и начина кажњавања њиховог дјетета од стране просвјетног радника. У пријави - жалби, између осталог, истичу да је на часу физичког васпитања, док су играли кошарку, њихов син случајно током игре ударио другог дјечака у предјелу уха, који иначе носи слушни апарат. На сљедећем часу, дјечак се пожалио учитељици, која је иначе била на замјени њихове редовне учитељице, да му не ради слушни апарат и да га боли ухо. Реакција замјенске учитељице је била таква да је позвала све његове школске другаре из одјељења да сви један по један устану, приђу њиховом сину и да му свако од њих „удари чвоку“, док је он за то вријеме морао да сједи, а учитељица је мирно стајала и пратила извршење „казне“. Дјечак се пожалио да су га поједини вршњаци ударили веома јако, а неки и по више пута и да се поред бола, осјећао пониженим. Поред Омбудсмана за дјецу, родитељи су упутили пријаву и Министарству просвјете и културе. У својим пријавама такође износе да су се уредно обратили школи, али да се управа школе није потрудила „да утврди тачност изнесених навода“ о предметном случају, а нарочито у дјелу самог подстрекавања дјеце на насиље од стране просвјетног радника. Омбудсман за дјецу је затражио писана изјашњења о предметном случају и од школе и од Министарства просвјете и културе. У свом писаном изјашњењу

²⁹ Предмет број: 108-32-9-ПЖ/24

Омбудсману за дјецу, Министарство просвјете и културе је обавијестило Омбудсмана за дјецу да је по зајимању пријаве родитеља затражило од Републичког педагошког завода да изврши провјеру навода и предузме одговарајуће мјере. Републички педагошки завод је извршио стручно - педагошки надзор којим су школи дате мјере и препоруке за поступање у наредном периоду и рокови за њихову реализацију. Школа је обавијестила Омбудсмана за дјецу, између осталог, да је донешена одлука да замјенска учитељица неће више мијењати редовну учитељицу и да ће неко други преузети то одјељење.

Омбудсману за дјецу обратила се мајка³⁰ десетогодишњег дјечака са пријавом - жалбом за заштиту права и интереса њеног сина у случају насиља одраслог лица над дјететом, која је у каснијем периоду допуњена и због психичког вршњачког насиља над њеним сином. У својој пријави - жалби наводи да је пунољетно лице женског пола њеном сину задала три удараца отвореном шаком у предјелу лица на једном од игралишта у стамбеном блоку пред другом дјецом и очевицима, те да је због наведеног насиља дијете било медицински збринуто и да је цијели случај истог дана пријављен полицији. Омбудсман за дјецу се тим поводом обратио надлежној полицијској управи и тражио информацију о предузетим радњама. Надлежна полицијска управа је својим дописом обавијестила Омбудсмана за дјецу да је поводом предметне пријаве поднесен извјештај надлежном тужилаштву. У даљем поступку, Омбудсман за дјецу је имао неколико пута преписку са надлежним тужилаштвом, које је на крају донијело Наредбу да неће наредити спровођење истраге јер је из пријаве и пратећих списа очигледно да пријављено дјело није кривично дјело, наводећи, између осталог, у образложењу исте: „Иако је анализом пријаве и прикупљених доказа заиста утврђено да је Х.Х. ошамарила „малољетног дјечака“, ... Међутим, судско - медицинским вјештачењем утврђено је да наведени ударац, односно ударици нису имали за посљедицу тјелесну повреду у смислу тјелесне повреде као кривичног дјела из члана 131. став 1. Кривичног законика Републике Српске.“ На наведену одлуку од стране родитеља уложена је притужба која је одбијена као неоснована. У образложењу предметне наредбе се такође, између осталог, наводи да ће тужилаштво доставити обавјештење надлежној полицијској станици ради евентуалног покретања прекршајног поступка. Одговарајући на упит Омбудсмана за дјецу, надлежна полицијска управа нас је обавијестила да је, по зајимању предметне Наредбе тужилаштва о неспровођењу истраге, поступила у складу са Законом о јавном реду и миру, те с тим вези у службеним просторијама издали прекршајни налог окривљеној због почињеног прекршаја из члана 12. Закона³¹ и да је окривљена прихватила одговорност за наведени прекршај.

Међутим, у току трајања горе наведеног поступка, мајка се поново обратила Омбудсману за дјецу са новом пријавом - жалбом због тога што је њен син био жртва вршњачког психичког насиља од стране сина горе поменуте женске особе, с којим иначе иде у исто одјељење основне школе. У тој пријави наводи да је њен син након завршене наставе заустављен на путу ка кући и да му је његов вршњак пријетио изузетно неprimјерним и пријетећим вербалним изразима, позивајући се на свог оца, који је за то вријеме аутом

³⁰ Предмет број: 118-38-10-ПЖ/24

³¹ Члан 12. Закона о јавном реду и миру -Туча и физички напад

„(1) Ко нарушава јавни ред и мир изазивањем, подстрекавањем, учествовањем у тучи или физичким нападом на другог казниће се новчаном казном од 400 КМ до 1.200 КМ или казном затвора до 40 дана.

(2) Ко на било који начин организује тучу или физички напад на другог, без обзира на то да ли је до туче или физичког напада дошло, казниће се новчаном казном од 800 КМ до 1.600 КМ или казном затвора до 60 дана.“

слиједио дјецу. Случај је уредно пријављен школи. У контактима са школом, Омбудсман за дјецу је упознат да је школа предузела у предметном случају све активности предвиђене Протоколом за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања. У предметни случај је укључен и Мултисекторски тим у школи и обавијештен надлежни центар за социјални рад и полицијска управа. На захтјев Омбудсмана за дјецу, надлежни центар за социјални рад, доставио је своје писано изјашњење да је у предметни случај укључен њихов реферат за заштиту малолетника у сукобу са законом, да је породица дјечака жртве позвана у центар у циљу пружања психолошке подршке и обављања савјетодавног разговора везано за околности које су наведене у допису. У вријеме писања овог извјештаја, школа и даље спроводи поједине активности предвиђене Протоколом за заштиту дјеце од насиља, злостављања и занемаривања.

Дјеца која су изложена насиљу од раног дјетињства могу развити погрешне погледе на понашање, што може утицати на њихово социјално понашање у каснијем животу. Без квалитетне интервенције, посљедице насиља могу бити озбиљне и дугорочне, укључујући поремећаје попут анксиозности, депресије, поремећаја исхране, па чак и суицидалних мисли.

Пред Омбудсманом за дјецу, евидентиран је наводни случај насиља одрасле особе на дјететом предшколског узраста³². Наиме, Омбудсман за дјецу запримио је пријаву - жалбу оца дјевојчице предшколског узраста због наводног насиља у предшколској установи од стране одрасле особе. У пријави - жалби, између осталог, се наводи да дјевојчица похађала предшколску установу, те да јој је једном приликом током плача васпитачица залијепила селотејп преко уста како би престала да плаче, те ју је послала у казну. Даље се наводи, да о том догађају родитељи нису били одмах обавијештени него да су за исти сазнали тек након три мјесеца, а што су наводно потврдили још неки родитељи из разговора са својом дјецом који похађају исту вртићку групу. Поводом предметног случаја, Омбудсман за дјецу се обратио наведеној предшколској установи, Републичкој управи за инспекцијске послове Сектор просвјетне инспекције и Министарству просвјете и културе Републике Српске. Из одговора предшколске установе произилази да се спорни догађај није десио, а да је такав закључак предшколска установа донијела након одржаног родитељског састанка и појединих разговора са радницима и родитељима, те да је предшколска установа позвала све родитеље да се обрате и надлежним институцијама уколико имају сумње везане за спорни догађај. Републичка управа за инспекцијске послове Сектор просвјетне инспекције у свом одговору наводи да је републички инспектор извршио ванредну инспекцијску контролу у предметној предшколској установи о чему је сачињен Записник, којим се, између осталог, наводи: „.... Да директор предшколске установе није утврдио постојање елемената повреде радне дужности од стране васпитача, те стога није покренут поступак утврђивања дисциплинске одговорности радника.“ Министарство просвјете и културе Републике Српске доставило је информацију из које произилази да је Министарство упутило захтјев Републичком педагошком заводу да у оквиру своје надлежности изврши стручни преглед и чињенично стање те о истом обавјести ово Министарство. Министарство просвјете и културе даље наводи да је запримило Записник инспектора – просвјетног савјетника о извршеном стручно – педагошком надзору из којег произилази да је један од закључака инспектора: „да се из свега наведеног, а на

³² Предмет број: 911-71-2-ПЖ/24

основу увида у достављену документацију, не може утврдити да ли су тачни наводи који се односе на предметну ситуацију.”

Савремене технологије такође доносе изазове и ризике. Недостатак адекватне едукације дјеце о опасностима употребе технологија оставља простор за озбиљне посљедице, укључујући менталне поремећаје. Родитељи нису увијек свјесни опасности које пријете преко друштвених мрежа. Већи број случајева вршњачког насиља путем интернета, попут вријеђања, исмијавања, дијељења увредљивих порука и фотографија, оставља дугорочне посљедице на дјecu жртве. Ове ситуације често пролазе неопажено од стране одраслих.

На основу тренутног стања у пракси, Омбудсман за дјecu препознаје потребу да је и даље неопходна надоградња система заштите дјеце од насиља. Омбудсман за дјecu истиче нарочито потребу надоградње система превенције и подизања свијести широке и стручне јавности.

Поступајући по пријавама - жалбама грађана у конкретним случајевима, али и кроз редовне активности праћења појаве насиља над дјecom у нашем друштву, Омбудсман за дјecu препознаје да је и даље неопходна интезивна стручна едукација особља у свим сегментима који се у свом раду сусрећу са случајевима насиља над и међу дјecom, а нарочито у центрима/службама социјалне заштите и васпитно - образовним установама коју треба да прати и одговарајућа надоградња финансијских и кадровских капацитета.

Поред свега наведеног, Омбудсман за дјecu подсјећа на препоруке УН Комитета за права дјетета³³ из 2019. године, које су релевантне за унапређење заштите дјеце у Босни и Херцеговини. Неопходна је боља координација међу надлежним институцијама и пуна примјена постојећих аката како би се дјeci осигурала адекватна заштита од насиља и промовирала култура ненасиља у друштву.

2. Вршњачко насиље

Као што је већ истакнуто, кључни проблем представља недостатак званичних збирних података о насиљу над и међу дјecom. Без свеобухватне базе података, веома је тешко утврдити обим и карактеристике насиља нити адекватно анализирати, како узроке, тако и ефикасност система заштите.

³³ Комитет за права дјетета је разматрао Комбиновани пети и шести периодични извјештај Босне и Херцеговине (ЦРЦ/Ц/БИХ/5-6) на 2404. и 2405. сједници (ЦРЦ/Ц/СР. 2404 и 2405), одржаним 10. и 11. септембра 2019. године, те усвојио Закључна запажања на 2430. сједници, одржаној 27. септембра 2019. године.

У Уводном дијелу Закључних разматрања, Комитет подсјећа државу чланицу на недјељивост и међузависност свих права садржаних у Конвенцији о правима дјетета и наглашава важност свих препорука садржаних у овим закључним запажањима. Комитет жели скренути пажњу државе чланице на препоруке које се односе на подручја у вези с којима се морају предузети хитне мјере: координација (став 10.), најбољи интерес дјетета (став 20.), злостављање и занемаривање (став 26.), животни стандард (став 38.), образовање, укључујући и стручно усавршавање и усмјеравање (став 40.) и тражење азила, избјеглице и дјecu миграната (став 44.).

Комитет препоручује да држава чланица осигура остваривање дјечијих права у складу са УН Конвенцијом о правима дјетета и њеним протоколима током цијелог поступка спровођења Агенде 2030 за одрживи развој. Такође, позива државу чланицу да осигура садржајно учешће дјеце у осмишљавању и спровођењу политика и програма усмјерених на постизање свих 17 циљева одрживог развоја у мјери у којој се тичу дјеце.

Према доступним подацима Министарства унутрашњих послова Републике Српске, за првих девет мјесеци 2024. године евидентирано 46 случајева вршњачког насиља, што је за осам одсто мање него у истом периоду прошле године. Насиље је почињено над 49 вршњака, што је мање за 22,2 одсто у односу на исти период 2023. године. Ријеч је о 44 ученика мушког и пет женског пола. Међу малољетним жртвама, 29 су ученици основне, а 20 средње школе. Два малољетника су задобила теже, а 36 лакше повреде. Полиција је у овом периоду тужилаштвима поднијела 16 извјештаја против 20 малољетника, осумњичених да су извршили 19 кривичних дјела. Такође, поднесено је 17 извјештаја о предузетим мјерама и радњама, у осам случајева покренут је прекршајни поступак, а у пет поступак је завршен у оквиру органа школе.³⁴

Из преузетих статистичких података може се закључити да се сви случајеви вршњачког насиља који су евидентирани код овог Министарства односе само на физичко насиље међу дјецом.

С озбиром на повратне информације из својих редовних активности Омбудсмана за дјецу, може се закључити да евидентирани случајеви код Министарства унутрашњих послова сигурно нису реални показатељ укупног броја случајева, јер одређени број случајева насиља над и међу дјецом остаје непријављен из разних разлога, а према нашем искуству, дјеца се и даље боје пријавити насиље из страха од одмазде или због неповјерења у надлежне. Омбудсман за дјецу је често у прилици да чује овакав став дјеце кроз своје редовне активности. Поред тога, посебно је забрињавајуће да је током одржавања радионица на тему „Другарство, емпатија и права“ које Омбудсман за дјецу организује током ове школске године да дјеца, иако теоретски знају шта је насиље, у постављеним проблемским радионичким ситуацијама дјеца оправдају насиље, толеришу или сматрају да је „ок“ некада бити насилан („неке ситуације то оправдавају“).

Редовним праћењем стања у овој области, Омбудсман за дјецу у свим својим извјештајима истиче позитивну праксу и да један број школа крајње одговорно приступа овом проблему. Правилно препознају вршњачко насиље без обзира у ком облику се појави, заузму јасан став и мјере интервенције и према дјечи – жртвама и према дјечи – извршиоцима насиља. Имају сарадњу са родитељима и редовне активности превенције. Нажалост, у свакодневном животу примјери ових школа остају непримјећени и у потпуној сјени случајева насиља када се нису предузеле потребне мјере и активности, нарочито још уколико се овакав случај медијски експонира. У превенцији насиља веома је важно истицање примјера добре праксе.

У току 2024. године, Омбудсман за дјецу је поступао у 55 случајева вршњачког насиља углавном по жалбама родитеља. Анализом предметних случајева, могу се извести одређени закључци:

- Уколико се конкретни случај насиља није десио у школи поједине школе и даље не препознају као случајеве насиља у којима школа мора да реагује свим својим капацитетима иако имају сазнања за те случајеве.

Омбудсману за дјецу се обратила једна средња школа³⁵ са молбом за инструкцију о поступању у случајевима вршњачког насиља које се догодило изван просторија школе и школског дворишта. Према постојећим правилима, уколико школа на било који начин има сазнање о насиљу, без обзира гдје се насиље десило, потребно је да

³⁴ <https://mup.vladars.rs/>

³⁵ Предмет Број: 160-9-8-ПЖ/24

поступи у складу са својим овлашћењима и обавезама и оствари сарадњу и координацију са свим другим органима и установама који се такође морају укључити у поступак. Надлежност, односно, обавеза поступања школа у случају вршњачког насиља не може се посматрати у контексту мјеста гдје се насиље десило, јер у супротном, насиље ван просторија школе би остало непрепознатно и изостала би адекватна реакција на насиље.

Потпуно је неприхватљиво чекати да насиље постане бруталније или када сукоб још више ескалира и тек онда предузимати потребне активности, иако је раније било јасних назнака да проблем постоји. Пут ка нултој телеранцији на насиље мора бити заједнички циљ и заједничко залагање свих актера у области права дјете, али и дјете и родитеља, медија и цјелокупног друштва у цјелини.

- Неке школе и даље поједине насилне ситуације не препознају као неки од облика вршњачког насиља па са закашњењем реагују. До реакције дође тек кад ситуација ескалира. У току школске 2024/2025. године Омбудсман за дјецу реализује радионице у основним и средњим школама широм Републике Српске на тему „Другарство, емпатија и права“. Током радионица, у неколико школа су примјећени негативни примјери изостанка емпатије и насилничког понашања међу ученицима.

Примјер – у једној од школа се током радионице, издвојила група од четири ученика (дјечака), који су вријеђали другарицу, а која је у том моменту била учесник „игре улога“ у рјешавању проблемске ситуације. Називали су је погрдним именима због њеног изгледа, а један од наведених ученика је чак почео да користи „лавез као начин комуникације са њом“.

О томе смо одмах разговарали, указали на понашање које није адекватно, те се ова група дјечака извинила другарици и исказали кајање због недоличног понашања. Заиста се само од себе намеће питање, да ли у школи нико није до сада примјетио овакве ситуације и реаговао на такво понашање?

- Неке школе и даље поједине насилне ситуације не препознају као насиље због покушаја заташкавања или незаинтересованости да се проблем уопште и препозна. *Пред Омбудсманом за дјецу евидентиран је предмет број: 44-12-9-ПЖ/24 по пријави - жалби мајке која се односи за заштиту права и интереса њеног дјетета који похађа шести разред основне школе. Између осталог, мајка истиче да је дошла до сазнања да је њено дијете жртва континуираног вршњачког психичког насиља, да је изопштено од дјете, да од једне групе дјете трпи озбиљне увреде и провокације, чак и на часовима пред наставницима, о чему је разговарала и упозорила на проблем надлежне у школи, али да реакција школе изостаје. У свом писаном изјашњењу Омбудсману за дјецу, школа наводи да су испитали тврдње мајке и обавили разговоре са појединим ученицима и наставницима, те да су дошли до сазнања да су дјетету заиста биле упућене одређене ријечи веома непријатног и увредљивог садржаја (чак и сексуалне конотације), да је дијете изопштено из групе, да дијете одморе проводи код бивше учитељице, те да међу дјецом постоји неразумијевање, да би на крају свог изјашњења дошли до закључка да у конкретном случају није било вршњачког насиља над дјететом. Посебно је забрињавајући навод из одговара школе који се односи на разговор помоћника директора школе са дјететом – жртвом насиља. Цитат: „Даље у разговору ученик је навео да остали ученици не желе да се друже с њим. Питала сам га шта мисли ко је крив због тога? Да ли ја, мама, одјељенски старјешина или предметни наставници треба да му нађу другове или је*

то његова обавеза да покуша да се уклопи са другарима у одјељењу, а одраси су само ту да га усмјере и савјетом помогну, а не да му траже пријатеље."

Неспорно је, да је у предметном случају, школа настојала да проблем који постоји међу дјецом максимално релативизује и умањи, да непримјерно понашање и поступке дјече оправда па и да умањи значај, дајући и накнадно „неко“ своје тумачење шта је у конкретном случају дјете – извршилац насиља „мислио“ за увредљиви израз који је користио и упутио свом вршњаку, те да је оваквим ставом и поступањем стручна служба школе жртву насиља прогласила чак кривом за све што му се дешава.

У конкретном случају, Омбудсман за дјецу примјећује, а након разматрања цјелокупно утврђеног чињеничног стања, да међу дјецом постоје нарушени односи и конфликтна ситуација, те да надлежни у школи избјегавају да означе случај као насиље, па и скривање постојања проблема иако кроз своје контадикторне наводе практично признају његово постојање. Таквим ставом, наставно и стручно особље у школи потпуно занемарују које су све могуће негативне посљедице по дјецу у конкретном случају и која погрешна порука се шаље, а посебно да раде на превенцији насиља и на пружању помоћи и подршке дјечи која се сусрећу са проблемом, и извршиоцима и жртвама насиља.

У предметном случају, Омбудсман за дјецу је упутио школи одговарајућу препоруку са активностима и мјерама које школа треба предузети у конкретном случају, али и у свим другим случајевима вршњачког насиља. С обзиром да је школа пропустила да у остављеном року обавијести Омбудсмана за дјецу о предузетим мјерама и активностима из препоруке, школи је након истека рока упућена ургениција. Тек на поновну ургенцију Омбудсмана за дјецу, школа је приступила реализацији упућене препоруке.

- Веома је чест случај да један број школа идентификују само посљедице насилног понашања без утврђивања узрока таквог понашања у сваком конкретном случају.

У предмету број: 1002-80-8-ПЖ/24, се наводи да је дјечак узраста 13 година склон агресивном понашању према другој дјечи, да је грубо кршио сва школска правила за шта је и санкциониран – избацивањем из школе, да је другом дјетету угасио цигарету на кожи и да су након тог догађаја родитељи друге дјече најавили протесте у заједници поводом наведеног инцидента јер насилно понашање дјечака према другој дјечи већ одавно траје. У пријави - жалби се даље наводи да се нико од надлежних није упитао шта је узрок његовог понашања, зашто систем није имао одговор него се све сводило на вођење забиљешки, а да проблем траје годинама уназад, те какву поруку ће протестима добити наведено дијете. Подносилац истиче да се обраћао на много страна поводом случаја овог дјечака, указивао на потребне активности, али да одговор није добио.

Омбудсман за дјецу истиче да школа мора идентификовати и узроке насилног понашања код ученика. Само свеобухватна јасна слика може довести до одговарајућег психолошко -педагошког рада (у сарадњи са родитељима и другим актерима) и са дјететом – жртвом и са дјететом - извршиоцем насиља и бити основа за будуће превентивно дјеловање. Неопходна је идентификација узрока насилног понашања и адекватна васпитна, психолошка и педагошка стручна подршка. Ситуација се нарочито усложњава уколико узрок дјететовог понашања укаже да су потребне одговарајуће интервентне мјере у дјететовој породици. То може бити посљедица: поремећених односа између чланова породице, тешких економских и материјалних прилика породице, незапослености, начина провођења слободног

времена дјетета, утицаја вршњачке групе, утицаја медијских садржаја и објава на друштвеним мрежама, идентификација са неком особом из дјететовог блиског окружења склоном девијантном понашању, и сл. Поред тога, дјеца често својим проблематичним понашањем желе да родитељима скрену пажњу на себе или да им укажу на неки свој проблем којег сами не могу да ријеше. Вријеме реаговања за ову дјецу је веома важно.

У контексту свега наведеног, веома је важно постојање уједначених критеријума и ставова код свих школа. У току својих активности, Омбудсман за дјецу је надлежним субјектима заштите дјете од насиља упућивао одређене приједлоге и препоруке. **Један од приједлога Омбудсмана за дјецу је да се донесе јединствени правилник о дисциплинској одговорности ученика за све школе,** јер је тренутна ситуација таква да свака школа својим актом уређује своја правила. Међутим, уочавају се ситуације да је неко понашање у једној школи забрањено, у другој је дозвољено или да се за исту или сличну повреду ученицима у различитим школама изричу по тежини различите мјере. Такође, искуства Омбудсмана за дјецу показују да и даље одређени број школа уопште и нема правнике о дисциплинској одговорности ученика, па кад треба да се предузму одређене мјере у случају насиља, прво долази до нејасноћа која правила и по којем поступку уопште примјенити. Неуједначена примјена правила и поступка дисциплинске одговорности ученика резултирају тиме да у конкретном случају донесене одлуке школе о изреченој васпитно - дисциплинској мјери веома често буду поништене од стране надлежног органа. На овакав начин се беспотребно и дјечи и родитељима шаље потпуно погрешна порука и нарушава углед цјелокупног васпитно - образовног процеса.

Потпуно идентична ситуација је и са ношењем и употребом мобилних телефона у школама. Иако је законом о основном образовању забрањена употреба мобилних телефона на настави, не постоји јединствен став око тога треба ли само ограничити или потпуно забранити употребу и ношење мобилних телефона у школама. Тренутна ситуација је да у неким школама дјеца уопште не смију да користе, па чак ни да носе телефоне и да и само ношење представља повреду дисциплине, а у другима је то дозвољено. Такође, у појединим школама забрањено је ношење и других дигиталних уређаја, као што су паметни сатови, што је код појединих родитеља изазвало осјећај забринутости за безбједност дјете, посебно ученика нижих разреда, путника или дјете која без пратње одраслих или пунољетних лица долазе и одлазе у школу. Омбудсман за дјецу сматра да је и ово питање потребно регулисати не једнообразан начин, са јасно дефинисаним правилима, која би важила за све основне или средње школе, и то је била и једна од препорука упућених ресорном министарству.

Омбудсман за дјецу поново истиче важност постојања Рефералног механизма подршке дјечи у школама Републике Српске који је саставни дио програма „Брига о дјечи – заједничка одговорност и обавеза” и има за циљ да оснажи васпитну улогу школа, професионални капацитет стручних сарадника и да потакне мултидисциплинарни и мултискеторску сарадњу. Овај програм произашао је као активност у остваривању Стратегије развоја образовања Републике Српске 2016-2021. године. Реферални механизам се ослања на важност васпитне улоге школа која је неодвојива од образовне. Полазни основ за примјену овог механизма су опсервације наставника о стању и понашању ученика у контексту школског живота. Добра искуства из праксе показују да Реферални механизам представља веома добар инструмент, између осталог, и у јачању система превенције насиља над и међу дјецом.

3. Насиље у породици

Насиље у породици према дјечи је озбиљан друштвени проблем који има дугорочне посљедице на њихов физички, емоционални и ментални развој. Насиље у породици постоји уколико постоји основ сумње да је члан породице или породичне заједнице извршио радње физичког, сексуалног, психичког и/или економског насиља, као и пријетње које изазивају страх од физичке, сексуалне, психичке и/или економске штете код другог члана породице или породичне заједнице.³⁶

Дијете је жртва и уколико је било присутно приликом вршења насиља према другом члану породице, иако радње насиља нису предузете директно према њему.

Омбудсман за дјецу, запримио је пријаву - жалбу³⁷ Клинике за дјечије болести УКЦ Бања Лука у вези права дјетета на заштиту од породичног насиља. Пријавом се наводи да је дјечак родјен 2014. године био на прегледу код клиничког психолога Клинике за дјечије болести, да је укључен у третман социјалног радника као дио мултидисциплинарног приступа. Даље се наводи, да је дјечак дошао у пратњи мајке због насиља у породици које траје дужи временски период од стране оца, с којим је мајка прекинула ванбрачну заједницу прије четири године. Пријавом - жалбом се указује да су у последње вријеме због присуства породичног насиљу примјећене промјене понашања код дјечака, да је отац постао много агресивнији, те да много чешће конзумира алкохол због којег је његово понашање агресивније и да дјечак наводи да му боравци код оца наводно постају велики проблем. Мајка је навела да до сада дјечак није био у третману психолошке подршке, те да је једину подршку и разумијевање имао приликом разговора са школским психологом. Пријавом - жалбом се даље наводи да је дијете, према мишљењу клиничког психолога УКЦ-а, психолошки трауматизовано са забиљеженим индикаторима анксиозности, посттрауматског стреса, соматизације што ће захтјевати континуиран рад и праћење, те да је о свему наведеном обавијештен и надлежни центар за социјални рад.

Након обраћања Омбудсмана за дјецу и захтјева за изјашњење о предузетим мјерама и активностима, надлежни центар за социјални рад је доставио своје писано изјашњење, у којем се, између осталог, наводи:

- *„да је насиље у поменутој породици регистровано и евидентирано много раније, односно прије само пријаве ЈЗУ УКЦ Бања Лука, те да су надлежне институције укључене од самог почетка,*
- *да се против оца малољетног дјечака, води поступак пред надлежним основним судом за почињено кривично дјело Насиље у породици или породичној заједници из члана 190. став 3. у вези са ставом 1. Кривичног законика Републике Српске,*
- *с обзиром да дјечак, од самог почетка прекида ванбрачне заједнице његових родитеља, живи на адреси са мајком и полусестром по мајци, у моменту насиља од стране оца над мајком, није било потребе за хитним измјештањем и збрињавањем малољетног дјечака и његове породице у Сигурну кућу или на неко друго мјесто,*
- *да је, имајући у виду да су конфликтне ситуације између његових родитеља произилазиле искључиво око одржавања личних односа између дјечака и његовог*

³⁶ Закон о заштити од насиља у породици („Службени гласник Републике Српске“ број: 102/12, 108/13, 82/15. и 84/19)

³⁷ Предмет број: 338-21-2-ПЖ/24

оца, центар за социјални рад предузео све законом предвиђене мјере и радње, те у складу са Породичним законом, члан 13. и члан 93. став 1. Рјешењем утврдио начин одржавања личних односа између оца и сина,

- да је родитељима пружена психо - социјална подршка, како би превазишли нарушене односе и ситуацију у којој се налазе, а све у циљу како не би дошло до конфликтне ситуације, која би евентуално ескалирала насиљем, те да је родитељима сугерисано на приоритете, односно интересе заједничког малољетног дјетета,
- да је дјечаку пружана психо - социјална подршка, пратећи његов развој и узраст, обавезе, потребе и жеље,
- да је по захтјеву центра за социјални рад основна школа коју дјечак похађа доставила информације да дјечак уредно прати наставни план и програм и да га савладава са успјехом као и до сада,
- да је констатовано да нема одступања у дјечаковом понашању, али је упућен у сва породична дешавања и тренутну проблематику с чиме је и оптерећен."

Из одговора центра за социјални рад даље произилази да је отац дјечака тренутно у притвору, док породица несметано функционише у својим свакодневним обавезама и активностима, без конфликта и насиља, те да је центар активно укључен у цјелокупан судски поступак који се води пред Основним судом.

Дјеца која су изложена насиљу често доживљавају страх, несигурност и трауматске искуства која могу утјецати на њихов начин опхођења, међуљудске односе и школовање. Таква дјеца могу постати повучена, имати проблема са самопоуздањем, а у озбиљним случајевима, насиље може довести до трајних физичких повреда или смањених когнитивних способности. У многим случајевима, дјеца могу поновити циклус насиља у властитим одраслим животима ако им се не пружи адекватна помоћ и подршка. Заједница и институције морају радити заједно како би створиле сигурну околину и спријечиле насиље у породици, осигуравајући заштиту и рехабилитацију за дјецу која су жртве.

Насиље у породици остаје озбиљан друштвени проблем у Републици Српској и током 2024. године. Према подацима Министарства породице, омладине и спорта по субјектима заштите, који се прикупљају према Правилнику о садржају евиденције и извјештаја о насиљу у породици, код Министарства унутрашњих послова за првих шест мјесеци 2024. године евидентирано укупно 496 пријављених случајева насиља у породици. Укупно је у пријављеним случајевима препознато 654 жртве породичног насиља од којих је 110 дјеце (млађих од 18 година).³⁸ Полиција је у 389 пријављених случајева процјенила умјерен ризик, а у 69 случајева висок ризик од настанка новог насиља. Највећи број пријављених случајева, 310, се односио на физичко насиље, а затим на психичко насиље – 288 случајева.

Институција Омбудсмана за дјецу, за примила је пријаву - жалбу³⁹ Удружења „Нова генерација“ из Бања Луке, у вези права дјетета на заштиту од насиља. Пријавом - жалбом се наводи да је Удружење дана 20.08.2024. године путем Савјетодавне линије за дјецу и младе „Плави телефон“ за примило поруку од особе која се представила као мајка малољетног дјечака, у којој се наводи да је малољетни дјечак жртва насиља у породици од стране оца и његове садашње супруге. Пријавом се даље наводи да мајка тренутно живи у Њемачкој, а да њен син живи са оцем који уназад неколико мјесеци

³⁸ <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible0>

³⁹ Предмет број: 835-64-2-ПЖ/24

физички злоставља малољетног сина на начин да га удара по глави, да му главу удара од зид, те да му говори погрдне рјечи, и сл, али и да малољетни дјечак трпи физичко насиље и од маћехе. Из пријаве - жалбе произилази да је дјечак мајци слао фотографије на којима се виде маснице, као и да су комшије једном свједочиле физичком насиљу оца над сином. Даље се наводи да је мајка наведене догађаје пријављивала полицији, али која наводно није изашла на терен и предузела мјере по њеној пријави. Из пријаве - жалбе Омбудсману произилази и да је Удружење „Нова генерација“ о наведеном случају обавјестила и надлежну полицијску управу. Поводом предметног случаја, Омбудсман за дјецу је у складу са својим овлашћењима контактирао надлежну полицијску управу и центар за социјални рад, који су доставили своје одговоре и изјаснили се о предметном случају. Из одговора центра за социјални рад произилази:

- „да је код центра за социјални рад отворен предмет Злостављање малољетног дјетета, а на основу пријаве основне школе коју дјечак похађа за насиље у породици у коме наводе да је малољетник сам пријавио физичко насиље од стране оца,
- да је иста пријава прослијеђена и МУП РС,
- да су стручни радници одмах по запримљеној пријави извршили теренску посјету на адресу становања, обавили разговор са дјететом и маћехом, обављен је разговор са педагошко -психолошком службом школе и након детаљно анализираним садржаја пријаве, процјенили да живот и здравље млџт. дјетета нису угрожени,
- да је орган старатељства анализом свих релевантних чињеница процјенио да је у том тренутку у најбољем интересу дјетета да се приступи савјетодавном раду са оцем, јер је код дјечака наглашена потреба дјетета да настави живот са мајком, која у том тренутку није била могућа,
- да према оцу има изражен евидентан страх, јер је отац у свом васпитању користио више захтјева, критика и казни према дјетету, а мање похвала и награда,
- да је на званични е-маил центра стигао е-маил од мајке дјечака која наводи да дијете од оца трпи физичко и психичко насиље,
- да су стручни радници по запримљеној пријави обавили теренске посјете и обавили разговоре са оцем, маћехом и дјечаком,
- да је пријава мајке прослијеђена надлежној полицијској управи,
- да су надаље активности стручних радника биле усмјерене на провођење психоедукативног третмана на околности васпитања дјечака и отац је показао спремност и мотивисаност да коригује своје васпитне методе,
- да је након пријаве од стране Савјетодавне линије „Плави телефон“ отац истог дана позван да приступи у просторије центра те му је уручено Писмено упозорење о пропустима у вршењу родитељског права,
- да се кроз разговор са оцем дошло до сазнања да отац више нема капацитета ни снаге да се бори са сином, да је уложио сав труд и напор, али да је жеља дјетета да живи са мајком превагнула,
- да је мајка дјечака дала изјаву стручним радницима центра за социјални рад да због неповољних породичних околности дјечака води са собом у Њемачку,
- да су стручни радници центра за социјални рад мишљења да је родитељски однос између оца и мајке дјечака дубоко нарушен и конфликтан, што је значајно утицало на понашање дјетета,
- да је дјечак са мајком живио од рођења и присутна је приврженост мајци, патња и туговање за мајком,

- *да је с друге стране док је дјечак боравио код оца мајка нередовно и ријетко посјећивала дијете, слала му је двосмислене и контрадикторне поруке, што је њему стварало додатну конфузију и дјетету дало нереална очекивања."*

Из достављених одговора полицијске управе произилази да су службеници по пријави насиља над мллт. дјететом од стране центра за социјални рад саслушали сва лица и да су доставили надлежном тужилаштву извјештај о предузетим мјерама и радњама на околности пријаве насиља у породици над малољетним дјететом од стране његовог оца, а у вези које полицијској управи још није достављена тужилачка одлука од стране надлежног тужилаштва.

Наведени примјер илуструје у свом пуном значењу нефикасност и спорост система и потврђује већ толико пута истакнуту тезу да у свим случајевима насиља је веома важно да надлежни субјекти заштите реагују брзо и квалитетно, јер се агонија за дијете наставља, а посљедице спорог и нефикасног поступања оствљају трајне веома тешке посљедице по дјете.

У Републици Српској је од стране Владе Републике Српске усвојен Акциони план за сузбијање и спречавање насиља у породици за 2024. годину који дефинише мјере, циљеве и активности усмјерене на превенцију, сузбијање и заштиту од насиља у породици. План се заснива на Стратегији за сузбијање насиља у породици Републике Српске (2020-2024) и Закону о заштити од насиља у породици. Он обавезује институције као што су Министарство породице, омладине и спорта, Министарство унутрашњих послова, Министарство здравља и социјалне заштите, Министарство правде, локалне самоуправе, невладине организације и друге релевантне актере. Акциони план има пет главних стратешких праваца:

1. Превенција насиља у породици – информисање јавности, медијске кампање, едукација у школама, рад са полицијским кадетима.
2. Подршка и помоћ жртвама насиља – оснаживање жртава кроз правну, психосоцијалну и економску подршку, СОС телефон, сигурне куће.
3. Заштита жртава од насиља – унапријеђење сарадње институција, јачање мултисекторског приступа.
4. Праћење спровођења закона и политика – анализа ефикасности мјера, усклађивање са европским стандардима, прикупљање статистичких података.
5. Заштита у ванредним ситуацијама – осигурање приступа услугама за жртве насиља и током кризних периода.

4. Занемаривање дјеце

Према Протоколу за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања из 2024. године занемаривање подразумијева: „недостатак одговарајуће бриге и његе дјетета, односно пропуштање задовољења дјечијих потреба које могу битно утицати на дјететов физички и психички развој.“ Пракса показује да с обзиром на различите узроке, најчешће се разликују: физичко, емоционално, здравствено и образовно занемаривање, мада се у пракси веома често у конкретном случају ови облици преплићу. С обзиром на специфичност појавног облика, понекада се неки случајеви уопште и не препознају као занемаривање све док у неком моменту ситуација не ескалира изазвана неким спољним фактором, нпр. болест дјетета, доступност оружја дјеци, изложеност дјеце породичном

насиљу, одлазак дјете у кладионице, неупотреба сигурносне сједалнице за дјетету у аутомобилу или вожња дјете на предњем сједишту, и сл.

За постојање насиља потребна је намјера учиниоца. Међутим, занемаривање дјетета није увијек намјерно, нпр. у случајевима када родитељ занемарује бригу о дјетету због свог лошег здравственог стања и/или постојања интелектуалних сметњи, или других разлога који доводе до потпуног одсуства или смањења родитељских капацитета.

У току 2024. године пред Омбудсманом за дјетцу процесуиран је изузетно тежак облик занемаривања и запуштања дјете⁴⁰. Наиме, *Омбудсману за дјетцу се обратио отац са пријавом – жалбом у заштити права и интереса његове малодобне дјете у поступку изузимања дјете из породице пред надлежним центром за социјални рад. Истакао је да је у брачној заједници са супругом стекао петоро дјете, најстарије је рођено 2013. године, а најмлађе 2021. године те да је тренутно у поступку пред органом старатељства за изузимање дјете из породице и њихово институционално збрињавање. У поступку пред Омбудсманом за дјетцу утврђено је да је ситуација ове породице била позната центру за социјални рад дужи период. Тек дјелујући по допису надлежне полицијске станице да је син (р. 2015. године) извршио отуђење туђе ствари, радници центра су изашли на терен и том приликом су евидентирани изразито безусловне стамбене и организационе прилике у којима живе дјета, те елементи тешке васпитне запуштености. Такође, центру се обратила и школа коју су дјета похађала и скренула пажњу центру на васпитну запуштеност дјете, те немогућност остваривање адекватне сарадње са мајком дјете. Центар за социјални рад је увео мјеру појачаног надзора која је у континуитету трајала чак пет мјесеци, без видљивог напретка у стању дјете. У једном од својих изјашњења Омбудсману за дјетцу, центар за социјални рад наводи да родитељи живе са дјетом у једној соби помоћног објекта старије градње. Објектат није намјењен за становање, нема ни мокри чвор, а дјета физиолошке потребе обављају испред улазних врата. Како је објектат старије градње, столарија је порушена, намјештај прљав и порушен. Објектат је изразито безуслован, хигијенски услови потпуно незадовољавајући, простор задимљен, непрозрачен, смеће и храна разбацани по поду. Мајка дјете је особа снижених интелектуалних способности, отац дјете је већи дио времена одсутан, ради на дневнице. Бака и дјед по оцу, који живе у кући поред, старије су особе и изразито лошег здравственог стања. Два дјетета су налазом Првостепене комисије за процјену и усмјеравање омладине са сметњама у развоју је процјењена као лица са тјелесним оштећењем и оштећењем интелектуалног функционисања. Током вршења мјера надзора, које су се одвијале у зимском периоду, центар је затицао дјетцу необучену, неокупану, изразито неуредне косе. „У више наврата, током зимског периода, најмлађе дјевојчице су затицане недовољно обучене, чак и без обуће ходају по блатњавом дворишту. Немају усвојене хигијенске навике.“ Из прибављене документације, а што је било познато центру за социјални рад, види се из здравственог картона једне од дјевојчица да је лекар специјалиста наложио одређене медицинске претраге које нису извршене, чиме је пропустила и процјену Првостепене комисије, те је дошло и до пропуста за остваривање њених припадајућих права код Фонда за дјечју заштиту, али не само за њу, него и за осталу дјетцу. Иако је комплетна ситуација ове породице била и раније позната центру и тек након скоро полугодишњег протеча времена вршења мјера појачаног надзора, Тим за заштиту дјете и породице је донио закључак којим се констатује да поменуте мјере нису дале позитивне резултате. У закључку се, између осталог, наводи: „Од стране стручног тима процијењено је да би*

⁴⁰ Предмет број: 81-22-10-ПЖ/24

останак у тренутним условима довео до угрожености психофизичког здравља дјеце и још веће васпитне запушености, те да је најадекватнија мјера у циљу њиховог правилног раста и развоја, да се за дјецу нађе одговарајући смјештај ... те да је у најбољем интересу малољетне дјеце да се изврши привремено издвајање из породице како би се дјеца смјестила у установу социјалне заштите." Рјешењем надлежног суда дана 30.04.2024. године, дјеца се издвајају из породице, као дјеца без адекватног родитељског старања.

У предметном случају, Омбудсман за дјецу се обратио установи у којој су збринута дјеца, а која је доставила потпуно писано изјашњење са појединачном опсервацијом за свако дијете из ове породице. Због заштите приватности дјеце, Омбудсман за дјецу не може износити детаље, али код сваког дјетета појединачно препознати су веома озбиљни симптоми занемаривања и запушености и њиховог здравственог стања. Генерално, свих петоро дјеце примљено је у дом у изразито запушеном општем стању – здравствено, хигијенски, културолошки и образовно и без развијених навика, социјализацијских и комуникацијских вјештина. Опште стање дјеце је било веома озбиљно, чак до непознавања употребе тоалета. Дјевојчице су првих двадесетак дана у дому физиолошке потребе обављале у просторијама гдје се задесе.

Према извјештају дома, након упорног рада с њима видљиви су помаци и позитивни облици понашања дјеце. Дјеци је обезбијеђен љекарски надзор и урађени су потребни налази и претраге и укључени су у редован стоматолошки третман. Процјењене су потребе за здравственим надзором сваког дјетета појединачно. Дјеца похађају школу, односно, вртић. Најстарија дјевојчица са лаким оштећењем интелектуалног функционисања тренутно похађа школу под надзором дома у трајању од два до три часа дневно и наставни садржај јој је прилагођен, у школу иде и враћа се у пратњи васпитача. У свом извјештају дом наводи: „Реализован је низ мјера ради обезбјеђивања физичке, здравствене и социјалне сигурности дјеце као и удовољавања специфичним потребама дјеце узимајући у обзир узраст и развојне карактеристике и стање. У току је период адаптације на промјене услова живљења, који прате одређене тешкоће – тешкоће у прихватању колективних услова живљења, раздвојеност сиблинга и боравак у различитим васпитним групама уважавајући узраст и пол, раздвојеност од родитеља, прихватање правила, структуре и суживот са другом дјецом. Реализују се контакти са родитељима и старијим сиблинзима којима се дјеца радују.“

Наведни примјер показује, без обзира да ли је дијете занемарено с намјером или без, колико је у свим случајевима потребна брза и ефективна реакција свих субјеката заштите дјетета и да одуговлачење са реакцијом само продубљује постојећи проблем.

5. Физичко кажњавање дјеце

УН Комитет за права дјетета дефинише физичко кажњавање као свако кажњавање у којем се примјењује физичка сила и које има за циљ/намјеру нанијети бол или неугодност дјетету, ма како они благи били. Став Комитета јесте да је физичко кажњавање увијек понижавајуће, без изузетка. Такође, постоје и други нефизички облици кажњавања који су исто тако окрутни или понижавајући, те су у супротности са УН Конвенцијом о правима дјетета.

Члан 90. Породичног закона, јасно забрањује физичко и психичко кажњавање дјеце, као и било какво понижавање. Такође, наводи могућност и одузимања дјетета од родитеља које га занемарују или злостављају, уз могућност да дијете буде повјерено другом родитељу, другој особи или одговарајућој установи.

Иако постоји законска одредба која јасно забрањује физичко кажњавање дјеце, општи трендови указују на то да се физичко кажњавање дјеце још увијек практикује у многим породицама. Нажалост, стереотипи, митови, друштвена и културна увјерења у одређеним дијеловима друштва често не препознају физичко кажњавање дјеце као облик насиља. Дисциплиновање дјеце значи научити их прихватљивом понашању, усмјеравати их и подржавати, и не заснива се на страху и сили, већ на изградњи повјерења, разумијевања, блискости и узајамног поштовања.

Омбудсман за дјецу је мишљења да је кључ за бољу примјену закона у даљем јачању капацитета надлежних институција, едукацији родитеља и друштву у цјелини, као и брзом реаговању у случајевима насиља, уз максималну заштиту интереса дјетета. Подизање свијести о штетности физичког кажњавања и важности позитивног родитељства је од есенцијалне важности.

Такође, УН Комитет за права дјетета својим закључним разматрањима и препорукама је позвао Босну и Херцеговину да предузме све одговарајуће мјере како би се изричито забранило физичко кажњавање дјеце у свим срединама, укључујући и породицу, на цијелој територији. Такође, Комитет предлаже да БиХ ојача и прошири свијести и образовне програме, укључујући и кампање, у циљу промовисања позитивних и алтернативних облика дисциплиновања и поштовања права дјетета, свакако уз учешће дјеце, уједно подижући свијест о штетним посљедицама које проузрокује физичко кажњавање.⁴¹

6. Насиље над дјецом у дигиталном окружењу

Електронско насиље је облик насиља који је све присутнији међу дјецом, а посебно се манифестује путем друштвених мрежа, блогова и других интернет платформи. С обзиром на стални пораст овог феномена, оно постаје све озбиљнији друштвени проблем, који изазива забринутост и захтијева хитну реакцију. Електронско насиље често се јавља у комбинацији са психичким насиљем, попут искључења из групе, и може оставити дубоке и дугорочне посљедице на ментално здравље дјеце. Најчешћи облици електронског насиља укључују вријеђање, пријетње, слање увредљивих порука, као и подстицање на мржњу и насиље. Такође, озбиљан проблем представља и угрожавање приватности дјеце, као што је изношење личних података, откривање њихових породичних околности и слично.

Електронско насиље је нарочито учестало међу вршњацима. Једна од „предности“ виртуелне комуникације, која чини овај облик насиља посебно привлачним за дјецу и младе, је анонимност. На интернету, насилници могу дјеловати без страха од физичког сусрета са жртвом, што им даје осјећај да могу некажњено кршити социјалне норме и

⁴¹ УН Комитет за права дјетета, Закључна разматрања и препоруке, 2019. година, тачка 24.

законе. Ова анонимност доприноси томе да починиоци насиља лако могу остати непрепознати, чиме се смањује њихова одговорност.

Поред тога, велики број дјеце и младих је веома активан у виртуалном свијету, али често нису довољно едуковани да препознају потенцијалне ризике. Многи нису свјесни колико њихове објаве на интернету могу бити увредљиве за друге, нити су у стању да препознају опасности које им пријете, што их чини посебно рањивима.

Последњих година, употреба мобилних телефона међу дјецом постала је један од најчешће спомињаних фактора у контексту насилног понашања. Иако мобилни телефони могу бити корисни у образовне сврхе, њихова злоупотреба у школама и ван њих постаје све учесталија. Неке школе су одлучиле да забране употребу мобилних телефона у учионицама, док су друге дозволиле њихову употребу, често без јасних смјерница о томе шта је прихватљиво.

Омбудсман за дјецу је још 2023. године Министарству просвјете и културе упутио препоруку у вези са употребом технологија у образовању. Препорука је настала на основу смјерница УНЕСЦО-а, а предложено је неколико кључних мјера:

- Јасно дефинисање правила за употребу мобилних телефона и других дигиталних технологија у школама како би се спријечила њихова злоупотреба.
- Узимање у обзир мишљења дјеце и стручњака при доношењу одлука о употреби технологија у образовном процесу.
- Развијање програма заштите приватности података дјеце и наставног особља.

Министарство просвјете и културе Републике Српске је у одговору на препоруку, између осталог, напоменуло да је употреба мобилних телефона у школама већ регулисана Законом о основном васпитању и образовању и да свака школа има обавезу да пропише правила о понашању ученика, укључујући и употребу мобилних телефона.

Иако су законске одредбе присутне, пракса показује да сама забрана употребе мобилних телефона у школама није довољна да се потпуно елиминише електронско насиље. Чак и у школама у којима је забрањена употреба телефона, случајеви насиља међу дјецом се и даље јављају. Електронско насиље се стално развија, а нови облици насилног понашања постају све перфиднији, укључујући позиве на суицид или цубербуллинг.

Због тога, осим техничких забрана, потребно је проводити сталну едукацију и информисање дјеце о правилном коришћењу технологије. Дјеца морају бити обучена да препознају опасности на интернету и науче како да заштите своју приватност. Такође, важно је развити свијест о одговорности која долази са коришћењем дигиталних алата, јер исте те технологије могу бити изузетно корисне за образовање и комуникацију, али у исто вријеме и средство за вршење насиља.

Школа има кључну улогу у превенцији електронског насиља, јер је васпитно - образовна институција која има обавезу да осигура безбједно окружење за дјецу. Превентивни програми који обухватају заштиту од свих облика насиља, укључујући електронско насиље, требају бити саставни дио школског живота.

Омбудсман за дјецу наглашава да је неопходно укључити мишљење дјеце у процесе доношења одлука које се тичу њиховог образовања и сигурности. Такође, заштита дјеце од електронског насиља захтијева мултидисциплинаран приступ, укључујући сарадњу између школа, социјалних служби, полиције и других релевантних институција.

7. Сексуално насиље над дјецом

Заштита дјеце од сексуалног злостављања и искориштавања захтијева холистички, мултисекторски приступ у којем се све релевантне институције и субјекти – укључујући оне из области породично -правне заштите, социјалне заштите, здравствене заштите, образовања и васпитања – ангажују у складу са својим надлежностима. Овај приступ треба обухватити не само превенцију, већ и ефикасне интервентне мјере када дође до конкретног случаја. Кључни циљ је да се дјеца заштите од даљих траума кроз систематске и превентивне мјере, као и кроз поступање у најбољем интересу дјетета.

Пред Омбудсманом за дјецу забиљежен је случај који представља примјер добре праксе⁴². Наиме, један Средњошколски центар у току 2024. године обратио се Омбудсману за дјецу и затражио додатне смјернице и препоруке на који начин да поступи с обзиром да имају сазнања о узнемиравању ученица њихове школе од стране једног наставника. У свом допису истичу да је случај, након сазнања, пријављен надлежној полицијској станици, центру за социјални рад, као и Министарству просвјете и културе Републике Српске. Такође су навели да је обављен разговор са родитељима ученица, као и са радником који је пријављен за узнемиравање, те је у вези са наведеним покренут поступак. Поступајући по препорукама Омбудсмана за дјецу, Средњошколски центар је доставио свој писани одговор из којег произилази:

- „да је у вези са наведеним школа, захтјевом директора, а потом и рјешењем, покренула дисциплински поступак против наставника због основане сумње да је учинио теже повреде радних обавеза дефинисаних Законом о средњем образовању и васпитању, Посебног колективног уговора за запослене у области образовања и културе РС, Етичког кодекса за раднике и ученике средње школе и одредбама Протокола за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања,
- да је Школски одбор именовао дисциплинску комисију ради провођења дисциплинског поступка, утврђивања одговорности радника и приједлога директору школе за изрицање одговарајуће мјере или ослобађања дисциплинске одговорности,
- да је након спроведеног поступка и утврђивања чињеничног стања, дисциплинска комисија, у складу са позитивним прописима утврдила да је радник одговоран за тежу повреду радних обавеза дефинисаних законом, те је предложено директору изрицање дисциплинске мјере престанак радног односа раднику,
- да је директор донио Рјешење о отказу уговора о раду и престанак радног односа са правом подношења жалбе у складу са законом и другим прописима,
- да је радник путем адвоката уложио жалбу Школском одбору, те је иста одбијена као неоснована, а раднику је престао радни однос са даном доношења Одлуке Школског одбора.”

Један од најважнијих аспеката овог система је правовремена реакција надлежних органа, укључујући правосудне институције и полицију. Посебно је важно да поступак буде прилагођен дјеци, уз што мање стреса и трауматских искустава. Поступање мора бити темељено на сталној психолошкој подршци дјеци, а циљ је да се цјелокупан поступак одвија са што мање оптерећења за дијете, уз поштовање његових права и достојанства. На крају, важно је да окончање судског поступка буде праћено

⁴² Предмет број: 1163-89-7-ПЖ/24

одговарајућом казном за починиоца, чиме се шаље јасна порука и жртви, али и друштву у цјелини.

Професионалци у области заштите дјете сматрају да је подизање свијести о сексуалном насиљу кључно за превенцију. Досадашња искуства показала су да дјецу најчешће злостављају особе из њиховог ближег окружења – они којима вјерују, односно који имају успостављен однос повјерења са дјететом. Дјеца која су изложена сексуалном злостављању реагују на специфичне начине, али заједничко за сву ову дјецу су промјене у њиховом емоционалном, социјалном и менталном понашању, што може укључивати психосоматске сметње, физичке повреде и дефанзивни говор тијела.

Због тога је од изузетне важности да сви који раде са дјецом, или долазе у контакт с њом (нпр. тренери, наставници, чланови спортских и умјетничких секција), буду адекватно едуковани и освијешћени како би препознали симптоме сексуалног насиља и знали како правилно реаговати и пријавити такво насиље. Дјеца често имају потешкоћа у говору о овом облику насиља, осјећају срам, страх, а сам процес пријављивања и процесуирања починиоца им може бити додатно трауматичан. Стога је неопходно да сви поступци, од узимања изјава од дјетета до процеса доказивања, буду изведени уз максимално поштовање права дјетета, са што мањим трауматским посљедицама.

У складу са међународним стандардима, важно је подсјетити на Препоруку Комитета министара Савјета Европе Р(91)11, која се односи на сексуално искориштавање, порнографију и проституцију, као и трговину дјецом и омладином. Препорука позива да се у образовни систем укључе програми који дјецу упознају са опасностима сексуалног злостављања и искориштавања. Такође, наглашава се важност поштовања права дјете на приватност у судским и административним поступцима, као и доношење санкција против свих оних који су укључени у производњу и дистрибуцију порнографских материјала који укључују дјецу.

Сексуално злостављање представља изузетно трауматично искуство за дјецу, са дугорочним психолошким посљедицама. Опоравак од ове врсте насиља захтијева специфичан, усклађен приступ пружања психолошке подршке свакој жртви, јер је сваки случај јединствен и захтијева индивидуализован третман. Битно је да све релевантне институције и професионалци који раде са дјецом препознају значај пружања адекватне помоћи и подршке дјетету жртвама сексуалног злостављања.

Заштита дјете од сексуалног злостављања и искориштавања представља изазов који захтијева ангажман цијелог друштва. Кроз превенцију, едукацију, правовремену реакцију и одговарајући правосудни систем, могуће је створити сигурније окружење за дјецу, смањити ризик од сексуалног насиља и омогућити опоравак жртвама. Кроз овај холистички приступ можемо градити друштво у којем дјеца неће бити жртве сексуалног насиља, већ ће бити заштићена и подржана у сваком тренутку свог живота.

8. Систем „Пронађи ме“

У извјештајној години у Републици Српској пуштен је у рад Систем хитног обавјештавања јавности у случају нестанка малољетног лица "Пронађи ме" од стране Министарства унутрашњих послова Републике Српске.

Платформа „Пронађи ме“ представља механизам за проналазак нестале дјеце по узору на „Амбер алерт“. Исто подразумијева укључивање шире јавности у потрагу за несталим малољетним лицем. Овај систем у Републици Српској функционисаће на начин да се у случају нестанка дјетета о томе хитно обавијести јавност, односно систем би требало да се активира најкасније сат времена од пријаве нестанка дјетета. Медији су обавезни да поруку емитују 48 часова, с тим да се првих 8 сати емитује на сваких пола сата, након тога на сат времена. Такође и други медији нпр. радио станице емитоваће обавјештења која ће моћи да се види на аеродрому, жељезничким станицама те аутобуском станицама, на аутопуту, док ће путем СМС поруке сви грађани бити обавјештени.

V ВАСПИТНО – ОБРАЗОВНА ПРАВА

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу запримио је 66 пријава - жалби која се односе на повреду васпитно - образовних права дјетета.

Право на образовање гарантовано је Уставом Републике Српске, домаћим законодавством и међународним конвенцијама које је ратификовала држава Босна и Херцеговина. Да је то једно од темељних људских права потврђено је и чланом 38. Устава Републике Српске који гласи „Свако има право на школовање под једнаким условима. Основно школовање је обавезно и бесплатно. Свакоме је под једнаким условима доступно средњошколско и високошколско образовање. Грађани могу организовати приватне школе, у складу са законом”.⁴³

Расположивост, доступност, прихватљивост и прилагодљивост су четири димензије права на образовање⁴⁴. УН Конвенција о правима дјетета наглашава да образовање треба бити усмјерено према потпуном развоју дјетета – његових способности, талената, као и психичких и физичких потенцијала. Такођер, образовање треба доприносити промоцији људских права, темељних слобода, и поштовању дјететових родитеља, културног идентитета, језика и вриједности. Важно је и да образовни систем поштује различите културе и промовише толеранцију. образовање мора да се организује на начин којим се омогућава дјетету да слободно изрази своје мишљење у складу са чланом 12, став 1. УН Конвенције о правима дјетета те да учествује у животу школа. Такође, образовање се мора организовати на начин на који се поштује достајанство дјетета у ограничењу дисциплине и унапређење ненасиља у школи.⁴⁵

И током 2024. Институција Омбудсмана за дјецу пратила је остваривања васпитно - образовних права дјетета и то путем рада по пријавама - жалбама, путем сарадње са школама и организацијом различитих радионица те сарадње са дјецом, праћењем усклађености домаћег законодавства са међународним конвенцијама и споразумима и праћењем и анализом развоја законодавства и трендова код нас и у региону.

1. Предшколско васпитање и образовање

Право на образовање је основно људско право и његово остваривање директно утиче на могућност приступа и остваривање бројних других права. У систему образовања посебан значај има предшколско васпитање и образовање, а многа научна истраживања потврђују дугорочне позитивне ефекте раног институционалног обухвата дјеце системом предшколског васпитања и образовања, укључујући и повећање образовних резултата у школи, мање напуштања школе и процеса образовања, значајно смањење социоекономске неједнакости, побољшање говора, писмености, понашања, емотивних вјештина и сл., с нагласком да је највећи ефекат предшколских програма за дјецу од 3-5 година у когнитивном домену. Циљ предшколског васпитања и образовања између осталог јесте подстицање физичког, интелектуалног и социоемоционалног развоја

⁴³ „Службени гласник РС” број 21/92 -пречишћени текст 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11.

⁴⁴ Смјернице за процјену и утврђивање најбољег интереса дјетета, Водич за професионалце, 2018, стр. 79

⁴⁵ УН Комитет за права дјетета, Општи коментар 1, 2001 – циљеви образовања.

дјеце, развој говора и креативности, као и учење засновано на искуству и интересовањима.

У Републици Српској предшколско васпитање и образовање је саставни дио јединственог васпитно - образовног система. Област васпитно - образовног рада у предшколском узрасту дефинисана је Законом о предшколском васпитању и образовању Републике Српске⁴⁶. Закон дефинише да је предшколски узраст од „шест мјесеци до поласка у школу“ а васпитно - образовна дјелатност обавља се у „предшколским установама, основним школама и центрима за социјални рад у неразвијеним и изразито неразвијеним јединицама локалне самоуправе у којима не постоје предшколске установе те у установама социјалне заштите у којима су смјештена дјеца без родитељског старања“⁴⁷. Предшколске установе у Републици Српској могу бити организоване у јавном и приватном сектору.

Препознајући значај организованог предшколског васпитања и образовања, Влада Републике Српске је као циљ 1. у Стратегији развоја предшколског, основног и средњег образовања за период 2022-2030. поставила обухват 50% дјеце предшколског узраста организованим предшколским васпитањем и образовањем.⁴⁸ Организовано предшколско васпитање и образовање има дугорочан позитиван ефекат на раст и развој дјетета у смислу изградње неопходних социјалних вјештина али и у когнитивном развоју.

Пратећи остваривање права дјетета у овом сегменту система васпитања и образовања у Републици Српској, Омбудсман за дјецу је, у складу са овлашћењима прописаним Законом о омбудсману за дјецу⁴⁹, током 2024. приступио изради Посебног извјештаја на тему „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“⁵⁰. Претходни посебни извјештај на ову тему⁵¹ рађен је током 2018. године. С обзиром да је у међувремену дошло да измјена Закона о предшколском васпитању и образовању РС у 2020. и 2022. године, те на пријаве -жалбе које Омбудсман за дјецу заприма а које се односе на предшколско васпитање и образовање, Омбудсман за дјецу сматрао је да је неопходно поново извршити анализу постојећег стања у области предшколског васпитања и образовања, утврдити предности и недостатке истог, провјерити и анализирати стварну примјену Закона, пратећих измјена и допуна истог, као и донесених подзаконских прописа, а све у циљу предузимања даљих мјера од значаја за заштиту права и интереса дјеце у овој доби.

Пријаве - жалбе које је Омбудсман за дјецу запримио у извјештајном периоду односиле су се прије свега на немогућност пријема дјетета у предшколску установу те начин и висину суфинансирања цијене боравка дјетета у предшколској установи и слично.

Предшколско образовање у Републици Српској није обавезно, али би требало да буде доступно свој дјечи под једнаким условима. Ова неједнакост најчешће се огледа у поступку уписа, односно пријема дјеце у предшколску установу, а узрок томе је непостојање уједначених критеријума за упис, па тако дјеца одређеног породичног,

⁴⁶ „Службени гласник РС“, број: 79/2015, 63/2020 и 64/2022

⁴⁷ Закон о предшколском васпитању и образовању, члан 3. („Службени гласник РС“ број: 79/2015, 63/2020, 64/2022)

⁴⁸ Стратегија развоја предшколског, основног и средњег образовања РС 2022-2030, www.vladars.rs/mpk

⁴⁹ Закон о омбудсману за дјецу, члан 17. „Службени гласник РС“ број: 103/08, 72/12.

⁵⁰ Посебни извјештај број: 1401-5-И/24

⁵¹ <https://www.djeca.rs.ba/wp-content/uploads/2021/12/Izvjestaj-Predskolske-ustanove.pdf>

социјалног или другог статуса имају неповољнији положај у погледу пријема у предшколску установу у односу на другу дјецу.

Омбудсман за дјецу, запримио је пријаву - жалбу⁵² мајке која се односи на наводне нерегуларности у проведеном конкурс за упис дјеце у једну предшколску установу. Пријавом – жалбом се наводи да је проведени поступак био неправедан те да није осигурао транспарентан и правичан однос, да критеријуми нису били јасно дефинисани те да родитељи сумњају на пристрасност у процесу доношења одлука. Даље се наводи, да су се родитељи обраћали предшколској установи како би им у складу са Законом о слободи приступа био омогућен увид у документацију примљених кандидата, те да су добили дјелимичан увид али да су наводно неке информације биле изузете.

Поводом ове пријаве - жалбе, Омбудсман за дјецу је тражио изјашњење предшколске установе која је доставила Информацију из које произилази да је вртић подносиоцима пријаве -жалбе доставио тражене документе. Даље се наводи да су због великог интересовања родитеља Ранг листу са бодовањем истакли у просторијама вртића. Такође наводе да је странка обавијештена о могућности личног увида у тражене информације у просторијама вртића а везано за пријем дјеце у вртић и јаслице у радној 2023/2024. и радној 2024/2025. години, али због заштите личних података малољетних лица омогућен је увид само у спискове на којима се налазе имена и презимена дјеце која су учествовала на конкурс у радној 2023/2024. години и 2024/2025. години са датумом подношења пријаве на конкурс. Такође, Омбудсман за дјецу је упутио захтјев Просвјетној инспекцији за вршење ванредног инспекцијског надзора, а из одговора просвјетног инспектора произилази да нису уочене неправилности у конкурсној процедури и поступку бодовања.

Омбудсман за дјецу у извјештајном периоду запримио је одређен број пријава - жалби које се односе на субвенционирање боравка дјеце у приватним предшколским установама на подручју Града Бања Лука. У једном од предмета подносиоци пријава су се обраћали из разлога јер нису добили повратну информацију од стране градске управе, која је након поступања Омбудсмана за дјецу истима и достављена, док је у другом⁵³ тражено да Омбудсман за дјецу утврди да ли је у одређеном случају дошло до повреде права и дискриминације дјеце због одлуке Града Бања Лука да се појединим предшколским установа обустави или ограничи суфинансирање боравка дјеце. Како заинтересоване странке у поступку нису у конкретном случају доставили сву тражену документацију на основу које би Омбудсман за дјецу могао утврдити све релевантне чињенице, сагласно Правилима поступка Омбудсмана за дјецу, поступак по овом предмету је обустављен.

Законом о предшколском васпитању и образовању прописано је да се економска цијена услуге у предшколској установи на годишњем нивоу, утврђује на почетку календарске године на основу уписане дјеце. Критеријуми којим се утврђује економска цијена услуге у предшколској установи одређени су на основу структуре програма по времену трајања, аналитичке структуре стварних трошкова услуге у предшколској установи и броја уписане дјеце⁵⁴. Цијена се утврђује на почетку календарске године, а на основу уписане дјеце у текућој радној години у предшколској установи.⁵⁵

⁵² Предмет број: 793-58-2-ПЗ/24.

⁵³ Предмет број: 661-47-6-ПЖ/24

⁵⁴ Члан 95. Став 3. Закона о предшколском васпитању и образовања Републике Српске

⁵⁵ Члан 33. Закона о измјенама и допунама Закона о предшколском васпитању и образовању ("Службени гласник Републике Српске" број: 64/2022)

Економска цијена боравка у вртићу подразумијева издатке за раднике (брuto плате и накнаде, материјални издаци), прехрану дјеце, услове боравка дјеце (материјални издаци, енергија и комуналије, текуће одржавање објеката и опреме, превоз дјеце и сл.), набавку намјештаја и опреме те набавку ситног материјала. Свака јединица локалне самоуправе требало би да вртићима чији су оснивачи осигура новчана средства у висини од одређеног процента утврђене економске цијене за свако дијете укључено у редовне програме, уз могућност да одлуком представничког тијела утврде висину новчаних средстава којим ће, из свог буџета суфинансирати економску цијену боравка дјетета у вртићу другог оснивача. Програмом јавних потреба или неким другим актом у предшколском васпитању локална заједница треба да одреди модалитете суфинансирања приватних вртића. Дјечији вртићи других оснивача требало имају могућност да самостално одређују економску цијену својих програма, а локална заједница у одређеном износу поред учешћа родитеља суфинансира остатак до износа утврђене економске цијене. Модалитете суфинансирања утврђује јединица локалне заједнице, дакле свака јединица локалне самоуправе самостално одређује услове под којим обезбјеђује финансирање боравка дјеце у предшколским установама.

С друге стране сама економска цијена боравка дјетета у вртићу зависи од посебности саме предшколске установе, узимајући у обзир чињенице да ли своју дјелатност предшколска установа обавља у властитом или закупљеном простору, да ли примјењује посебан програм рада који захтијева коришћење додатне дидактичке опреме или ангажовање и едукацију стручног кадра, да ли имају властиту кухињу или користе услуге доставе хране, да ли имају властите спортске дворане или користе јавне површине или изнајмљују простор и слично.

Родитељи би требали имати слободу избора предшколске установе коју ће похађати њихово дијете узимајући у обзир разлоге као што су близина становања, програм који вртић проводи, стручне сараднике запослене у предшколској установи и слично. Право на субвенције, односно суфинансирање не би требало бити условљено на начин да се исте додјељују због немогућности уписа дјетета у јавну предшколску установу или слично, или да се ограничавају на одређени узраст дјетета или социјално - материјални статус родитеља, већ треба да буде у оквиру планираних и јасно утврђених модалитета које креира сама локална заједница у складу са расположивим средствима. Принцип доступности у предшколском васпитању и образовању подразумијева једнако право и приступ свим облицима предшколског образовања, без дискриминације по било ком основу⁵⁶. Такође, начин утврђивања економске цијене боравка, као и елементи које иста обухвата требали би бити јасније дефинисани, а саме предшколске установе би исте морале формирати према реалним параметрима и у складу са тржишним кретањима.

⁵⁶ Одлука Града Ниша о праву на накнаду дјела трошкова боравка дјеце у предшколској установи чији је оснивач друго правно или физичко лице неповољно је утицала на принцип доступности предшколског васпитања и образовања, јер су из финансијске подршке искључена дјеца млађа од 12 мјесеци и дјеца из породица са приходима већим од 50.000 динара по члану породице. На тај начин, нарушено је једнако право на приступ предшколском васпитању и образовању и стварају се неправедни услови за породице које су принуђене да траже алтернативна рјешења за своју дјецу. Непоштовање принципа доступности може довести до социјане сегрегације, јер дјеца која не испуњавају услове остају без адекватне подршке, што угрожава њихов рани развој и могућност укључивања у образовни систем на вријеме. „Доступност и квалитет предшколског васпитања и образовања“, www.dri.rs.

2. Основно васпитање и образовање

Пријавама - жалбама које је Омбудсман за дјецу заприимио у извјештајном периоду, углавном се као и у претходним периодима указује на повреде права дјеце у погледу изрицања васпитно - дисциплинских мјера, прилагођености наставног плана и програма, организацију наставе, избор ученика генерације и др.

1) Дисциплинска одговорност ученика

Запримљене пријаве – жалбе указују да су у пракси и даље присутни пропусти у вези са изрицањем васпитно - дисциплинских мјера, а најчешће:

- школа нема правилник о дисциплинској одговорности ученика, правилници нису донесени по законској процедури, или нису јавно објављени,
- правилници не дефинишу начин и процедуру вођења дисциплинског поступка, нити поступак утврђивања одговорности ученика и учешће дјетета у поступку,
- повреда због које се води дисциплински поступак није описана нити доказана,
- у поступку утврђивања дисциплинске одговорности не учествују родитељи, дијете,
- школе не доносе одлуке о изреченим мјерама у писаној форми,
- одлуке о изреченој мјери не достављају се родитељима или стараоцима ученика.

Питање школске дисциплине изузетно је важно за образовни систем и претпоставка је за квалитетно функционисање истог, јер само уз одговарајућу дисциплину могуће је несметано извођење процеса наставе, а самим тим и остваривање свих циљева образовања. Из тог разлога веома је важно јасно дефинисати питање дисциплинске одговорности ученика, будући да изречена мјера треба да има не само корективни него и превентивни карактер, стога она прије свега треба да буде васпитна, па тек онда дисциплинска.

Основна сврха дисциплинске мјере јесте, између осталог, да дјелује превентивно, да спријечи ученика да врши нове повреде његових обавеза, али и да код ученика развија свијест да правила школске дисциплине треба да се поштују.

У изрицању васпитно - дисциплинске мјере веома је важна и улога родитеља, који треба да буду упознати како са правима, обавезама и одговорностима у школи, тако и са посљедицама пропуштања одговорности, што укључује и обавезну сарадњу са школом. С друге стране школа је обавезна да о свакој повреди обавеза ученика и покретању дисциплинског поступка обавијести родитеље, као и да одлуке о изреченим дисциплинским мјерама достави родитељима.

Без обзира што постоје околности које у потпуности оправдавају изрицање одређене васпитно -дисциплинске мјере, од пресудне је важности да иста буде изречена у складу са важећим процедурама. У супротном, долази до ситуације да надлежни органи пониште одлуку школе, чиме се индиректно шаље порука да школа није у стању да се адекватно избори са неприхватљивим понашањем ученика, те да починилац за учињену повреду неће одговарати. Наведену ситуацију најбоље илуструје следећи примјер:

Омбудсман за дјецу је запримио пријаву - жалбу⁵⁷ којом се наводи да је ученику 9-ог разреда изречена васпитно - дисциплинска мјера премјештај у другу школу, наводећи да је тиме дијете „дискриминисано и да му је онемогућено да заврши своје школовање у поменутој школи“. Увидом у достављену документацију Омбудсман за дјецу је уочио да у рјешењу којим је ученику изречена наведена васпитно - дисциплинска мјера није наведено:

- због које се тачно повреде иста изриче,
- када се десила наведена повреда и како је иста утврђена, нити
- на основу којег правилника је одлука о изрицању васпитно - дисциплинске мјере донесена.

У одговору који је школа доставила Омбудсману за дјецу наводи се „да је школа поступила у складу са Законом о образовању и васпитању, те да када је у питању наведени случај школа посједује службене забиљешке стручне службе школе, центра за социјални рад, које можете провјерити у МУП РС Бијељина и ЦСР Бијељина.

У вези са наведеним Омбудсман за дјецу је затражио од просвјетне инспекције да изврши инспекцијски надзор у наведеној школи. По извршеном надзору, Омбудсман за дјецу је добио одговор о резултатима извршеног надзора из којег између осталог произилази: „Да је у складу са утврђеним чињеничним стањем републички инспектор за просвјету и спорт наложио школи да отклони недостатке утврђене инспекцијским надзором на начин да директор поништи рјешење којим је изречена васпитно - дисциплинска мјера ученику... С обзиром на утврђене неправилности, које се односе на чињеницу да Наставничко вијеће није разматрало изрицање васпитно - дисциплинске мјере премјештање из једне у другу најближу школу ученика..., а што је директор навео у рјешењу, почињен је прекршај из члана 152. став (1), тачка 12) и члана 6. став (1) Закона о основном васпитању и образовању, што је кажњиво према члану 194. став (2) наведеног закона, те су правном лицу и одговорном лицу изречене новчане казне.

Једна од пријава – жалби⁵⁸ која се такође односи на изрицање васпитно дисциплинске мјере⁵⁹ ученику деветог разреда основне школе, позитиван је примјер поступања школе по важећим процедурама.

Наиме, својом пријавом - жалбом родитељи су истакли незадовољство изреченом мјером „укор - директора и смањење оцјене владања на не задовољава“ због, како се у Рјешењу наводи „теже повреде дужности ученика из члана 90, став 1. тачка 14) Закона о основном васпитању и образовању и члана 6. став 1, тачка 13) Правилника о дисциплинској и материјалној одговорности ученика“ у основној школи. Родитељи су навели да су истакли приговор Школском одбору на горе поменуто рјешење у коме су навели, између осталог, да је ово била прва повреда дужности ученика, да се за неоправдано напуштање школе према важећим законским и подзаконским актима изриче мјере лакше, а не теже повреде дужности, те су указали на одређене процедуралне грешке које се тичу потписивања записника и смањења оцјене из владања. Такође, родитељи су нагласили да је током осам година школовања ученик остваривао одличан успјех и није извршио нити једну повреду дужности ученика. Школски одбор је својом одлуком приговор родитеља у цијелости одбио као неоснован. Након Одлуке Школског одбора, родитељи су се обратили поменутом пријавом Омбудсману за дјецу. Поступајући по

⁵⁷ Предмет број: 366-24-6-ПЖ/24

⁵⁸ Предмет број: 4-3-9-ПЗ/24

⁵⁹ЈУ ОШ „Свети Сава“ Добој, рјешење број 4882/23 од 12. децембра 2023. године

запримљеној пријави, Омбудсман за дјецу је тражио изјашњење о наводима из пријаве од школе, те се обратио и просвјетној инспекцији. Школа је предочила чињенице везане за предметни случај, обавијестила Омбудсмана за дјецу о предузетим активностима и мјерама и доставила пратећу документацију. Просвјетни инспектор је доставио информацију о извршеном инспекцијском прегледу у којој је навео хронолошки ток предузетих радњи те утврдио да су оне у складу са важећим законским и подзаконским актима. Такође, инспектор у својој информацији наводи да „Члан 89. став 1. Закона о основном васпитању и образовању прописује да директор рјешењем изриче васпитно - дисциплинску мјеру за теже повреде дужности ученика из члана 88. став 6. Члан 89. став 2. регулише да поступак изрицања васпитно - дисциплинске мјере ученику прописује Правилник о вредновању напредовања и постигнућа ученика у основној школи. Како до тренутка изрицања васпитно - дисциплинске мјере горе наведени правилник није донесен до доношења истог примјењује се претходно донесене подзаконски акт и то Правилник о оцјењивању ученика у основној школи.”⁶⁰ Након што је родитељ ученика, обавијештен о изјашњенима из школе и просвјетне инспекције, родитељи су поднијели тужбу Окружном суду који је донио пресуду број 13 О У 008210 24 којом се одбија тужба тужиоца против одлуке Школског одбора као и захтјев за накнаду трошкова управног спора.

2) Сарадња школе и родитеља

Квалитетна сарадња школе и родитеља, према оцјени стручњака има позитиван утицај на успјех дјетета у школи и његово цјелокупно понашање, јер омогућава континуирано праћење ученика и препознавање узрока евентуалних проблема са којима се ученик сусреће. Из тог разлога сарадња родитеља и школе треба бити континуирана јер процес васпитања и образовања треба посматрати као једну цјелину која се одвија у кругу школе и породице.

Иако је законом дефинисано да родитељи имају и право и обавезу да се редовно информишу о успјеху своје дјеце, у пракси те могућности родитељи не користе у потребној мјери, а школа на томе и не инсистира. Школе и родитељи међусобну сарадњу у највећем броју случајева оцјењују као добру, међутим, та сарадња најчешће подразумијева родитељске састанке и информације, на којима родитељи добијају информације о оцјенама свога дјетета у учењу и владању, док о осталим активностима школе врло мало знају и у исте нису укључени. У посљедње вријеме школе све више указују на смањен број долазака родитеља на информације. Информисање о ученику не подразумијева само информације о оцјенама, већ се односи и на понашање дјетета, његов однос са учитељима и другом дјецом, те на постојање евентуалних проблема у понашању и развоју ученика а који могу утицати на његово даље школовање као и раст и развој.

Док један дио родитеља не долази на родитељске састанке, други дио њих се не одазива ни на писмене позиве школа. У таквој ситуацији школе ријетко обавјештавају центар за социјални рад, због занемаривања дјетета и његових потреба, али и када обавијесте центар за социјални рад, изостаје повратна информација по пријави школе.

⁶⁰ „Службени гласник Републике Српске” број: 44/12

Школе проблем виде у незаинтересованости родитеља и њиховој неспремности на сарадњу, а родитељи проблем виде у школи, јер изостаје њено веће ангажовање да се та сарадња успостави одмах на почетку школске године. Да би се успоставио и јачао партнерски однос школе и родитеља, родитељи би са поласком дјетета у школу, и сваком новом школском годином, морали бити упознати са њиховим правима и обавезама у образовном систему, али не само ради задовољавања форме, већ зато што добро организован и осмишљен партнерски однос породице и школе представља битан услов за потпуно остварење основних циљева васпитања и образовања.

Омбудсман за дјецу и овим извјештајем указује на важност сарадње родитеља и школе и на потребу њиховог партнерског односа у остваривању права дјете у образовном систему по свим основама. Сарадња родитеља и школе мора да буде стална и да се заснива на међусобном уважавању и заједничком доприносу успјеху сваког дјетета.

3) Наставни план и програм

Када је у питању сам процес васпитања и образовања, дјеца најчешће истичу да је постојећи наставни план и програм преоптерећен, да имају пуно предмета и наставних садржаја, а мало практичног знања, те да нису у довољној мјери заступљене оне теме и проблеми који су стварни, односно животни и за које информације морају добити у школи, од најранијег узраста, прилагођено њиховим могућностима и потребама. Дјеца наводе да им требају информације о њиховом здрављу, здравој исхрани, репродуктивном здрављу, различитим облицима насиља, злостављања и занемаривања, заштити од алкохола, дрога и дувана, о изражавању њиховог мишљења и да им се омогући већи степен партиципације, односно учешћа у свим питањима која их се тичу.

Омбудсман за дјецу запримио је пријаву - жалбу⁶¹ у којој се тражи заштита права дјете у вези с њиховим преоптерећењем школским обавезама. Омбудсман за дјецу је обавијестио подносиоца пријаве - жалбе да је већ давао препоруке надлежним органима о овом питању и да ће наставити пратити ситуацију те дјеловати у најбољем интересу дјете. У одговору, подносилац пријаве - жалбе изразио је „разочарење“ због недостатка конкретних мјера и указао на погоршање проблема из године у годину. Он сматра да је потребно хитно подузети конкретне мјере и позива Омбудсмана за дјецу да се више ангажује, укључујући предлагање хитних мјера и јавно заговарање за растерећење дјете. Такође је предложио провођење истраживања како би се утврдио стварни ниво оптерећености дјете школским обавезама. Подносилац пријаве - жалбе је такође информисан да је у школској 2023/24. години Омбудсман за дјецу реализовао радионице на тему „Школа пријатељ дјете“, као наставак радионица из претходне школске године „Имам право да се и мој глас чује“. Радионице „Имам право да се имој глас чује“ фокусирали су се на партиципацију дјете у образовном систему, наглашавајући важност учешћа ученика у доношењу одлука и интеркултурални дијалог, док је тема „Школа пријатељ дјете“ била усмјерена на право на образовање, поштовање различитости и превенцију насиља. Кроз радионице, Омбудсман за дјецу је сарађивао са ученицима, директорима и стручним тимовима како би дефинисао активности и препоруке за надлежна тијела. Одржано је 60 радионица, уз додатне по позиву школа, са више од 1800 учесника. Током радионица, дјеца су указивала на лоше основне услове у школама, као што су недостатак сапуна, кабинета и простора за физичко, те

⁶¹ Предмет број: 956-76-8-ПЖ/24.

неприхваћање од стране наставника или вршњака, као и лоше оцјене. Посебно забрињавају извјештаји о неприкладном понашању наставног особља, укључујући неправедно оцјењивање и насиље према ученицима.

На темељу ових сазнања, Омбудсман за дјецу закључује да образовни систем боље преноси знање о правима дјеце, него што подстиче стварну партиципацију и демократију у школама. Препоручене су мјере за побољшање ситуације, укључујући јачу подршку дјечијој партиципацији, препознавање различитости, инклузивност и флексибилност у школама, те осигурање наставних програма који развијају компетенције ученика.

Омбудсман за дјецу је, у вези са питањем преоптерећености дјеце наставним градивом, упутио посебан допис Министарству просвјете и културе Републике Српске⁶² у којем је истакнуто да су се родитељи више пута обраћали Омбудсману за дјецу наводећи да дјеца имају превелико оптерећење због великог броја нових наставних јединица, превише временаведеног у школи, те задатака које морају извршити код куће. Такође, постављали су питања у вези са вредновањем постигнућа ученика. Омбудсман за дјецу је указао да је према Закону о основном васпитању и образовању предвиђено доношење Уредбе о педагошким стандардима и нормативима, која треба да регулише седмично и дневно оптерећење ученика, а коју доноси Влада на приједлог Министарства. Такође, према Закону, Министарство је одговорно за доношење правилника о вредновању квалитета васпитно - образовног рада и вредновању напредовања ученика, као и за дефинисање поступка изрицања васпитно - дисциплинских мјера ученицима. Омбудсман за дјецу је навео и члан 201. Закона, који прописује да ће министар, у року од годину дана од ступања на снагу закона, донијети одговарајуће правилнике.

Министарство културе и образовања Републике Српске у свом одговору Омбудсману за дјецу број: 07.041/052-6614/24 од 11.10.2024. наводи да је „Министарство приступило изради подзаконских аката предвиђених наведеним законом те да је у плану Министарства је доношење правилника предвиђених Законом у наредном периоду.“ Одговор не садржи информацију о временском року у којем ће поменуте активности бити реализоване. Како је Закон ступио на снагу 2022. Омбудсман за дјецу је става да би правилнике и друге подзаконске акте требало што прије донијети и ускладити их са важећим Законом да би се регулисале наведене области живота и рада у школи. Израда ових подзаконских аката је прилика и да се одређене области регулишу у складу са савременим друштвеним токовима, али и да се избјегну различита поступања по истим питањима у различитим школама, што се нарочито односи на изрицање васпитно - дисциплинских мјера, али на друге области живота и рада школе.

Промјене које се захтјевају од васпитно - образовног система морају бити усмјерене на смањење наставног градива, на развијање креативног учења, на квалитетнији рад са талентованом дјецом, на бољу међусобну сарадњу ученика, родитеља и школе и на укључивање у образовни процес оних тема које су изузетно важне за развој и одрастање дјетета.

Исте морају осигурати да су дјеца активни учесници у настави, а не само пасивни посматрачи. Кључно је да је наставни план и програм прилагођен узрасту дјетета и његовим могућностима, да дијете разумије градиво које усваја, да рјешава проблеме и самостално закључује, јер дјеца треба да уче за живот, а не за оцјену. Поред тога, иако је школа увијек била, а и по дефиницији је, и васпитна и образовна установа, данас, под

⁶² Предмет број: 990-5-8-ПЖС/24

притиском наставног плана и програма за васпитни рад са дјецом није оставила довољно простора. А тај простор се мора пронаћи јер умањење васпитне улоге школе доводи у питање остваривање циљева образовања дефинисаних законом.

4) Организовање рада продуженог боравка

Група родитеља обратила се Омбудсману за дјецу пријавом - жалбом⁶³ која се односи на организовање продуженог боравка у ЈУ „Центар за образовање и васпитање и рехабилитацију слушања и говора“ Бања Лука. Пријавом - жалбом се наводи да је школска 2024/2025 година у њиховој школи почела без организовања продуженог боравка која је дјеци са сметњама у развоју неопходна, да се ова услуга у Школи у протеклих година одвијала у трајању од 07:30 часова па до 14х. На тај начин су родитељи који су у радном односу и који су остварили право на скраћено радно вријеме имали могућност да им дјеца бораве у продуженом боравку у склопу школе са обезбјеђеним оброком. Пријавом - жалбом се указује да су родитељи о наведеном обавијестили и ресорно министарство. Поступајући по пријави - жалби, Омбудсман за дјецу је дошао до сазнања да је Центар затражио од Министарства сагласност за организовање продуженог боравка у школској 2024/2025. години и то за формирање двије групе у продуженом боравку те пола групе за чување дјеце. Министарство у одговору Омбудсману за дјецу наводи члан 56. Закона о основном васпитању и образовању који регулише шта је потребно за организовање продуженог боравка и да се продужени боравак у школи финансира се из средстава: Министарства, које сноси трошкове бруто плата и накнада радника ангажованих у продуженом боравку; родитеља, који сnose трошкове по основу обавеза дефинисаних уговором и из других извора. Даље, наводи да Министарство није могло да да сагласност за организовање продуженог боравка када је то захтјевано јер је „увидом у расположива средства у буџету за наведену установу, установљено је да не располажу довољним износом средстава одобрених буџетом за 2024. годину за ангажовање додатног броја радника“. Министарство даље информисало да су средства накнадно обезбијеђена и то ребалансом буџета те да је Министарство дало сагласност да ЈУ „Центар за васпитање, образовање и рехабилитацију слушања и говора“ Бања Лука од децембра 2024. године до завршетка наставе у школској 2024/2025 години организује продужени боравак у складу са предложеним Програмом рада продуженог боравка за школску 2024/2025. годину. Омбудсман за дјецу је одговор Министарства доставио подносиоцима пријаве - жалбе који се нису даље обраћали Омбудсману за дјецу.

У току 2024. Министарство просвјете и културе Републике Српске је донијело нови Правилник о условима и начину организовања продуженог боравка⁶⁴. Новим Правилником нису спроведене препоруке Омбудсмана за дјецу из 2023.⁶⁵ јер је могућност наплате додатних трошкова од родитеља и даље регулисана тако да „Родитељ сноси и остале трошкове на основу обавеза дефинисаних уговором⁶⁶“ а став 10. истог члана наводи да се „Под осталим трошковима из става 9. овог члана подразумијевају трошкови који се односе на обезбјеђивање наставних средстава, дидактичког материјала, едукативних игара и прибора за рад који се користи за реализовање програма рада“. Такође, у новом Правилнику није наведена обавеза школе

⁶³ Предмет број: 1045-83-2-ПЖ/24.

⁶⁴ „Службени гласник РС“ број: 109/24

⁶⁵ Препорука број: 1578-17/23 од 26. децембра 2023. године

⁶⁶ члан 9. став 9. Правилника

да родитеље информише о томе на шта су тачно утрошена средства прикупљена плаћањем „додатних трошкова“.

У годишњем извјештају за 2023.⁶⁷ годину Омбудсман за дјецу је указао на неједнакости у кориштењу продуженог боравака за ученике прве тријаде у Републици Српској. Наиме, поступајући у предмету број: 236-104-10-ПЖ/23 Омбудсман за дјецу истражио је ситуацију везану за плаћање додатних трошкова за продужени боравак, који не укључују трошкове исхране. Утврђено је да постоји различита пракса у основним школама Републике Српске. Док у неким школама родитељи не плаћају никакве додатне трошкове, у школама на подручју Бањалуке родитељи годишње плаћају додатне трошкове од 20 КМ до 200 КМ, у складу с Одлуком Актива директора основних школа регије Бањалука. Критерији за одређивање износа додатних трошкова нису били прецизирани и разликовали су се од школе до школе.

Поступајући по службеној дужности у овом предмету, Омбудсман за дјецу је упутио препоруку Министарству просвјете и културе:⁶⁸

- Да предузме потребне мјере и активности којима би се испитала оправданост увођења наплате додатних трошкова финансирања услуге продуженог боравака, односно којима би се обезбиједили јединствени критеријуми приликом одређивања њихове висине и транспарентности утрошка прикупљених средстава.
- Да у року од тридесет дана од пријема ове препоруке обавијести Омбудсмана за дјецу о предузетим мјерама и активностима.

У свом Одговору⁶⁹ на дату препоруку, Министарство просвјете и културе навело је да су питања организовања продуженог боравака регулисано Законом о основном васпитању и образовању РС те да је у току израда Правилника о условима и начину организовања продуженог боравака којим ће бити прописани просторни, материјално - технички и кадровски услови, начин организовања продуженог боравака и оквир програма продуженог боравака.

Уважавајући напоре Министарства просвјете и културе да прецизније регулише организацију и рад продуженог боравака новим Правилником из 2024. године, Омбудсман за дјецу и у овом Извјештају указује на потребу да се размотри да ли су додатни трошкови рада продуженог боравака регулисани на начин који обезбјеђује „једнака права и једнаке могућности“, како је прописано чл. 6. Закона о основном васпитању и образовању. Омбудсман за дјецу сматра да, у свим питањима везаним за основно образовање, укључујући наплату додатних трошкова продуженог боравака, „једнака права и могућности“ морају бити темељ одлука.

5) Избор ученика генерације

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу запримио је пријаву - жалбу⁷⁰ родитеља за дискриминацију дјетета а која је везана за предмет из 2023. године. У предмету из 2023. родитељи су се жалили на поступак бодовања у избору ученика генерације у основној

⁶⁷ <https://www.djeca.rs.ba/wp-content/uploads/2024/05/GODISNJI-IZVJESTAJ-ZA-2023.-LATINICA-konacna-verzija.pdf>, страна 52-53.

⁶⁸ Препорука број 1578-17/23 од 26. децембра 2023. године

⁶⁹ Одговор број: 07.041/052-9667/23 од 17. јануара 2024. године

⁷⁰ Предмет број: 78-21-10-ПЗ/24

школи, на нетранспарентност у раду школе и непоштовање Закона о слободи приступа информацијама. Поред Омбудсмана за дјецу жалили су се и Просвјетној инспекцији. Поступци који су вођени по пријави -жалби родитеља трајали су до децембра 2023. када је Министарство просвјете и културе својим рјешењем поред осталог, наложило основној школи да донесе одлуку којом се и ученица која је у првом бодовању била другопласирана, бира за ученика генерације. Овим рјешењем двије ученице су проглашене учеником генерације. Поступајући по рјешењу Министарства основна школа је путем поште доставила ученици признање „ученик генерације“.

Након тога, успиједила је пријава – жалба коју су родитељи поднијели за „дискриминацију и почињене неправилности“ а која је упућена Омбудсману за дјецу⁷¹, Министарству просвјете и културе, Народној скупштини Републике Српске - Одбору за представке, приједлоге и друштвени надзор, Републичком педагошком заводу и Просвјетној инспекцији. У својој пријави – жалби родитељи наводе да је њихова кћерка признање добила поштом, а не у школи на свечаном пријему, да није била позвана на пријем који је за ученике генерације основних школа уприличен од стране градоначелника, те да није добила ни припадајућу награду а све због процедуралних грешака у избору ученика генерације које је направила школа што је утврђено у поступцима који су вођени.

Омбудсман за дјецу обавио је разговор са представницима управе школе јер сматра да школа није поступила у најбољем интересу дјетета током 2023. године, што је и наведено у Извјештају за 2023. годину. Такође, након што је Министарство просвјете и културе наложило да се и другопласирана ученица прогласи учеником генерације, и након што је признање достављено редовном поштом, Омбудсман за дјецу је поновио свој став и у допису упућеном школи број: 117-48-10-ПЗ/24. од 8. марта 2024. године и навео да је недопустиво да због неправилног поступања школе и дужине трајања поступка буде доведена у питање сврха избора и проглашења ученика генерације, посебно за дјецу која су постигла најбоље резултате. Нажалост, ученик генерације није проглашен на школској свечаности „Дан ученичких постигнућа“, а чекање на сљедећу такву свечаност је несврсисходно. Иако школа није била обавезна по закону, Омбудсман за дјецу у допису истиче да је нејасно зашто није искористила прилику да организује пријем за четворо ђака који су били кандидати за ученика генерације и уручи признања, чиме би се умањила негативна слика у јавности и лоша порука која је настала услјед свих дешавања и дугог трајања процеса.

Овај предмет јасно указује на праксу са којом се Омбудсман за дјецу често сусреће у раду, а то је да изузетни и заслужни ученици буду занемарени па на неки начин и кажњени због пропуста у управним поступцима и неправилном примјеном позитивних прописа. Такође, изостала је отворена двосмјерна комуникације у интересу превазилажења ситуације између родитеља и представника школе. О овом предмету дискутовано је и на сједници Народне скупштине Републике Српске по извјештају Одбора за представке, приједлоге и друштвени надзор који је указао на пропусте у поступку и повреди права ученице.

Омбудсман за дјецу и овим извјештајем указује на обавезу школа као јавних установа да у свим активностима које се односе на дјецу обезбиједе досљедно поштовање

⁷¹ Предмет број: 78-21-10-ПЖ/24

прописа као и примјену обавезе поступања у најбољем интересу дјетета, као једном од четири основна принципа УН Конвенције о правима дјетета.

6) Кориштење савремених технологија у настави

Убрзани развој нових технологија, напредак у развоју алата који користе генерисану вјештачку интелигенцију у свим сферама живота свакако има утицај и на систем образовања. Питања која се постављају пред доносице одлука у сфери образовања више нису везана искључиво на питања употребе мобилних телефона у школама него се односе и на прилагођавање образовног система рапидном развоју вјештачке интелигенције. Кориштење алата вјештачке интелигенције у образовању пред савремено школство поставља питања не само садржаја наставних планова и програма него и редефинисања улоге ученика и наставника.

Дјелујући у оквиру надлежности које произилазе из Закона о омбудсману за дјецу Републике Српске⁷² Омбудсман за дјецу је активно укључен у рад Мреже за медијску и информациону писменост⁷³ коју је успоставила Регулаторна агенција за комуникације БиХ⁷⁴. Омбудсман за дјецу је такође укључен у обиљежавање глобалне седмице медијске писмености под покровитељством УНЕСКА⁷⁵ (Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу). УНЕСКО је организација УН-а која је носилац активности у остваривању Циља 4. у оквиру Одржљивих циљева развоја и Агенде 2030 „Обезбиједити инклузивно и праведно квалитетно образовање и промовисати могућности цјеложивотног учења за све”.⁷⁶

Медијска и информациона писменост (МИП) односи се на суштински важне компетенције (знања, вјештине и ставове) које грађанима омогућавају да се адекватно односе према медијима и другим снабдјевачима информацијама, укључујући и дигиталне креаторе, тзв. инфлуенсере, те да развијају критичко мишљење и вјештине цјеложивотног учења да би се социјализовали и постали активни грађани. Из потреба „адекватног односа према медијима” и „развоја критичког мишљења”, Омбудсман за дјецу је препознао важност медијске и информацијске писмености код дјеце, нарочито узимајући у обзир улогу дигиталних технологија у животу и образовању данас. Представници Омбудсмана за дјецу су током глобалне седмице МИП-а, која је обиљежена од 26. октобра до 5. новембра 2024. године, одржали низ радионица у основним и средњим школама РС-а под називом „Другарство, емпатија и права” са фокусом на кориштење интернета и друштвених мрежа. Такође, представници Омбудсмана за дјецу учествовали су, путем линка, на хибридној конференцији коју је 30. и 31. октобра 2024. у Аману, Јордан, организовао Унеско на тему: „Нове дигиталне границе информација: Медијска и информациона писменост за информације од јавног интереса”.

Омбудсман за дјецу прати и развој међународних трендова и докумената који се односе на права дјетета, укључујући извјештаје УНЕСКА о кориштењу вјештачке интелигенције у образовању. Један од кључних докумената је „Вјештачка интелигенција и образовање: водич за доносице одлука”. Према дефиницији Унескове Свјетске комисије за етичност

⁷² члан 3. и члан 5.

⁷³ <https://medijskapismenost.ba/>

⁷⁴ <https://www.rak.ba/sr-Cyrl-BA/>

⁷⁵ <https://www.unesco.org/>

⁷⁶ <https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/sdgs/4>

научних знања (COMEST) из 2019. године, вјештачка интелигенција обухвата машине које имитирају функције људске интелигенције, укључујући перцепцију, учење, резонување, рјешавање проблема, језичку интеракцију, као и стварање креативних радова. Развој алата вјештачке интелигенције за подршку учењу експоненцијално је напредовао у протеклој деценији, посебно током и након пандемије Ковида 19. Међутим, још увијек недостају истраживања која би показала како вјештачка интелигенција може конкретно доприносити остваривању образовних исхода. Кључна питања која се постављају везана за употребу вјештачке интелигенције у образовању су: како је искористити за унапријеђење образовног процеса, како осигурати етичку, инклузивну и равноправну примјену ове технологије, те како образовни систем може припремити ученике за будући живот и рад са вјештачком интелигенцијом.

Ова питања указују на потребу за пажљивим разматрањем како технологија може бити интегрисана у образовни систем, с циљем да се допринесе побољшању образовања и истовремено се осигурају права и достојанство свих ученика.

УНЕСКО је 2019. године организовао конференцију у Пекингу на тему „Планирање образовања у ери вјештачке интелигенције“. На Конференцији је разматран утицај вјештачке интелигенције на остваривање Циља 4. и подциљева у оквиру Циљева одрживог развоја - Образовање 2030 и будућност образовања иза 2030. „Консензус о вјештачкој интелигенцији и образовању из Пекинга“⁷⁷ је кључни документ који је усаглашен на поменутој конференцији и он садржи препоруке владама и осталим актерима у земљама чланицама Унеска да у складу са својим законима, јавним политикама и праксама, размотре активности као одговор на могућности и изазове које представља вјештачка интелигенција у образовању.

Кориштење апликација и алата који користе вјештачку интелигенцију у образовању је све актуелнија тема и у Републици Српској. Свједоци смо различитих активности приватних предузећа из ИТЦ сектора која организује предавања на тему примјене алата вјештачке интелигенције у образовању у школама и на факултетима у Републици Српској.

Да би креирање машина за учење, различитих апликација и осталих алата који користе вјештачку интелигенцију нашло адекватну примјену у систему образовања у Републици Српској и да би образовање припремило грађане на живот у дигиталном добу, Омбудсман за дјецу, у складу са мандатом који је регулисан Законом, упутио је препоруку⁷⁸ Министарству просвјете и културе Републике Српске да:

- Развије стратегије интеграције алата вјештачке интелигенције у образовни систем уз јасно наведене циљеве, приоритет и стандарде узимајући у обзир да вјештачка интелигенција може помоћи у индивидуализацији учења, праћењу напретка ученика и развоју додатних алата за наставнике. Овај процес треба да се одвија у сарадњи са свим релевантним актерима из ове области из јавног и приватног сектора.
- Иницира доношење политика и потребних законских рјешења која ће јасно регулисати заштиту приватности ученика и етичку примјену технологија вјештачке интелигенције у образовању.

⁷⁷ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368303>

⁷⁸ Препорука број 1375-5/24. од 25. децембра 2024. године

- Покрене, у складу са опредјељењима и ресурсима, пилотирање и тестирање различитих алата вјештачке интелигенције у школама и изврши мониторинг и евалуацију примјене прије шире имплементације.
- Покрене активности информисања јавности и родитеља (путем радионица и информативних сесија) о предностима и ризицима кориштења алата вјештачке интелигенције у образовању јер родитељи, као кључни партнери у образовању, треба да разумију како и да ли вјештачка интелигенција може побољшати образовање њихове дјеце.

Такође, Омбудсман за дјецу упутио је препоруку⁷⁹ Републичком педагошком заводу Републике Српске у вези садржаја медијске и информационе писмености у наставном плану и програму као и кориштење вјештачке интелигенције у образовању Републике Српске да:

- Размотри проширивање наставног плана и програма предмета Дигитални свијет и Информатика у основним школама, као и у одговарајућим предметима у средњој школи, већим бројем садржаја који се односе на медијску и информациону писменост. Ти садржаји треба да буду фокусирани на развој критичког мишљења како би ученици научили да разликују чињенице од мишљења и ставова лица које га износе у медијима, да препознају манипулацију и разумју како медији утичу на развој друштва;
- Размотри могућности укључивања основних знања о вештачкој интелигенцији у садржаје одговарајућих предмета како би их ученици разумјели у складу са узрастом;
- Организује адекватну обуку за наставнике како би их оснажили у примјени савремених метода у поучавању медијске и информационе писмености те разумјели могућности и ограничења апликација које користе вештачку интелигенцију.

3. Средње образовање и васпитање

Средњошколско образовање и васпитање у Републици Српској регулисано је Законом о средњем образовању и васпитању⁸⁰. Средње образовање је дио јединственог система образовања у Републици Српској, дјелатност је од општег друштвеног интересе и обухвата различите врсте и облике образовања након завршене основне школе којим се стичу компетенције потребне за рад и даље образовање. Средње образовање одвија се у школама које могу бити јавне и приватне. Средње образовање доступно је свима под једнаким условима и није обавезно⁸¹.

Током 2024. године Омбудсман за дјецу сарађивао је са бројним средњим школама у Републици Српској организујући радионице за ученике на тему „Другарство, емпатија и права“ у 14 средњих школа у Бањој Луци, Зворнику, Котор Вароши, Градишци, Добоју и Бијељини. Након завршених радионица, Омбудсман за дјецу сачинио је Посебан извјештај о реализованим радионицама „Другарство, емпатија и права“ број: 1396-3-И/24. Посебни извјештај садржи препоруке и Омбудсмана за дјецу и ученика упућене

⁷⁹ Препорука број 1376-6/24. од 25. децембра 2024. године

⁸⁰ „Службени гласник Републике Српске“ број: 41/18, 35/20, 92/20 и 55/23

⁸¹ члан 1. и члан 2.

Министарству просвјете и културе за предузимање мјера и активности ради отклањања ситуација које могу довести до повреда права дјетета⁸².

Омбудсман за дјецу је у извјештајном период поступао и по пријави - жалби⁸³ актива наставника страног језика једне средње школа. Актив наставника је у својој пријави истакао да је једном броју ученика у првом разреду у тој школи онемогућено изучавање страног језика по жељи коју су навели приликом уписа у школу. Према наводима из пријаве - жалбе, приликом уписа у први разред ученици, односно њихови родитељи, су били дужни да попуне пријаву прописану од стране Министарства просвјете и културе која се једним дијелом односила и на избор страног језика. Ђаци у основној школи уче два страна језика а ученици ове средње школе, због струковности, имају право да бирају један као први и једини страни језик у складу са Правилником о нормативима и стандардима за финансирање средњих школа⁸⁴. Пошто се ради о медицинској школи, ученици су примљени у 4 различита занимања и формирано је пет одјељења. Према наведеним пријавама које су испуњавали приликом уписа, у сваком одјељењу било је ученика који су се изјаснили да уче и енглески и њемачки језик. У пријави се даље наводи да је „директор школе формирао пет одјељења, у складу са одабраним занимањима ученика, од којих само једно изучава њемачки језик а остали енеглески језик. Страни језик у појединачним одјељењима је одређен на основу жеље већине ученика у том одјељењу. Из наведеног је видљиво да је велики број ученика приморан да изучава страни језик који не жели.“ Подносиоци пријаве - жабе сматрају да је оваквим поступањем повријеђен Закон о средњем образовању и васпитању и одредбе из УН Конвенције о правима дјетета те да је прекршено право ученика на слободу приликом избора који ће страни језик изучавати у наредне четири године, те незадовољни одговором из Министарства просвјете и културе, одлучују да се обрате Омбудсману за дјецу.

Поступајући по запримљеној пријави – жалби Омбудсман за дјецу се обратио Министарству просвјете и културе које у свом одговору наводи да је доставило одговор Активу наставника страног језика школе, објашњавајући да Наставним планом и програмом за занимање у области здравства није прописан други страни језик, већ само страни језик као општеобразовни предмет, који је обавезан за све ученике, али није предвиђен за подјелу на групе. Такође, према члану 7. став 3. тачка 3) Правилника о нормативима и стандардима за финансирање средњих школа, подјела одјељења на две групе може се одобрити за страни језик, ако ученици уче различите стране језике. Министарство је обавијестило да су све средње школе у јуну 2024. године информисане да су дужне подијелити одјељења на двије групе у складу са условима прописаним чланом 7. поменутог Правилника и чланом 5. Уредбе о педагошким стандардима, те да ће таква подјела бити унесена у Јединствени информациони систем Министарства при отварању школске 2024/2025. године и бити финансирана из буџета Републике Српске. Министарство такођер истиче да школа, као јавна установа са статусом правног лица, има органе управљања и стручне органе те је одговорна за планирање и реализацију васпитно - образовног процеса у складу са наставним планом и програмом. На крају, Министарство наводи да у овом случају нису повријеђена права дјетета и да је поступано у складу са чланом 2. став 4. Закона о средњем образовању и васпитању, као и чланом 28. Конвенције о правима дјетета. Омбудсман за дјецу је, у циљу даљег евентуалног

⁸² Посебни извјештај о реализацији радионица “Другарство, емпатија и права” број 1396-3-И/24. стр. 19-20.

⁸³ Предмет број: 153-52-9-ПЗ/24.

⁸⁴ „Службени гласник Републике Српске”, број 109/23

поступања, одговор Министарства просвјете и културе доставио подносиоцима пријаве - жалбе на изјашњење што они нису учинили до времена припреме овог извјештаја.

Уважавајући наводе из одговора Министарства просвјете и културе, Омбудсман за дјецу указује да би у оваквим ситуацијама у којима се дјеци да приликом уписа у школу омогућило да бирају који страни језик желе да уче било пожељно уважити мишљење дјеце те наставу организовати у складу са тим. На тај начин дјеца би остварила право да партиципаирају у одлукама везаним за њихово образовање што је и предвиђено чланом 12. УН Конвенције о правима дјетета.

VI ЕКОНОМСКО – СОЦИЈАЛНА ПРАВА

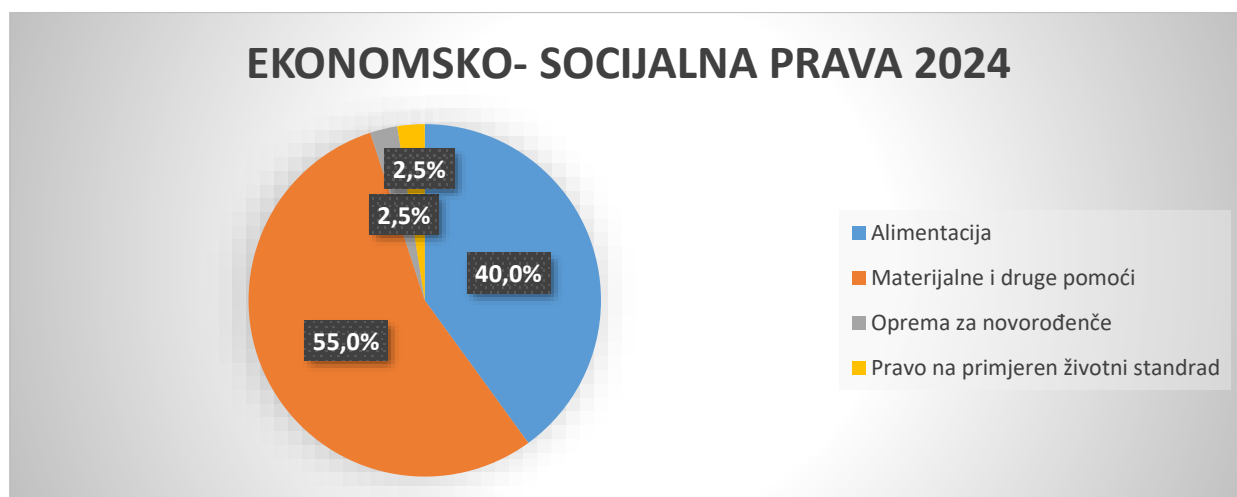
Конвенција о правима дјетета прописује да државе чланице уважавају право сваког дјетета да користи социјалну заштиту, укључујући социјално осигурање и предузимају све мјере неопходне за пуно остваривање тог права у складу с националним законима.⁸⁵

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је поступао у 40 предмета који се односе на повреду економско - социјалних права дјеце, а од укупног броја пријава којим се указује на повреду економско - социјалних права дјеце у 2024. години највећи број се односи на повреду права на материјалне и друге видове помоћи, а потом права на издржавање (алиментацију).

У компарацији са подацима из извјештаја за 2023. годину, када је било 50 пријава, у 2024. години се евидентира пад на 40 пријава којим се указује на повреде економско - социјалних права дјеце. Међутим, у укупном контингенту повреда економско-социјалних права у 2024. години се биљежи раст повреде права на материјалне и друге видове помоћи, и права на издржавање (алиментацију) како је приказано у табели.

Табела бр.

МАТЕРИЈАЛНИ И ДРУГИ ВИДОВИ ПОМОЋИ	22
ИЗДРЖАВАЊЕ	16
ОПРЕМА ЗА НОВОРОЂЕНЧЕ	1
ПРАВО НА ПРИМЈЕРЕН ЖИВОТНИ СТАНДАРД	1
УКУПНО	40



⁸⁵ УН Конвенција о правима дјетета, чл. 26.

1. Право на животни стандард

Свако дијете има право на примјерен животни стандард адекватан за физички, ментални, духовни, морални и друштвени развој дјетета, а обавеза државе је да то и осигура. Ово право препознаје дијете као носиоца сопственог права на развој уз подршку родитеља и других старатеља кроз обезбјеђивање адекватних и неопходних услова за живот, укључујући али не ограничавајући се само на исхрану, одјећу и смјештај за дјецу. Породица и други старатељи имају одговорност, али државе имају обавезу да поштују, штите и испуњавају права дјетета.

Многе правне и политичке одлуке утичу на то како дјеца доживљавају свој животни стандард. Утицај сиромаштва на дјецу је другачији него на одрасле. Државе морају да створе окружење које поштује људско достојанство и обезбјеђује холистички развој сваког дјетета.

Питање остваривања права на животни стандард посебно је осјетљиво када се ради о дјечи са сметњама у развоју. У том случају неопходно је развијање и ширење услуга ране интервенције, како дјеце тако и њихових породица, јер се на тај начин превенира институционализација дјеце, али се истовремено јачају и родитељски капацитети како би исти били у могућности адекватно одговорити на појачане потребе дјетета и подржати њихов развој.

УН Комитет је у закључним напоменама и препорукама изразио озбиљну забринутост врло високом стопом незапослености и спорим напретком и изради стратегија и програма за смањење сиромаштва од стране ентитетских влада, што се негативно одражава на животни стандард дјеце.

С тим у вези комитет подсећа на раније дате препоруке, те предлаже држави да:

- усклади своје прописе и политике у вези са дјечијим додатком и услугама социјалне заштите, како би се осигурао приступ квалитетној социјалној помоћи у држави потписници,
- убрза израду стратегија и програма за смањење сиромаштва на локалном и нивоу заједнице, како би се осигурао равноправан приступ основним услугама, укључујући водоснабјевање и канализацију, становање, социјалне услуге, здравствену заштиту и образовање,
- повећа прилике за запошљавање за породице са дјецом у неповољно материјалном положају, те
- осигура довољне финансијске, кадровске, и техничке ресурсе и обуку кадра у систему социјалне заштите, укључујући центре за социјални рад, како би се родитељима и породицама, нарочито самохраним родитељима, пружила неопходна финансијска, правна и друга подршка и омогућило им се да брину о својој дјечи⁸⁶.

⁸⁶ ЦРЦ/Ц/БИХ/ЦО/5-6 тачка 37. и 38.

2. Право на издржавање

Право дјетета на издржавање је право које се заједно са правом на материјалну помоћ, најчешће крши, што показује статистика за примљених пријава - жалби упућених Омбудсману за дјецу у 2024. години.

Омбудсман за дјецу подсећа да свако дијете има право на издржавање, а родитељи, прије свих, имају и обавезу и одговорност да обезбиједи остваривање овог права дјетета. Држава има обавезу да успостави систем у којем ће родитељи, или друга лица одговорна за дијете, ту своју обавезу и извршавати, а ако то нису у могућности, онда држава мора осигурати средства за издржавање дјетета. Системске мјере морају обезбиједити да дијете добије потребна средства за издржавање.

До повреде права дјете на алиментацију долази по више основа, прва је због дуготрајних поступака који претходе доношењу одлуке о праву на издржавање, а након тога настају проблеми око извршења тих одлука, због чега ти поступци дуго трају. Омбудсман за дјецу је у својим поступањима упућивао ургенције судовима и тужилаштвима за убрзања поступака у најбољем интересу дјете.

Пријаве - жалбе везане за право дјетета на издржавање се углавном односе на неодговоран однос родитеља, који на различите начине избегавају своју обавезу плаћања издржавања на начин да избегавају уплату, доказујући да „немају приходе нити имовину, ни могућност да зараде или су на непознатој адреси, или исплаћују само дио издржавања или ту своју обавезу извршавају периодично, а не у континуитету”.

Конвенција о правима дјетета обавезује државе чланице да предузимају све одговарајуће мјере како би обезбједиле да дијете добија издржавање од родитеља или других лица која су финансијски одговорна за дијете, како у оквиру државе чланице тако и из иностранства. Посебно, ако лице које је финансијски одговорно за дијете не живи у истој држави у којој и дијете живи, државе чланице подстичу приступање међународним споразумима, односно закључење таквих споразума, као и других одговарајућих аранжмана.⁸⁷

Значајан проблем настаје код издржавања са међународним елементом, када је један од родитеља страни држављанин или има пребивалиште/боравиште у иностранству. Иако је то питање дефинисано Конвенцијом о међународном остваривању права на издржавање дјетета и другим облицима издржавања породице, која је сачињена у Хагу 23.11.2007. године, а ратификована је и у Босни и Херцеговини 2012 године,⁸⁸ и даље се дешава да родитељи као законски заступници своје дјете не траже издржавање јер немају инфомацију о поступку и начину остваривања права на издржавање у наведеним случајевима.

Индиректна повреда права дјете на издржавање огледа се и у чињеници да већина органа старатељства не воде евиденцију о издржавању дјете и родитеља, што им је законска обавеза⁸⁹. Садржај и начин вођења евиденције прописује се Упутством о вођењу евиденције о издржавању дјете и родитеља, које доноси министар здравља и социјалне заштите⁹⁰. Подсећамо да је једна од препорука УН Комитета успостављање јединствене базе података у оквиру којих би се водиле различите евиденције о дјети, укључујући и број дјете која не остварују право на издржавање.

⁸⁷ УН Конвенција о правима дјетета, чл. 27.

⁸⁸ Предсједништво БиХ је на својој редовној 24. сједници, одржаној 25. јуна 2012. године донијело одлуку о ратификацији Конвенције.

⁸⁹ Породични закон, члан 289. став 3.

⁹⁰ Породични закон, члан 289. став 4.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је запримио пријаву - жалбу⁹¹ којом мајка малољетног дјетета указује на повреду права дјетета на издржавање. Мајка пријавом наводи да је у циљу заштите права свог дјетета надлежном тужилаштву поднијела кривичну пријаву против оца дјетета због чињенице да не уплаћује средстава за издржавање која су одређена правоснажним рјешењем након развода брака. У обраћању Омбудсману за дјецу мајка наводи да поступак пред тужилаштвом траје готово годину дана од момента подношења кривичне пријаве, "а за сво то вријеме дијете не прима издржавање". Омбудсман за дјецу је својим обраћањем надлежном тужилаштву указао на неопходност хитности у поступању у наведеном предмету, с обзиром да је дјетету угрожено право на издржавање, а самим тим и право на примјерен животни стандард, након чега је поступак покренут о чему је и мајка обавијештена од стране тужилаштва.

3. Права на накнаде и друга материјална примања

Остваривање права на накнаде и друге видове материјалне помоћи за дјецу и породице са дјецом су најчешћи разлози обраћања када је у питању систем социјалне и дјечије заштите.

Поред права на издржавање, пријавама - жалбама се указивало и на повреду права на накнаду родитеља - његоватеља, у вези са правима дјетета са сметњама у развоју.

Право на накнаду родитељ – његоватељ или његоватељ

Законом о дјечијој заштити⁹², дефинисано је право на накнаду родитељу - његоватељу или његоватељу са циљем да незапосленим родитељима који се због 24-часовне бриге о дјечи са сметњама у развоју не могу запослити и кроз ово право обезбиједе одређена новчана средства, чиме се индиректно побољшава и материјални положај дјече са сметњама у развоју која остају у породици.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је поступао по предметима који се односе на повреду права дјече са сметњама у развоју због укидања права на накнаду родитељу - његоватељу или његоватељу, из разлога што је ЈУ Јавни фонд за дјечију заштиту у поступку ревизије права, одређеном броју родитеља под истим законским условима, то право укинуо.

Својим закључцима стручне службе Фонда за дјечију заштиту у поновљеним поступцима за остваривање права траже од Првостепених Комисија изјашњења о сопственим претходним процјенама или понављање процјене, након чега најчешће од стране Фонда дјечије заштите долази до укидање права. Такође се укидају и права дјечи која су корисници услуга Дневних центара, која ту услугу користе свега 3 сата и који функционише при мјесно надлежном центру за социјални рад, а кориштење ове услуге финансира локална заједница, а не Република. Укида се право и дјечи која похађају специјална одјељења у основним школама, иако су и они по претходним рјешењима и под истим условима остваривали права.

Сходно тој ситуацији, родитељи су принуђени да самоиницијативно подносе захтјев за испис дјетета из Дневног центра и потврду о неостваривању права на дневно збрињавање достављају Фонду, како би остварили право на накнаду родитеља –

⁹¹ Предмет број: 58-31-11-ПЖ/24

⁹² Закон о дјечијој заштити Републике Српске („Службени гласник Републике Српске”, број: 114/17, 122/18, 107/19, 119/21, 112/23,9/25), члан 36 а.

његоватеља. Исте дилеме се намећу родитељима дјеце која похађају специјална одјељења у основним школама, па је чак одређени број родитеља исписао дјецу из основне школе, које иначе обавезан вид образовања, а све из разлога како би остварили право на накнаду родитељ - његоватељ, што није најбољи интерес дјеце, јер изостаје њихова социјализација и право на социјалну укљученост и инклузију.

Омбудсману за дјецу обратила се мајка малолетног дјетета⁹³ која се жалила на непоступање надлежног ЈУ Јавни фонд за дјечију заштиту Бијељина, Филијала Бања Лука, пословница Челинац по поднесеном захтјеву за остваривање права на накнаду родитељ његоватељ или његоватељ. Наиме, именована се обратила Фонду, пословница Челинац као надлежном првостепеном органу са захтјевом за остваривање права на накнаду родитељу - његоватељу или његоватељу, те навела да о истом захтјеву није одлучено до дана обраћања именоване Омбудсману за дјецу. Како о захтјеву странке није одлучено у законом предвиђеном року, Омбудсман за дјецу је позвао Управну инспекцију, Министарство управе и локалне самоуправе Републике Српске да изврше инспекцијски надзор над поступањем ЈУ Јавни фонд за дјечију заштиту Бијељина, Филијала Бања Лука, пословница Челинац у наведеном предмету.

На захтјев Омбудсмана за дјецу, Управна инспекција је доставила Обавјештење да је извршен инспекцијски надзор у Фонду, те да је Рјешењем истом наложено да одлучи по захтјеву именоване и донесе одговарајући управни акт у року од 15 дана од дана достављања Рјешења. ЈУ Јавни фонд за дјечију заштиту Бијељина, Филијала Бања Лука, пословница Челинац на захтјев Омбудсмана за дјецу, је доставио одговор у којем се наводи да је првостепени орган поступио по налогу Управне инспекције, те је одлучио по захтјеву именоване и истој признао право на накнаду родитељу-његоватељу или његоватељу.

У складу са свим наведеним дешавањима у даљем поступању, Омбудсман за дјецу је у првој половини извјештајне године упутио препоруку⁹⁴ Министарству здраљја и социјалне заштите, а у вези са мјерама које треба да се предузму у заштити права дјеце са сметњама у развоју у поступку остваривања права на накнаду родитељу - његоватељу или његоватељу.

Препоруком Министарству се између осталог наводи да:

- Без одлагања предузме мјере и активности из своје надлежности, а у сарадњи са ЈУ Фонд за дјечију заштиту, ради што бржег и ефикаснијег окончања поступака који су прекинути па поново покренути за остваривање права на накнаду родитељ - његоватељ или његоватељ, и да обезбиједи да одлуке у истим буду донесене искључиво на основу важећих прописа и налаза и мишљења стручне комисије за процјену потребе за посебном његом дјетета са сметњама у развоју о обиму сметњи и потребама дјетета;
- Осигура и обезбиједи јединствену процедуру и поступање надлежних органа и комисија руководећи се искључиво обавезом поступања у најбољем интересу дјетета, те
- Да преиспита одредбе Закона које се односе на остваривање права на накнаду за родитеља - његоватеља или његоватеља и да дјеца са сметњама у развоју с обзиром на обим и степен сметње могу да остваре право на посебну његу искључиво на основу мишљења и налаза стручне медицинске комисије, без било каквих административних ограничења, искључења или условљавања.

⁹³ Предмет, број: 435-28-5-ПЖ/24

⁹⁴ Препорука број: 1374-4/24

Омбудсман за дјецу до писања годишњег извјештаја није запримио повратну информацију од стране Министарства здравља и социјалне заштите о предузетим мјерама и активностима у складу са датом Препоруком.

У претходном извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је запримио пријаву - жалбу групе родитеља⁹⁵, која се тиче повреде права на остваривање накнаде родитеља - његоватеља из Закона о дјечијој заштити Републике Српске, а у дијелу који се односи на услове за остваривање овог права из члана 36 а, став 4. у коме се између осталог наводи да би се остварило право на накнаду родитеља - његоватеља, потребно је да „дијете не остварује право на дневно збрињавање у складу са Законом који уређује ову област”. *Родитељи пријавом указују да им Јавни фонд за дјечију заштиту оспорава остваривање права на накнаду родитеља - његоватеља, ако им дјеца бораве у Дневном центру за дјецу са сметњама у развоју, који функционише при мјесно надлежном центру за социјални рад, а кориштење ове услуге финансира локална заједница, а не Република.*

Родитељи су принуђени да самоиницијативно подносе захтјев за испис дјетета из Дневног центра и потврду о неостваривању права на дневно збрињавање достављају Фонду, како би остварили право на накнаду родитеља - његоватеља. Иначе, према наводима из пријаве, њихова дјеца у Дневном центру бораве само три сата, али та три сата пуно значи њиховој дјечи и у смислу социјализације и било каквог контакта са спољним свијетом.

Имајући у виду напријед наведено, Омбудсман за дјецу је Министарству здравља и социјалне заштите упутио Иницијативу⁹⁶ за измјене и допуне Закона о дјечијој заштити, који се односе на услове за остваривање овог права на начин да услови за остваривање права дјече са сметњама у развоју буду дефинисани тако да једно право не искључује друго, а имајући у виду најбољи интерес дјече са сметњама у развоју, којој су право на дневно збрињавање и тиме социјализацију (који траје свега три сата и које финансира локална самоуправа) и право накнаде родитеља његоватеља јако важни за унапријеђењу како њиховог, тако и положаја њихових породица. Омбудсман за дјецу до данас није добио повратну информацију у вези са наведеним.

Право на материјална давања

Омбудсману за дјецу се пријавом - жалбом обратила⁹⁷ незапослена, самохрана мајка четворо малољетне дјече узраста од шест до 12 година, указујући на повреду права њене дјече на материјална давања од стране Градске управе Града Бијељина.

Пријавом - жалбом мајка наводи да је након смрти мужа остала да живи као подстанар са четворо малољетне дјече. Почетком 2024. године, објект у којем је породица становала је захватио пожар, при чему је породица остала без намјештаја, одјеће и других материјалних и личних добара.

Мајка пријавом – жалбом истиче да је Градоначелник обећао да ће бити исплаћена новчана накнада за штету, као и „да ће већ сутрадан задужити неког од запослених у

⁹⁵ Предмет број: 209-80-11-ПЖ/22

⁹⁶ Иницијатива број: 768-2-УП/23

⁹⁷ Предмет број: 177-74-11-ПЖ/24 децембар 2024. године

Градској управи да са мајком за дјецу набави одјећу и обућу, као и уџбенике за школарце".

У пријави – жалби Омбудсману се наводи да до дана обраћања Омбудсману за дјецу наведеној породици од стране Градске управе није исплаћена „ни марка за насталу штету и поред тога што је мајка у више наврата одлазила у Градску управу Града Бијељина, те се обраћала и писаним путем, али без резултата".

Омбудсман за дјецу се обратио Градској управи Града Бијељина са захтјевом за изјашњење поводом пријава мајке да су повријеђена права њене малољетне дјеце неисплаћивањем материјалне накнаде на име пожаром настале штете, као и мјерама које су предузели у заштити права и најбољег интерес четворо малољетне дјеце, а обављен је и разговор са одговорним лицима у Градској управи. Том приликом Омбудсман за дјецу је информисан да је наведеној породици одмах обезбјеђен адекватан смјештај, у којем се мајка и сада налази са дјецом, те да је породици обезбјеђена и храна за неколико дана. Што се тиче накнаде материјалне штете у Градској управи наводе да иста није исплаћена јер нису добили писани захтјев мајке, наводећи да ће по добијању захтјева, у складу са прописима Града Бијељина из чијег буџета се обезбјеђују средства, извршити исплату новчане накнаде због настале штете изазване пожаром. Мајка је од стране Омбудсмана дјецу поучена да у што краћем року Градској управи достави копије претходних писаних обраћања - захтјева (чиме доказује да се већ обраћала) како би се покренуо поступак за остваривање права на материјална давања њене четворо малољетне дјеце. У вријеме писања овог извјештаја још увијек је текао законски рок за одлучивање надлежног органа по наведеном захтјеву.

4. Економска експлоатација дјеце

Омбудсман за дјецу током извјештајне 2024. године године није имао поступања у вези са повредом права дјеце на заштиту од економске експлоатације, али сматрамо важним да подсјетимо да се Конвенцијом о правима дјетета признаје право дјетета на заштиту од економског искориштавања и обављања било каквог посла који може ометати дјететово образовање, бити опасан за дјететово здравље или физички, ментални, духовни или социјални развој.

Незаконити рад и запошљавање дјеце у подручју радних односа код послодавца регулисано је Законом о раду⁹⁸, којим је прописана и посебна заштита малољетних радника, а надзор над провођењем прописа из области рада и запошљавања дјеце, као и сигурности и заштите на раду, врши инспекција рада.

Просјачење дјеце присутније је у већим градовима, а најчешће се ради о дјечи припадницима ромске популације. Иако полиција континуирано предузима мјере у спријечавању искориштавања дјеце за просјачење, резултати тих мјера не дају очекуване резултате, јер се те мјере огледају у изрицању прекршајних налога, што у суштини не рјешава проблем.

За дугорочно рјешавање овог проблема неопходна је континуирана сарадња више ресора као и планирање дугорочних мјера за заштиту дјеце. У ту сврху неопходно је

⁹⁸ "Службени гласник Републике Српске", број: 1/16, 66/18, 91/21 – одлука УС, 119/21, 112/23, 39/24, члан 103.

евидентирати све случајеве просјачења, утврдити узроке просјачења, те радити на њиховом отклањању.

Иако се појам просјачења везује углавном за неповољне социјално - економске прилике породице, у посљедње вријеме биљежи се све већи број случајева „организованог просјачења“, гдје се већи број дјеце из разних градова па чак и из других држава доводи на територију или подручје једне државе како би одређени број дана просјачили. Овдје се ради о организованој трговини дјецом у сврху њиховог искориштавања за просјачање, и с обзиром да се често ради о страним држављанима, поред ангажовања локалних органа власти за рјешавање овог проблема, неопходно је и успостављање међународне сарадње.

У својим закључним препорукама УН Комитет поздравља измјене и допуне свих кривичних закона у одредбама о трговини људима, као што је увођење трговине људима као кривичног дјела у закон ентитета и искориштавања дјеце кроз присилно просјачење у закон ентитета и дистрикта. Међутим, Комитет је забринут због ниске стопе кривичних гоњења и осуђујућих пресуда за трговину дјецом и искориштавање дјеце. Стога Комитет позива државу потписницу да:

- процијени остварени напредак и утврди недостатке у провођењу Акционог плана супротстављања трговини људима на нивоу државе,
- осигура да Центри за едукацију судија и тужилаца проведу едукацију за судије и тужиоце о строгој примјени кривичних закона и најбољем интересу дјетета у правном поступку у случају трговине, присилног просјачења и присилног брака дјеце, да би се осигурало да починиоци таквих кривичних дјела буду кривично гоњени и адекватно кажњени на свим нивоима,
- појача обуку службеника агенција за провођење закона на свим нивоима за истрагу свих случајева трговине дјецом и спречавање сексуалног искориштавања дјеце,
- појача програме ширења свијести и подстиче програме у заједници који имају за циљ превенцију и одговор на случајеве трговине дјецом, уз посебан фокус на ромску дјецу.⁹⁹

У вези са Општим коментаром Комитета бр. 21 (2017.) о дјечи у уличним ситуацијама, Комитет ЦРЦ/Ц/БИХ/ЦО/5-6 13 подсећа на своје претходне препоруке (ЦРЦ/БИХ/ЦО/2-4, тачка 71) те препоручује држави потписници да:

- обезбиједи алтернативне прилике за дјецу у уличним ситуацијама, укључујући стручно оспособљавање и запошљавање, као и реинтеграцију у породицу или алтернативно збрињавање, на основу најбољег интереса дјетета;
- пружи адекватну финансијску подршку дневним центрима за дјецу која раде на улици како би се загарантовала одрживост активности тих центара;
- пружи потребну подршку организацијама цивилног друштва за подизање свијести о правима дјеце која живе и раде на улици и за олакшавање учешћа дјеце у изради планова и програма намијењених њиховој заштити.

⁹⁹ ЦРЦ/Ц/БИХ/ЦО/5-6 тачка 46.

VII ПРАВОСУДНО - ПРАВНА ЗАШТИТА

Омбудсман за дјецу у извјештајном периоду заприимио је 28 пријава - жалби које се односе на област правосудно - заштитних права. Пријавама - жалбама се углавном указивало на неефикасност вођења поступка, те на неадекватан третман дјетета у поступку.

1. Ефикасност вођења поступка

Када је у питању ефикасност вођења поступка пријавама - жалбама се најчешће указује да поступци, а када се одлучује о неком праву дјетета, који би по закону и по природи ствари требали бити приоритетни, углавном предуго трају, а родитељи се често жале и да након подношења пријаве, односни покретања одговарајућег поступка немају повратну реакцију о истом.

До оваквих ситуација најчешће долази у поступцима у којима се одлучује о праву дјетета на издржавање, гдје од момента покретања поступка пред надлежним органом до доношења правосудне пресуде прође и неколико година. Такође, у случају насиља у породици, често се дешава да након пријаве насиља подносилац пријаве (у највећем броју случајева мајка), нема повратну информацију о самој пријави, или када пријава буде прослијеђена надлежном тужилаштву по неколико мјесеци се чека на доношење тужилачке одлуке.

Пријавом - жалбом¹⁰⁰ која је запримљена у Омбудсману за дјецу, мајка троје дјеце указује на одуговлачење судског поступка у коме треба да се одлучи о измјени одлуке о старатељству над дјететом. У пријави - жалби наведено је да дјеца трпе злостављање од стране оца коме су након развода брака повјерена, као и да је Окружно јавно тужилаштво покренуло истрагу против оца ради кривичног дјела Насиље у породици или породичној заједници из члана 190. став 3. Мајка је у више наврата писала ургенције надлежном суду али и поред ургенција рочиште није заказано. У извјештају који је на тражење Омбудсмана за дјецу достављен, наведено је да је предмет пар пута пресигниран јер је судија која је првобитно дужила предмет именована на другу функцију, друга судија на боловању, те је предмет додијељен трећем судији.

Без обзира на разлоге који су у конкретном случају довели до одуговлачења поступка, овакви поступци треба да се рјешавају приоритетно, водећи прије свега рачуна о најбољем интересу дјетета током цијелог поступка, што се првенствено огледа у чињеници да дијете има право на благовремене информације о самом току поступка, као и на посебну заштиту у смислу да се при провођењу процесних радњи у поступку посебно води рачуна о спрјечавању секундарне трауматизације и виктимизације дјетета уз пуно уважавање дјететове личности и достојанства. Правосудни органи треба и морају да предузму све расположиве законом прописане радње како би се обезбједила правовремена и адекватна заштита права дјетета, те све предмете у којима су дјеца учесници у поступку приоритетно рјешавати, баш као што је и УН Конвенцијом¹⁰¹

¹⁰⁰ Предмет број:186-10-2-ПЖ/24

¹⁰¹ Члан 3. Став 1. Конвенција о правима дјетета

прописано да у свим акцијама у вези са дјецом, без обзира да ли их подузимају јавне или приватне друштвене, добротворне институције, судови, управне власти или законска тијела, најбољи интерес дјетета биће од првенственог значаја.

2. Заштита дјеце у кривичном поступку

Омбудсман за дјецу се залаже за то да се у свим поступцима у којима учествују дјеца, у складу са дефинисаним домаћим и међународним нормама води рачуна о заштити најбољег интереса дјетета, без обзира о којој врсти поступка се ради.

Окружно јавно тужилаштво у Бијељини је издало саопштење за јавност у којем се, између осталог наводи да је против лица које је оптужено за кривично дјело - обљуба над дјететом млађим од 15 година, ни након 28 одржаних главних претреса исти није окончан, односно готово двије године од покретања поступка није донесена првостепена одлука, због чега постоји могућност да се оптужени пусти на слободу, сагласно члану 202. став 3. ЗКП-а РС (Предмет број: Т14 О КТ 0030760).

По запримљеној пријави – жалби родитеља малољетног дјетета Омбудсман за дјецу се обратио Наслову тражећи информацију о току наведеног поступка, те указујући суду на чињеницу неопходности уважавања најбољег интереса дјетета, као и на хитност у поступцима који се тичу дјеце.

У Одговору број: 012-0-Су-23-000 532 од 19.12.2023. године Суд наводи да је „одржано низ главних претреса, да су испитани сви свједоци одбране и оптужбе као и да су проведена сва вјештачења која су била веома захтјевна. У одговору се даље наводи да је у току поступка дошло до повреде оптуженог у оквиру притворске јединице, због чега су вршени одређени прегледи и вјештачења јер је постојала могућност да због повреде није способан да прати суђење. Суд наводи да схвата бојазан оштећене и њених родитеља у погледу трајања поступка, као и због могућности истицања притвора, те да настоји да проведе законит поступак и донесе закониту одлуку у прописаним роковима.

Готово сва дјеца која се нађу у ситуацији да буду дио судског поступка, то искуство доживљавају као извор страха, узнемирености, нелагоде али и секундарне виктимизације, што нарочито долази до изражаја када су у питању дјеца жртве. Ако узмемо у обзир да велики број злостављања дјеце, посебно сексуалног, остаје неоткривен, а самим тим и непријављен, јасно је колико снаге и храбрости је потребно једном таквом дјетету да се повјери, да пријави починиоца, да буде изложен разним притисцима укључујући и сам поступак који се води. У том контексту треба да се запитамо да ли смо учинили довољно да заштитимо то дијете као и друге потенцијалне жртве, да ли смо му пружили адекватну помоћ и подршку, показали да није само, да смо ту да га заштитимо, да ли смо тиме послали јасну поруку и другим жртвама да се одваже и пријаве насиље, а починиоцима да ће одговорати за своје поступке и да неће проћи некажњено.

Да бисмо позитивно одговорили на напријед наведена питања неопходно је да правосудни систем у потпуности буде усклађен са принципом најбољег интереса дјетета, јер уколико правни поступак није посебно прилагођен дјечи, то искуство може имати дугорочне штетне посљедице по њихов опоравак, али и њихов даљи раст и развој.

Према УН Конвенцији о правима дјетета у свим активностима у вези с дјецом, без обзира на то да ли их предузимају јавне или приватне институције социјалне заштите, судови, органи управе или законодавни органи, најбољи интереси дјетета биће од првенственог значаја.¹⁰²

Сходно члану 3. став 2. Конвенције, све државе чланице се обавезују да предузимају све потребне законодавне и административне мјере како би дјетету обезбиједиле заштиту и бригу која је неопходна за његову добробит, узимајући у обзир права и дужности његових родитеља, законитих старатеља или других појединаца који су правно одговорни за дијете.

Обавеза заштите дјече није испуњена самим усвајањем кривичног законодавног оквира, у који су инкорпорисана начела и одредбе којима се гарантују поступања у складу са најбољим интересом дјетета. Тај се оквир мора примјењивати на практичан и дјелотворан начин, водећи рачуна да та начела добију своју пуну примјену и у пракси, што значи да заштита права дјетета подразумијева с једне стране успостављање адекватног законодавно правног оквира, а са друге и одговорност уколико тај законодавно правни оквир није дјелотворно примјењен. То, такођер, правосуђу налаже да примјењује кривични законодавни оквир по мјери дјетета, тако да су најбољи интереси дјетета од првенственог значаја.

Сходно Смјерницама Вијећа Европе о правосуђу по мјери дјетета¹⁰³, систем правосуђа по мјери дјетета мора да гарантује поштовање и дјелотворно остварење свих дјечијих права на највишем могућем нивоу, посвећујући дужну пажњу степену зрелости и разумјевања дјетета, као и околностима конкретног случаја. Правосуђе по мјери дјетета мора бити доступно, примјерено узрасту, брзо, савјесно, прилагођено потребама и правима дјетета и усредсређено на те потребе и права, укључујући и право на правично суђење, на учешће и схватање поступка, на поштовање приватног и породичног живота, и на интегритет и достојанство.

Смјернице за правну помоћ дјетета прописују да најбољи интереси дјетета треба да буду постављени као приоритет у свим радњама које се предузимају кад су дјеца у сукобу или контакту са законом. Правни стручњаци морају бити свјесни те обавезе и поштовати је тако што ће вршити процјене и дјеловати у најбољем интересу дјече која су учесници поступка. Рад у најбољем интересу дјетета, подразумијева да **најбољи интереси дјетета имају примарни значај у различитим фазама процеса**. На примјер, руководећи се најбољим интересима дјетета, правни стручњак се може снажно залагати да се одлагања у поступку сведу на минимум, да се обезбиједи окружење у судници које је погодно за дијете, да се смањи потреба за прекомјерним испитивањем тако што ће се информације подијелити с другим стручним лицима (уз сагласност дјетета) и сл. Сва дјеца која су укључена у правосудне процесе изложена су ризику да им се нанесе штета. Дјеца жртве и свједоци кривичних дјела изложена су већем ризику од застрашивања,

¹⁰² Члан 3. УН Конвенције о правима дјетета

¹⁰³ Смјернице Комитета министара Вијећа Европе о правосуђу по мјери дјетета усвојене су новембра 2010. у оквиру Програма Вијећа Европе „Изградња Европе за дјецу и са дјецом”. Смјернице државама чланицама служе као практична алатка за прилагођавање својих судских и вансудских система конкретним правима, интересима и потребама дјече. Смјернице се односе на све ситуације у којима дјеца долазе у додир са кривичним, грађанским или управним судским системима.

освете, секундарне виктимизације, а у најгорем случају могу бити угрожени и њихови животи.¹⁰⁴

Свако има право на правично суђење и исто је загарантовано како домаћим тако и међународним прописима. Чланом 53. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода прописано је да „Ниједна одредба ове Конвенције неће се тумачити тако да ограничава односно угрожава људска права и основне слободе који би били признати по законима сваке Високе стране уговорнице или по сваком другом споразуму чија је она страна уговорница“. Стога и ЕКЉП и Смјернице Вијећа Европе морају бити тумачене у складу са Конвенцијом УН о правима дјетета. Држава има обавезу да обезбједи правично суђење гарантовано чланом 6. ЕКЉП како дјечи оптуженој за кривична дјела, тако и онима оптуженим за кривична дјела против дјеце. Гаранција правичног суђења у члану 6. Конвенције примјенљива је на сва лица при разматрању кривичне оптужбе против њих, без обзира на природу кривичног дјела за које су оптужени.

Међутим, узимајући у обзир праксу Европског суда за људска права, долазимо до закључка да ово право није апсолутно и, како је Суд у једној од својих пресуда истакао, **Конвенција државама дозвољава да под одређеним околностима одмјере право на правично суђење у односу на права жртава и свједока, на примјер у случајевима сексуалних деликата, нарочито када они укључују малољетнике.**¹⁰⁵

Начело владавине права треба да буде примијењено на сву дјецу, у потпуности, исто онако као и на одрасле. Елементи ваљаног (правосудног) поступка, као што су начела законитости и сразмјерности, претпоставка невиности, право на правично суђење, право на правни савјет, право на приступ суду и право на жалбу, треба да буду зајамчени дјечи на исти начин на који су зајамчени одраслима и не смију бити умањени или ускраћени под изговором најбољих интереса дјетета. То важи за све судске и вансудске и управне поступке. Дјеца треба да имају право приступа одговарајућим независним и дјелотворним механизмима за улагање жалбе.¹⁰⁶

У домаће кривично законодавство инкорпорисано је неколико битних права дјетета која имају за циљ унапређење права и положаја дјеце у судским поступцима, а једно од њих је и право на заштиту од патње током кривичног поступка. Ово право посебно је уређено Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку¹⁰⁷ на начин да:

- ограничава број испитивања/свједочења,
- предвиђа континуирану стручну психолошку подршку током поступка од стране стручних савјетника, психолога, запослених у судовима и тужилаштвима,
- наглашава хитност поступка,
- даје упутства о начину испитивања дјеце/малољетника,
- обезбјеђује затварање поступка за јавност, те забрањује суочавање жртве са оптуженим.

¹⁰⁴ Смјернице за правну помоћ дјетета, УНИЦЕФ, Смјерница 2. Рад у најбољем интересу дјетета, Children's Equitable Access to Justice, Central and Eastern Europe and Central Asia, УНИЦЕФ, Женева, (2015) Смјернице за правну помоћ по мјери дјетета УНИЦЕФ ECARO, октобар 2018. године

¹⁰⁵ ПРЕСУДА У СЛУЧАЈУ БОЦОС-ЦУЕСТА ПРОТИВ ХОЛАНДИЈЕ 10. новембар 2005. (Представка број 54789/00)

¹⁰⁶ Смјернице Комитета министара Вијећа Европе о правосудју по мјери дјетета (Документ који је усвојио Комитет министара 17. новембра 2010. - доступно на www.coe.int/childjustice)

¹⁰⁷ „Службени гласник Републике Српске“, број: 13/10,61/13, 68/20

Домаће законодавство, између осталог, прописује да је кривични поступак који се односи на кривична дјела којима су оштећена дјеца хитан, те да је суд дужан да поступак спроведе без одуговлачења, као и да онемогући сваку злоупотребу права која припадају лицима која учествују у поступку.¹⁰⁸

Узимајући у обзир претходно наведено, Омбудсман за дјецу је поштујући принцип независност у раду правосудних органа, Окружном суду у Бијељини дао препоруку у циљу заштите дјеце жртава у кривичном поступку на начин да предузме све неопходне мјере како би се обезбиједило ефикасно вођење поступка, у складу са важећим законским одредбама и у оквиру предвиђених рокова, првенствено водећи рачуна о остваривању и заштити најбољег интереса дјетета.

Наведена препорука није испоштована, осуђено лице је према наводима из медија у бјекству, а ово је нажалост један негативан показатељ неефикасног функционисања правосудног система, гдје иако је донесена осуђујућа пресуда, суд није водио рачуна о најбољем интересу дјетета – жртве кривичног поступка.

¹⁰⁸ Члан 13. Закона о кривичном поступку Републике Српске(„Службени гласник Републике Српске”, број: 53/12, 91/17, 66/18 и 15/21)

VIII ПРАВО НА ЗДРАВСТВЕНУ ЗАШТИТУ

Одредбама Конвенције УН о правима дјетета¹⁰⁹ право на здравствену заштиту представља право на уживање највишег могућег стандарда здравља и на олакшање лијечења и здравствене рехабилитације, а државе се обавезују да осигурају да ниједном дјетету не буде ускраћено право приступа службама здравствене заштите. Уз то, обавезује их и да се залажу за пуно остварење права на здравље и да предузимају одговарајуће мјере, од којих су неке издвојене и посебно наглашене. Квалитетно организована здравствена заштита дјеце представља основ за осигурање услова за cjелокупан развој дјетета, безбједно и сретно дјетињство, да ублажи, отклони и искључи негативне здравствене утицаје.

Комитет поздравља усвајање различитих политика и програма за здравље у раном дјетињству, имајући у виду Општи коментар Комитета бр. 15 (2013.) о праву дјетета на уживање највишег могућег стандарда здравља, као и подциљ одрживог развоја 3.8, и даље препоручује држави потписници да:

- издвоји довољне кадровске и финансијске ресурсе потребне за пуно провођење политика и програма који имају за циљ обезбјеђење квалитетних здравствених услуга у раном дјетињству за сву дјецу у држави потписници;
- прошири свијест о важности вакцинације и води рачуна да су здравствени радници и особље обучени за рад са дјецом и успостављање сврсисходне комуникације са њиховим родитељима и породицом;
- редовно прати и оцјењује ефикасност политика и програма везаних за исхрану дјеце, укључујући програме школа/вртића пријатеља здраве исхране, уз посвећивање посебне пажње ромској дјечи;
- промовише оптимално дојење, периодично оцјењује акредитоване болнице пријатеље дјеце, усклади прописе са Међународним кодексом о рекламирању замјена за мајчино млијеко и службено прати његову примјену.

Када је у питању здравље адолесцената Комитет држави потписници препоручује да:

- дјелотворно проводи законе и политике којима се адолесцентима забрањује конзумација алкохола, дувана и нелегалних дрога, укључујући Закон о забрани продаје и употребе дуванских производа лицима млађим од 18 година у Републици Српској и да прати њихово провођење;
- донесе законодавне мјере за забрану продаје дувана и нелегалних дрога на нивоу државе и прошири програме превенције злоупотребе алкохола и дрога, интервенције и рехабилитације за адолесценте;
- прошири обухват Политике за заштиту сексуалног и репродуктивног здравља и права на нивоу државе и осигура да образовање о сексуалном и репродуктивном здрављу буде обухваћено обавезним наставним планом и програмом и прилагођено доби дјеце, уз посебан фокус на превенцији адолесцентске трудноће и полно преносивих инфекција у свим дијеловима државе потписнице;

¹⁰⁹ УН Конвенција о правима дјетета, члан 24.

- осигура једнак приступ услугама заштите сексуалног и репродуктивног здравља за дјевојчице и дјечаке адолесцентске доби, нарочито оне из маргинализованих група.

1. Остваривање права на здравствену заштиту и његу

Члан 24. Конвенције о правима дјетета утврђује да у циљу потпуног остваривања права дјетета на Конвенцијом загарантовани највиши ниво здравствене и медицинске заштите и рехабилитацију, све земље потписнице Конвенције имају обавезу предузимања одговарајућих мјера за сузбијање болести и потхрањености сваког дјетета, укључујући у оквиру примарне здравствене заштите, између осталог, и примјену лако доступне технологије и обезбјеђујући адекватне хранљиве намирнице и чисту воду за пиће, узимајући у обзир опасности и ризик загађења животне средине.¹¹⁰ У том смислу свака држава би требала да обезбиједи највиши стандард квалитетне и доступне здравствене заштите сваком дјетету у свим условима, укључујући и једнаки третман.

У извјештајној години, Омбудсман за дјецу је дошао до сазнања о појави вашљивости у дјечијим колективима у Бањој Луци. Наиме, медијски наслови који су се односили на појаву вашки у дјечијим колективима, затим информација да су родитељи дјеце која бораве у истима упозорени на ову појаву и упућени на предузимање превентивних радњи, као и наводи родитеља да није извршен надзор нити преглед дјеце од стране хигијенско - епидемиолошке службе, били су основ за покретање поступака пред Омбудсманом за дјецу по службеној дужности.¹¹¹ Поступајући по захтјеву Омбудсмана за дјецу, Јавна здравствена установа, Дом здравља Бања Лука, Хигијенско – епидемиолошка служба је обавијестила Омбудсмана за дјецу да је ова служба током 2024. године примала спорадичне пријаве случајева и груписања вашљивости у дјечијим колективима, те да је приликом спроведених надзора установљен одређен број предшколских установа, као и основних и средњих школа у којима је утврђена појава вашки (достављен списак), и да су у складу са извршеним надзором предложене мјере за спречавање ширења вашљивости у колективу када је, како се наводи, подијељен промотивни материјал – Вашљивост главе и Упутство за родитеље.

Омбудсману за дјецу обратила група родитеља¹¹² једне основне школе због, како се наводи, појаве менингитиса међу ученицима, те у свом обраћању навели да од школе нису добили званичне податке о наведеним дешавањима. Истог дана, Омбудсман за дјецу је контактирао директорицу школе ради провјере навода. Директорица је потврдила да је двоје дјеце заражено и да се не налазе у школи, те да је Хигијенско – епидемиолошка служба два пута дезинфиковала просторије школе, да се предметна настава одвија у једној учионици без промјена кабинета -учионица, те да су разредне старијешине добиле обавезу да дјецу и родитеље упознају са препорукама ХЕС-а (обавезна хигијена руку и сл) које су такође објављене на огласној табли школе и улазним вратима школе.

Једна од новина у начину остваривања права на здравствену заштиту, односи се на право родитеља /старатеља на боловање, уколико се уз дијете налази на болничком лијечењу као пратња, па све док траје то болничко лијечење. Наиме, раније није било

¹¹⁰ УН Конвенција о правима дјетета, члан 24, тачка ц.

¹¹¹ Предмет, број: 1036-6-8-ПЖС/24

¹¹² Медијација, број: 1097-88-8-ПЖМ/24

дефинисано да ли се дани проведени на болничком лијечењу урачунавају у дозвољених 15 дана боловања на годишњем нивоу, па је услед непрецизне дефиниције долазило до различитог тумачења и његове различите примјене у пракси. Путем Водича кроз права – Право на накнаду плате за вријеме привремене спријечености за рад¹¹³ дефинисано је да право на боловање за вријеме трајања болничког лијечења не умањује право на поменутих 15 или 7 дана које осигураник има за његу дјетета или члана уже породице током године.

Успостављање Фонда солидарности за дијагностику и лијечење обољења, стања и повреда дјете у иностранству, који основан је крајем 2017. године у Републици Српској представља велики искорак у остваривању права дјетета на здравствену заштиту и свакодневно се показује оправданост његовог постојања. Фонд је основан с циљем да се у складу са Законом о Фонду прикупљају додатна финансијска средства како би се омогућила дијагностика и лијечење дјете у иностранству, када то није могуће у здравственим установама у Републици Српској нити у другим здравственим установама са којима Фонд здравственог осигурања Републике Српске има потписан уговор. Рад Фонда солидарности, односно његово оснивање, статус, дјелатност, организација, извори и начин прикупљања средстава, начин расподјеле средстава, те праћење рада Фонда уређени су Законом¹¹⁴.

Под високим покровитељством предсједника Републике Српске, а на иницијативу Савеза за ријетке болести Српске, дана, 26.12.2024. године по петнаести пут организовано је донаторско вече „С љубављу храбрим срцима“. Прикупљена средства су овог пута била намијењена за увођење скрининга на спиналну мишићну атрофију (СМА) код новорођенчади.

Наведене активности значајно доприносе унапријеђењу нивоа здравствене заштите дјете у Републици Српској, у ситуацији када се систем здравствене заштите налази пред низом савремених изазова и ризика.

2. Заштита здравља дјете и адолесцената од болести зависности

Све земље потписнице Конвенције преузеле су обавезу да заштите адолесценте од незаконите употребе опојних дрога и психотропних супстанци, те да осигурају право адолесцената на здравље у вези са коришћењем тих супстанци, као и дувана, алкохола и растварача, и да успоставе службе за превенцију, смањење штете и третмане зависности. Наиме, према одредбама Општог коментара Комитета бр. 15 (2013. године) о праву дјетета на уживање највишег могућег стандарда здравља, као и подциља одрживог развоја 3.8, а када је ријеч о здрављу адолесцената, неопходан је континуирани рад на доношењу законодавних мјера за забрану продаје дувана и нелегалних дрога на нивоу државе и проширење програма превенције злоупотребе алкохола и дрога, интервенције и рехабилитације за адолесценте.

¹¹³ https://www.zdravstvo-srpske.org/files/dokumenti/Pravo-na-bolovanje_2023.pdf

¹¹⁴ Закон о Фонду солидарности за дијагностику и лијечење обољења, стања и повреда дјете у иностранству ("Службени гласник Републике Српске" број:100/17 и 103/17)

Употребе дроге у доби адолесценцији искуствено чешће доводи до развијања болести оvisности, него уколико се са употребом дроге крене у каснијим одраслим годинама. Колико год да се брзо одређене супстанце са одређеним психоактивним својствима, класификују као забрањене, исто тако брзо се на тржишту готово свакодневно појављују нове синтетичке дроге, а паралално са тим све више долази до злоупотреба легалних супстанци. Управо из тог разлога, јавности (укључујући и адолесцентима) би требало обезбједити тачне и објективне информације засноване на научним доказима, о ефектима које злоупотреба одређених супстанци може имати по здравље појединца, у циљу спречавања и смањења штете од употребе дрога и психотропних супстанци као и сузбијања њиховог коришћења.

У својим редовним активностима са дјецом и родитељима, као и са представницима школа, Омбудсман за дјецу је дошао до сазнања да све већи број малољетника конзумира тзв. електронске цигарете или како их популарно називају „Вејп“ (енг. Vape). Пред Омбудсманом за дјецу забиљежен је случај употребе вејпа од стране ученика IV разреда основне школе, узраста 9 година.

Према јавнодоступним информацијама, електронске цигарете су предмет многих истраживања и расправа, те у том смислу непознаница када је у питању њихова штетност по здравље дјече и адолесцената. Наиме, такозвани вејп уређаји стварају аеросол који изгледа као водена пара, али садржи никотин, арому и више од 30 других хемикалија. Постојећа истраживања показују да аеросол садржи разне штетне састојке, укључујући тешке метале и канцерогене супстанце, те изложеност истима може довести до повећаног ризика од респираторних проблема. У стручној заједници постоји забринутост да употреба електронских цигара може бити „улазна фаза“ у употребу дувана код адолесцената.

Све ови наводи били су основ за покретање поступка по службеној дужности од стране Омбудсмана за дјецу ради утврђивања стварног стања када је у питању употреба електронских цигара, а све у циљу предузимања одговарајућих мјера од стране надлежних органа. На захтјев Омбудсмана за дјецу, ЈЗУ Институт за јавно здравство Републике Српске је доставио информацију из које произилази да Закон о дувану Републике Српске у члану 16. не препознаје електронске цигарете као дувански производ, као ни Правилник о безбједности предмета широке потрошње¹¹⁵, те стога није могуће извршити лабораторијско истраживање и дати оцјену производа јер нису дефинисани параметри ни референтне вриједности. Трагом ових навода, Омбудсман за дјецу се обратио Министарству здравља и социјалне заштите са упитом да ли планира да електронске цигарете уврсти у листу производа чији би се састав испитао и оцијенила потенцијална штетност употребе овог производа.

По наведеном упиту, надлежно Министарство је доставило одговор из којег произилази да у вријеме доношења Закона о дувану 2012. године¹¹⁶ многи сада познати производи, као нпр. вејп (електонске цигарете), никотинске врећице и други нису били заступљени на тржишту Републике Српске и БиХ, па нису ни били предмет овог закона. Закон о дувану не регулише електронске цигарете, нити никотинске кесице, те самим тим није ни прописана дозвољена запремина течности у вејп производу, како ни ниво никотина у вејп производу и никотинској врећици. У свом одговору, Министарство се позвало и

¹¹⁵ Правилник о безбједности предмета широке потрошње („Службени гласник Републике Српске“, број: 17/15, 13/17 и 39/23)

¹¹⁶ Закон о дувану („Службени гласник Републике Српске“, број 72/12, 58/19) члан 16. и 29.

на Закон о општој безбједности производа у Републици Српској¹¹⁷, који наводи да: „Произвођач мора процијенити и упозорити потрошаче на одговарајући начин о свим ризицима везаним за употребу производа.“

На основу претходно наведеног, Омбудсман за дјецу је упутио Министарству здравља и социјалне заштите Препоруку¹¹⁸, којом се између осталог предлаже:

- предузимање активности које би омогућиле испитивање садржаја никотина и других штетних супстанци у електронским цигаретама и другим сродним производима,
- прецизније законско уређење употребе, рекламирања и продаје ових производа, нарочито малољетним лицима, као и
- едукација у сврху превенције о штетној употреби дувана и дуванских производа са акцентом на основне школе.

На захтјев Омбудсмана за дјецу, надлежно Министарство је доставило одговор из којег произилази да је исто посвећено заговарању ограничавања коришћења дуванских производа штетних за здравље становништва, што ће у догледно вријеме бити и законски регулисано, те да је за примјену таквог закона неопходно припремити систем који би исти подржао. У наставку се наводи, да је као одговор на постојеће здравствене потребе становништва Републике Српске, неопходно формирати нове организационе јединице у домовима здравља, трансформисањем постојећих хигијенско - епидемиолошких служби, заснованих на превазиђеним моделима пружања услуга, у мултидисциплинарне центре за промоцију здравља и превенцију болести, што би омогућило квалитетнији рад доктора породичне медицине на превенцији пушења и помоћи пацијентима у одвикавању.

У претходном периоду Омбудсман за дјецу је израдио Посебан извјештај¹¹⁹ о превенцији употребе алкохола и дувана међу дјецом и младима, који је настао као резултатведеног истраживања о раширености употребе и уживања алкохола и дувана међу дјецом и младима у Републици Српској.

Резултати су показали да су алкохол и дуван лако доступни дјеци, како у продавницама тако и у угоститељским објектима које млади воле да посјећују, због чега се број дјеце корисника и уживалаца алкохола и дувана повећава уз чињеницу да се старосна граница уживалаца помјера на све млађу дјецу. Истраживање и резултати истог су показали да развојем правног оквира и интервентним мјерама није могуће постићи жељени резултат и позитивне промјене без квалитетних превентивних мјера и активности које треба да створе окружење и амбијент који ће бити подржавајући у процесу правилног и квалитетног одрастања дјеце.

¹¹⁷ Закон о општој безбједности производа у Републици Српској ("Службени гласник Републике Српске" број 46/17)

¹¹⁸ Препорука - употреба електронских цигарета и других сродних производа, број: 1292-3/24 од 06.12.2024. године

¹¹⁹ Посебан извјештај о превенцији употребе алкохола и дувана међу дјецом и младима број:169-И/18

3. Репродуктивно здравље

Репродуктивно здравље је, према дефиницији Свјетске здравствене организације, стање физичког, менталног и социјалног благостања појединца у свим областима које су у вези са репродуктивним системом и његовим процесима током цјелокупног људског живота.

С тим у вези и право дјетета на образовање захтијева да наш образовни систем уочи теме и проблеме са којима се дјеца и млади сусрећу у процесу одрастања и сазријевања, а што се посебно односи на информације и образовање о сексуалном животу и репродуктивном здрављу. Недовољно познавање проблема, недостатак стручне помоћи и потребне подршке, чест је проблем на који указују здравствени радници, родитељи, али све чешће и сама дјеца, а све то указује на потребу да о питањима која се односе на репродуктивно здравље дјеца треба да стичу знања у оквиру образовног система, те да у наставни план и програм треба да буду укључене и теме које се односе на репродуктивно здравље. Недовољна или погрешна информисаност, недостатак подршке у породици и у школи у вези са проблемима и питањима из области сексуалног живота и репродуктивног здравља, може дјецу да доведе у ситуације које могу да оставе дуготрајне посљедице по њихово здравље, али и каснији живот.

Ћутање породице и школе о темама које дјецу и младе интересују и које су саставни дио њиховог одрастања доводи до тога да се дјеца о питањима и проблемима у везама а који их веома занимају, често међусобно информишу, или се информишу путем неких часописа а данас најчешће преко интернета гдје могу да дођу у контакт са садржајем различитог квалитета.

Веома је важно да правилно образовање и промоција одговорног полног понашања адолесцентима и младима омогуће здрав психофизички развој, уз очување могућности избора када ће и колико често моћи да имају своје потомство. Ризични облици полног понашања као што је рано ступање у сексуалне односе, већи број партнера, неадекватна употреба средстава заштите при полном односу могу да доведу до нежељених посљедица као што су полно преносиве болести и инфекције, нежељене трудноће, а то се може негативно одразити на њихову будућу репродуктивну способност.

Један од проблема у вези са репродуктивним здрављем јесу и бракови дјеце у узрасту који за то није примјерен, без обзира на то што су та дјеца биолошки зрела. Рани бракови, закључени прије пунољетства, доводе до повреде основних права дјеце као што је право на заштиту здравља и на несметан психофизички развој, те право на образовање. Ступањем у брак и рађајући дјецу док су фактички још дјеца, та дјеца се сусрећу са ситуацијама за које нису, нарочито психички, припремљени, а дјеца из таквих бракова одрастају и развијају се у условима који дјетету не осигуравају правилан раст и развој.

Имајући у виду узроке, а нарочито посљедице ризичног сексуалног понашања младих, потребно је да наш образовни систем уочи потребу и утврди правилан програм учења младе популације о сексуалном и репродуктивном здрављу којим ће се дјеца и млади, на начин прилагођен њиховим потребама и узрасту, подстицати да правилно размишљају о здрављу, посебно о репродуктивном здрављу и заштити истог. Такође,

неопходно је да установе образовног система остварују и јачају сталну сарадњу са установама здравственог система кроз програме образовања и информисања дјеце и младих о сексуалном и репродуктивном здрављу које ће бити усмјерене на превенцију, а не на отклањање посљедица.

Правилно образовање и приступ информацијама као и механизмима и могућностима заштите од родне дискриминације и родно заснованог насиља су фактори превентивног дјеловања и истовремено неодвојиви дио права на превентивну здравствену заштиту прописано чланом 24. Конвенције о правима дјетета.

4. Заштита менталног здравља

Пандемија изазвана вирусом ковид 19 оставила је бројне посљедице не само на соматско, него и на ментално здравље становништва, а посебно дјеце и младих, а међу њима су посебно погођена дјеца са сметњама у развоју и хронично обољела дјеца. Овој популацији је неизоставно потребна адекватна медицинска подршка, чији изостанак је најчешће био условљен недовољним бројем професионалаца и недоступности истих. У појединим срединама се евидентира и недостатак установа тј. психијатријских одјељења за дјецу и младе.

Омбудсман за дјецу је препознао потребу да се очувању и заштити менталног здравља дјеце у школском систему посвети потребна пажња и стога приступио изради посебног извјештаја под називом „Улога и значај стручних служби у школама у заштити менталног здравља дјеце“, чија је оправданост потврђена и изјавама учесника радионица „Школа пријатељ дјеце“, које је Омбудсман за дјецу провео у основним и средњим школама широм Републике Српске током октобра и новембра 2023. године. Циљ посебног извјештаја је указати на значај и улогу стручних служби у школама у превенцији и заштити менталног здравља дјеце кроз постављене инструменте истаживања и посебно уважавајући мишљење и ставове дјеце о овом питању.

Анализа прикупљених мишљења и ставова дјеце је показала да већина њих имају развијену свијест о томе шта је ментално здравље, те да исто широко схватају и вежу и за психичко, физичко и социјално благостање поједница. Анализа такође показује, да су најчешћи проблеми/тешкоће у тренутној пракси због којих се средњошколци обраћају школском психологу: тешкоће у одупирању вршњачком притиску, анксиозност, често и напада панике, поремећај исхране, потиштеност, депресивност, повлачење у себе, несигурност, проблеми са пажњом и концентрацијом, тешкоће у прилагођавању на захтјеве и очекивања школе, родитеља или средине у којој живе, као и конзумирање дувана, алкохола и психоактивних супстанци. Све чешће се почињу обраћати и због емоционалних тешкоћа, непријатних емоција и потребе да науче како да се носе са непријатним емоцијама. Уз наведено, као разлог обраћања адолесцената школском психологу забиљежене су и ситуације везане за самоповређивање, а у неким случајевима адолесценти извјештавају и о суицидалним мислима. Када су у питању болести зависности, то је тема која је још увијек обавијена „велом тајне“. Најчешће се ради о зависности од психоактивних супстанци и игара на срећу. Такође, мишљења и ставови испитаника који су учествовали у овом истраживању указују на све чешћу појаву проблема у понашању дјеце, која се најчешће манифестују кроз нпр: неправдано изостајање са наставе, нарушавање школске дисциплине и кућног реда, вршњачког насиља, употреба дувана, алокохола, па и разних психоактивних супстанци, бјежање од куће, крађе и сл.

На основу наведеног извјештаја надлежним органима су дате одређене препоруке:

Министарству просвјете и културе, да у оквиру својих утврђених надлежности и овлаштења:

- a) Спроведе детаљну анализу ефеката примјене Рефералног механизма подршке дјечи у школама с циљем отклањања уочених слабости и обезбједи стални мониторинг његове примјене и потреба његове надоградње. Предузме додатне активности за едукацију наставног кадра о сврси постојања Рефералног механизма и потреби јачања сарадње школе са осталим релевантним актерима из заједнице кроз активности мултисекторског тима за бригу о дјечи. Изнађе адекватне мјере којима би се родитељи у што већем броју и на што квалитетнији начин упознали са постојањем Рефералног механизма и његовим циљевима.
- b) Усвоји нови Правилник о стручном усавршавању просвјетних радника који ће, између осталог, обухватити и обавезну едукацију наставног и стручног кадра о менталном здрављу дјеце, нарочито с аспекта раног препознавања менталних тешкоћа/поремећаја, али и едукацију о заштити и јачању менталног здравља наставног и стручног кадра у основним и средњим школама.
- c) Изврши у што краћем року свеобухватну процјену потреба додатног ангажовања психолога, као и других стручних сарадника с циљем стручног ојачавања тимова у школама. С тим у вези, неопходно је обезбједити и стално јачање постојећих професионалних капацитета стручних сарадника у виду континуираних едукација, савјетовања и обука.
- d) Предузме конкретне мјере и активности којима би се унаприједила и оснажила постојећа едукација ученика и њихових родитеља о заштити менталног здравља дјеце на начин да се предложене мјере и активности обавезно спроводе у основним и средњим школама с циљем подизања свијести о значају менталног здравља и спречавању стигми. Предложи нове и додатно подржи постојеће форме рада са дјецом, а посебно да искористи предности и могућности едукације за вршњачку подршку уважавајући право дјеце на партиципацију.
- e) У складу са Стратегијом развоја менталног здравља у Републици Српској и у сарадњи са Министарством здравља и социјалне заштите, а на основу извршене сеобухватне процјене стања и потреба изради Програм заштите менталног здравља дјеце у школама којима би се увеле системски планиране и континуиране превентивне активности с циљем раног препознавања менталних проблема и/или поремећаја код дјеце, као и ефикасне ране интервентне мјере и активности од стране стручног и наставног кадра у школи.

Основним и средњим школама

- a) Предузимају све додатне активности на успостављању и јачању односа пуног разумјевања и повјерења између ученика и наставног и стручног особља спровођењем заједничких активности са заједничким циљем очувања обостраног менталног здравља и стварања позитивног менталног окружења у школској заједници уз развијен осјећај припадности и узајамног поштовања и уважавања, те
- b) Јачање сарадње са родитељима.

5. Право на здраву животну средину

УН Конвенција о правима дјетета истиче чињеницу да се право дјеце на сигурну, чисту, здраву и одрживу животну средину треба заштити као посебно право које у свим ситуацијама треба посматрати у вези са осталим правима и најбољим интересима дјеце. Конвенција подвлачи везу овог права са правом на живот (члан 6.), правом на здравствену заштиту у складу на највећим могућим оставреним стандардима здравља (члан 24.)¹²⁰ и правом на образовање (члан 28.). Комитет о правима дјетета је 2013. године истакао важност животне средине за здравље дјеце као и потребу да се адресирају климатске промјене које је истакао као једно од највећих пријетњи по здравље дјеце. Комитет истиче да је право дјеце да изразе мишљење по свим питањима и истиче обавезу да се обезбиједи повратна информације о ставовима и мишљењу које су дјеца изнијела.

Омбудсман за дјецу је у периоду од јула до октобра 2022. године спровео истраживање о праву дјеце на здраву животну средину. На основу прикупљених података и резултата истраживања Омбудсман за дјецу је сачинио Посебан извјештај¹²¹ и упутио одговарајуће препоруке надлежним државним тијелима.

Циљ спроведеног истраживања је утврђивање мишљења и ставова дјеце и младих о појединим сегментима остваривања њиховог признатог права на здраву животну средину, а нарочито степен њиховог учешћа у поступку утврђивању политика и стратегија у области заштите животне средине и степен остваривања њиховог права на информисање и образовање у овој области, те да се упуте препоруке надлежним тијелима за унапређење поступка остваривања права дјеце на здраву животну средину.

И поред јасних обавеза прихваћених међународним актима, анализа домаћих прописа упућује да правни оквир у Републици Српској не препознаје дјецу као посебно осетљиву групу или да садржи одредбе које би се специфично односиле на дјецу. Правни оквир садржи обавезу за разна државна тијела за доношење одређених стратешких докумената у предметној области, али не укључује јасно прописану обавезу да се у било којим актима или документима дефинишу посебне мјере из перспективе заштите права дјетета и остваривања његовог права на здраву животну средину, као ни обавезу укључивања мишљења и ставова дјеце и младих у ове процесе.

На основу анализе свих прикупљених података током предметног истраживања, може се са сигурношћу закључити да дјеца и млади нису упознати са својим правом на здраву животну средину и да се не укључују у процесе креирања стратегија и политика у овој области, али ни у разне еколошке пројекте. У пракси, право дјетета на здраву животну средину у Републици Српској се само посредно остварује кроз општу заштиту свих грађана и остваривање њиховог права на здраву животну средину које представља и Уставну гаранцију у Републици Српској.

¹²⁰ „Да се боре против болести и неисхрањености, укључујући, у оквиру примарне здравствене заштите, између осталог, примјену доступних технологија и давање одговарајуће прехране и чисте воде за пиће, узимајући у обзир опасности и ризике загађења животне средине.”

¹²¹ Посебан извјештај о праву дјеце на здраву животну средину, број: 1504-4-И/22

IX ПРАВА ДЈЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Дјеца са сметњама у развоју представљају једну од најосјетљивијих категорија друштва којима су, према одредбама Конвенције УН о правима дјетета¹²² државе чланице обавезне да омогуће равноправно учешће у друштву, да уживају пун и достојан живот, у условима у којима се обезбјеђује њихова самосталност и олакшава активно учешће у заједници. Поред Конвенције УН о правима дјетета постоје и друга међународна документа која уређују ову област, као што је Конвенција о правима особа с инвалидитетом¹²³ којом се у члану 7. наводи да ће државе потписнице предузети све потребне мјере како би осигурале да дјеца са инвалидитетом уживају сва људска права и основне слободе на основу једнакости са другом дјецом. У свим акцијама које се односе на дјецу са инвалидитетом првенствена пажња биће посвећена најбољем интересу дјетета. Стандардна правила УН-а за изједначавање могућности особа с инвалидитетом¹²⁴ подразумевају снажно морално и политичко залагање држава у предузимању акција за изједначавање могућности за особе с инвалидитетом. Сврха Стандардних правила је да дјевојчице, дјечаци, жене и мушкарци с инвалидитетом, као и припадници свих заједница, могу уживати иста права и обавезе попут других грађана.

Подсјећамо на обавезу држава потписница на усаглашавање домаћег законодавства са међународним документима и њихову досљедну примјену у најбољем интересу дјеце са сметњама у развоју.

Иако су према Конвенцији о правима дјетета сва дјеца једнака, и уживају једнака права, дјеца са сметњама у развоју захтјевају посебне облике бриге и заштите на њиховом путу одрастања. Изазови са којима се ова дјеца али и њихови родитељи сусрећу су велики и врло често нису у могућности да у потпуности остваре загарантована права, као што су право на образовање, здравствену заштиту, одговарајући животни стандард, достојанствен живот и социјалну укљученост.

Пракса показује да готово свакодневно долази до кршења права ове дјеце у свим сегментима њиховог одрастања, што потврђују и пријаве - жалбе који се упућују Омбудсману за дјецу. У 2024. години пријаве - жалбе, којима се указивало на повреде права дјеце са сметњама у развоју, су се најчешће односиле на повреду права на образовање, на здравствену заштиту, на социо - економска права из области социјалне и дјечије заштите (право на накнаду родитељ – његоваатељ или његоваатељ, на туђу његу и помоћ, дјечији додатак и друга материјална давања..) а тиме и на право на достојанствен живот и на социјалну укљученост.

Оно што је битно напоменути је чињеница да је у остваривању права ове дјеце и давању подршке њиховом свеукупном развоју важна рана детекција развојних проблема. Сходно наведеном, као предуслов за остваривање права потребно је да се изврши процјена потреба и усмјеравања дјетета са сумњом на постојање потешкоћа у развоју, а у складу са Правилником о процјени потреба и усмјеравању дјеце и омладине са

¹²²Босна и Херцеговина је нотификацијом о сукцесији преузела УН Конвенцију о правима дјетета 23.11.1993. године ("Службени лист РБиХ", број: 25/93.). УН Конвенција о правима дјетета, дио је Анекса И и питање њене примјене у Босни и Херцеговини се различито тумачило све до ступања на снагу одлуке Уставног суда БиХ, број: У-9/0925, према којој је Уставни суд надлежан да у апелационом поступку самостално испитује наводна кршења права из међународних споразума наведених у Анексу И Устава Босне и Херцеговине.

¹²³ Босна и Херцеговина је ратификовала Конвенцију о правима особа с инвалидитетом и Факултативни протокол 12.03.2010. године, без резервација или изјава.

¹²⁴ „Службени гласник Босне и Херцеговине“, број: 41/03

сметњама у развоју¹²⁵, којим се прописују услови за процјену потреба као и састав, услови и начин рада првостепене и другостепене стручне комисије. Процјену потреба и усмјеравање лица са сметњама врше стручне комисије, које се формирају као првостепене и другостепене. Нарочито је важно напоменути да се процјена способности за самосталан живот врши искључиво у циљу одлучивања о праву на подршку и изједначавања могућности дјеце и омладине са сметњама у развоју. Поступак процјене потреба и усмјеравања лица са сметњама у развоју врши :

- по захтјеву лица, родитеља, односно, старатеља и
- по службеној дужности центра за социјални рад/службе социјалне заштите, а на основу непосредног сазнања или обавјештења доктора породичне медицине, образовне, здравствене или установе социјалне заштите, као и других пружалаца услуга социјалне заштите.

Налаз и мишљење првостепене стручне комисије доставља се центру за социјални рад, односно служби социјалне заштите, лицу са сметњама и родитељу или старатељу. У зависности од предложених облика подршке, центар за социјални рад, односно служба социјалне заштите, налаз и мишљење доставља установама и институцијама надлежним за пружање подршке. Нажалост, врло често прва препрека у поступку остваривања права дјеце са сметњама у развоју јесте чињеница да родитељи због неблаговременог уочавања проблема са којим се дијете сусреће или због неприхватања истог, што има да последицу да се постојећа сметња код дјетета врло касно открије.

Стручњаци из ове области упозоравају да су управо рана дијагностика и адекватне мјере и интервенције у најранијем узрасту дјетета од посебне важности у превазилажењу или умањењу сметње код дјетета. Неодлучности родитеља да покрену овај поступак одлаже рану дијагностику и пружање адекватних мјера. Иако је примјетно да су родитељи све више освијештени о потреби процјене за њихово дијете и мање је проблема у том сегменту, у пракси су и даље присутни. Сходно наведеном, неопходна је превентивна активност субјетака заштите права дјеце у виду подршке и едукације родитеља и промоције права дјетета са сметњама у развоју.

Поред проблема са неблаговременим покретањем поступка од стране родитеља, евидентиран је проблем дужине трајања поступка, покренутог да ли од стране родитеља или школе, до доношења Налаза и мишљења Првостепене стручне комисије.

Уколико поступак траје нпр. од 6-12 мјесеци поставља се питање остваривања права дјетета на образовање, будући да у том периоду није дефинисан прилагођени програм због изостанка Налаза и мишљења са препоруком за даље облике системске заштите и подршке, па и модела адекватног образовања. С обзиром да Налаз и мишљење стручне комисије служи као полазни основ и доказ за остваривање права и услуга из различитих области у складу са утврђеним потребама дјетета са сметњама у развоју, јако је важно благовремено и ефикасно спровођење поступка процјене, како би дјеца и њихове породице у што краћем року остварили предвиђена права.

Подсјећамо да је одредбама Конвенције УН о правима дјетета дефинисано:

„Уважавајући посебне потребе инвалидног дјетета, помоћ у складу с тачком 2. пружа се бесплатно увијек кад је то могуће, имајући у виду финансијска средства родитеља или других лица која се старају о дјетету, и која је тако осмишљена да инвалидно дијете има ефикасан приступ и добија образовање, обуку, услуге здравствене заштите и рехабилитације, припрему за запошљавање и могућност рекреације на начин који

¹²⁵ Правилник о процјени потреба и усмјеравању дјеце и омладине са сметњама у развоју ("Службени гласник Републике Српске", број: 117/12 и 16/18)

доприноси остваривању што потпуније друштвене интеграције и личног развоја дјетета, укључујући културни и духовни развој“.

Колико се у пракси примјењују одредбе међународног и домаћег законодавства у заштити права и унапријеђењу положаја и права дјеце са сметњама у развоју, можемо говорити и кроз призму предмета који се односе на повреде права дјеце, у којима је Омбудсман за дјецу поступао у претходној години. У складу са тим посветићемо посебну пажњу праву на образовање, здравствену заштиту и на социо-економска права дјеце са сметњама у развоју.

1. Образовање дјеце са сметњама у развоју

Поступак образовања дјеце са сметњама у развоју у васпитно - образовним установама је дефинисан законима којима је регулисано предшколско, основно и средњошколско образовање. Подзаконским актима су дефинисане специфичности које се односе на процес образовања ученика са сметњама у развоју.

Основно васпитање и образовање, као обавезан вид образовања и дјеце са сметњама у развоју у складу са преосталим капацитетима, се реализује у редовним школама инклузивним укључивањем у редовни наставни процес или у комбинованим или посебним одјељењима. За дјецу код којих се након уписа у васпитно - образовну установу уоче сметње, а немају налаз и мишљење комисије, обезбјеђује се опсервација, на основу које се даје препорука опсервационог тима за наставак боравка и даљег школовања. Процес образовања дјеце са сметњама у развоју у редовном процесу рада се реализује у складу са индивидуално прилагођеном наставним планом и програмом и евентуално уз подршку асистената. Стручни тимови у школама имају задатак да након уписа у школу дјетета са сметњама израде индивидуално прилагођени план и програм за свако дијете, примјерен основним карактеристикама потреба и потешкоћа тог дјетета. Индивидуални програм представља смањивање интензитета и екстензитета при избору наставних садржаја, треба да буде обогаћен специфичним методама, средствима и помагалима, те да се редовно врши његова евалуација.

Према подацима Републичког завода за статистику у школској 2023/24 години укупан број дјеце са сметњама у развоју, обухваћен образовним процесом од предшколства до средње школе је 2778 како је приказано у табели.

Најдоминантније је учешће дјеце у редовним основним школама које износи 63%. гдје ученици са сметњама у развоју раде по индивидуалном наставном плану и програму, и уз евентуалну подршку асистента, који им се додјељује уз сагласност Министарства просвјете и културе на основу Налаза и мишљење Првостепене стручне комисије за процјену.

Број дјеце са сметњама у развоју укључених у процес образовања и васпитања у школској 2023/24 години Подаци Републичког завода за статистику	
Предшколско васпитање и образовање	113
Редовне основне школе	1761
Основне школе за дјецу са сметњама у развоју	355
Средње школе	549
УКУПНО	2778

Пријавама - жалбама којима су се Омбудсману за дјецу у извјештајном периоду обраћали родитељи дјеце са сметњама у развоју, указивано је на проблем да у неким локалним заједницама првостепене стручне комисије нису биле благовремено формиране, па дјеца нису имала налазе и мишљење Комисије, који са својим препорукама представљају услов за остваривање одређених права и кориштења одређених услуга. У наредном тексту наводимо један од примјера из праксе.

Мајка дјевојчице са сметњама у развоју, рођене 2015. године, обратила се пријавом - жалбом¹²⁶ Омбудсману за дјецу, у којој наводи, да је њена ћерка дијете са оштећењем слуха. Након уградње имплантата дјевојчица је дужи период била на рехабилитацији у "Центру за образовање, васпитање и рехабилитацију слуха и говора" у Бања Луци. У складу са процедурама мајка је поднијела захтјев ЈУ Фонду за дјечију заштиту за обнову права на додатак на дјецу, који је донио закључак којим се прекида првостепени поступак због: „недостатка Налаза и мишљење првостепене стручне комисије за процјену потреба и усмјеравање дјеце и омладине са сметњама у развоју, као обавезујућег документа у наведеном поступку". Даље, мајка наводи да се раније обратила надлежном центру за социјални рад са захтјевом за покретање поступка за процјену дјетета и доношење Налаза и мишљења првостепене стручне комисије. Након извјесног времена, према њеним наводима, из Центра је добила информацију да: „Комисија не засједа, пошто нема свих чланова, а не знају ни када ће Комисију формирати, као и да Општинска управа Угљевик не исплаћује редовну накнаду за њихов рад." Дјевојчица је десет мјесеци чекала наставак рада првостепене комисије, а за то вријеме јој је обустављена исплата раније оствареног права на дјечији додатак. Истовремено јој је онемогућено остваривање и других права, између осталог, и дефинисање прилагођеног програма образовног процеса у школи коју похађа.

У поступку који је проведен пред Омбудсманом за дјецу, према информацији заprimљеној од Општинске управе Угљевик, утврђено је да је разлог дугог незасједања Комисије изостанак дипл. дефектолога као члана Комисије. Именовани је поднио оставку, а замјена се није пронашла. Међутим, непосредно након писаног обраћања Омбудсмана за дјецу у конкретном случају, Општинска управа Угљевик је својим рјешењем именовала новог члана Првостепене стручне комисије ради процјене потреба и усмјеравања дјеце и омладине са сметњама у развоју, чиме је омогућен наставак рада Комисије. Мајка је обавијестила Омбудсмана да је њена ћерка добила позив на Комисију.

Анализирајући овај предмет и сличне по којима је поступало Омбудсман за дјецу током извјештајне године евидентирамо слабости система које се огледају у:

- неефикасности и кашњењу у поступцима, дјеца чекају предуго на одлучивање првостепених Комисија за процјену, што има озбиљне посљедице на њихову рехабилитацију, образовање и социјализацију,
- недостатак потребних ресурса: стручњака (дефектолога, логопеда) што директно утиче на квалитет услуга, те
- лоша координација међу институцијама као и изостанак сарадње између различитих јавних установа (општинске управе, центара за социјални рад, образовних институција) и све то води до кашњења и административних грешака које штете дјечи и нису у њиховом најбољем интересу.

Имајући у виду важност образовања за свако дијете, а посебно за дјецу са сметњама у развоју, Омбудсман за дјецу се определио да у извјештајној години уради Посебан

¹²⁶ Предмети број: 11-08-11-ПЖ/24 и 12-09-11-ПЖ/24

извјештај на тему „Право на образовање дјеце са сметњама у развоју¹²⁷“, који ће бити детаљније обрађен у наредним поглављима.

2. Здравствена заштита дјеце са сметњама у развоју

Конвенција о правима дјетета (члан 24. став 1.) и Конвенција о правима особа с инвалидитетом (члан 25, тачке ц и д), обавезују државе потписнице да се дјеци са сметњама у развоју обезбиједи највећи степен заштите менталног и физичког здравља, имајући у виду да као најрањивија категорија дјеце, врло лако могу бити изложена дискриминацији и непоштовању њихових права приликом приступа и кориштења услуга здравствене заштите.

У сарадњи са удружењима родитеља дјеце са сметњама у развоју врло често се таргетира проблем специјалистичких љекарских прегледа недовољно прилагођених специфичностима развојних проблема њихове дјеце, као што су стоматолошки, гинеколошки, ОРЛ и други прегледи. Родитељи наводе да недостају адекватне стоматолошке столице, гинеколошки столови и неки други инструменти. Такође, спомиње се и недостатак или изостанак стручних профила логопеда и дефектолога у подршци јачању капацитета њихове дјеце са сметњама у развоју. Указују на потребу за стручњацима из других супортивних професија (психолога, социјалних радника..) потребних за подршку, како дјеци тако и родитељима и уопште породицама. Додатни проблем представља и нередовно одржавање Комисија за процјену потреба и усмјеравања дјеце са сметњама у развоју.

Омбудсману за дјецу обратила се представница Удружења родитеља дјеце са сметњама у развоју из Бијељине указујући на повреду права њихове дјеце у смислу да у поступку процјене није ријеткост да Првостепене стручне комисије при центрима за социјални рад у свом Налазу, оцјени и мишљењу наведу да је за коначну процјену неопходно да родитељи са дјететом обаве додатну дијагностику, нпр. прегледом код љекара специјалиста или у установама којих нема у здравственом систему Републике Српске. Трошкове истих не покрива Фонд здравственог осигурања, па су родитељи у додатном финансијском проблему јер сами финансирају неопходну дијагностику за своје дијете са сметњама у развоју као и трошкове путовања одлазећи у земље у региону или у приватне клинике у Републици Српској. Сем тога, неријетко су препуштени сами себи (као некомпетентни) да се опредјељују у коју установу и гдје да иду са дјететом, што ствара проблем родитељске одговорности у заштити здравља дјетета.

Родитељи такође указују на проблем недовољног броја Дневних центара за дјецу са сметњама у развоју на локалном нивоу, дужини боравка дјеце у тим центрима која су кратка (најчешће само три сата), али истичу и недостатак медицинске његе и бриге о дјечи током боравка, као и рехабилитације, и сматрају да се у Дневним центрима све „углавном своди на чување дјеце, али које и као такво пуно значи њиховој дјечи у смислу социјализације и боравка ван куће и породичног окружења“.

Ради заштите али и унапријеђења права и положаја дјеце са сметњама у развоју Омбудсман за дјецу и овим извјештајем указује да је и даље неопходна континуирана и ефикаснија подршка која се огледа у сљедећим правцима и активностима:

¹²⁷ Посебан извјештај „Право на образовање дјеце са сметњама у развоју“ број: 192-9-И/24

- у циљу благовременог поступка у процјени потреба и усмјеравању дјеце и омладине са сметњама у развоју, неопходно је покренути активности ради израде протокола о сарадњи који утврђује обавезу и начин сталне координације и сарадње, укључујући и размјену података између свих институција које су надлежне за пружање подршке дјечи са сметњама у развоју (и на локалном и на ентитетском нивоу), а нарочито између првостепене стручне комисије за процјену потреба и усмјеравању дјеце и омладине са сметњама у развоју и стручних опсервационих тимова у школама;
- радити на изради уџбеника прилагођених дјечи са сметњама у развоју;
- ради дестигматизације дјеце са потешкоћама у развоју потребно је стално радити и на едукацији ученика у основним и средњим школама;
- предузети конкретне активности да се у свим васпитним - образовним установама што хитније отклоне архитектонске баријере на територије цијеле Републике Српске;
- радити на прилагођавању онлајн наставе за ученике са сметњама у развоју у зависности од врсте и степена њиховог оштећења;
- организовати и подстицати обавезне и континуиране едукације наставног особља и то како о изради, тако и о практичној реализацији наставних планова и програма, и то кроз редовне и обавезне програме, али и кроз тематске семинаре и тренинге за рад са ученицима са сметњама у развоју те,
- настојати обезбиједити системско рјешење о обезбјеђивању асистента у предшколским установама за дјецу са сметњама у развоју.

X ПРАВА ДЈЕЦЕ КАО ЧЛАНОВА ДРУШТВЕНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Право дјеце као чланова друштвене заједнице је било предмет поступања Омбудсмана за дјецу у извјештајном периоду. Пријаве - жалбе су се односиле на остваривање права на партиципацију дјетета, приступа информацијама од значаја за дијете, те заштиту дјеце од непримјерених медијских садржаја.

1. Право на партиципацију

Дјеца имају право да изразе своје мишљење, да буду саслушани и да се њихово мишљење уважи када је то могуће, и то је један од основних принципа УН Конвенције. Улагање у остваривање права детета да партиципира о свим питањима која се тичу дјетета и да се његовом мишљењу посвети дужна пажња јасна је и непосредна законска обавеза држава - потписница у погледу Конвенције. То је право сваког дјетета, без дискриминације. Дјеца имају право на учешће у животу своје породице, школе, локалне па и шире заједнице у складу с њиховим способностима и могућностима. Информисање дјеце о њиховим правима, па самим тим и о праву на партиципацију је један од начина да дјецу подстакнемо да учествују у одлукама и поступцима који се тичу њих у ближем окружењу (школа, породица..), али и у широј заједници.

За квалитетну партиципацију важно је да се дјеца едукују о одређеним темама и начинима на којим могу партиципирати, као и о комуникацијским вјештинама, те да се ради на њиховој мотивацији да партиципирају и у свакодневном животу.

Омбудсман за дјецу је у склопу редовних активности у школској 2022/23. години реализовао радионице у основним и средњим школама широм Републике Српске под називом „Имам право да се и мој глас чује“. Радионицама је присуствовало 900 ученика у 33 школе. У складу са планским активностима, Омбудсман за дјецу је наставио са наведеним активностима и током извјештајног периода те је путем интерактивних радионица радо на едукацији дјеце о њиховим правима, која им припадају. Циљ ове активности је свакако мотивисати дјецу да се активно укључе у планирање и доношење мјера и одлука које имају за циљ побољшање њиховог положаја, као и њихове веће видљивости у друштву. То је и један разлога оснивања и рада Мреже младих савјетника Омбудсмана за дјецу, са циљем да се кроз заједничке активности створе услови да дјеца и млади буду равноправни чланови шире друштвене заједнице, да могу слободно да изразе своје мишљења, да им се омогући приступ информацијама, као и добијања информација од дјеце о остваривању, заштити и повреди њихових права.

Истраживања показују да дјеца воле да уче од својих вршњака, и зато је пожељно кад год је то могуће, омогућити дјечи да им ментори буду управо вршњаци који имају одређена искуства са партиципацијом, што је такође једна од улога младих савјетника. Искуства вршњака могу бити мотивација за другу дјецу у смислу подстицања дијалога у којем би се размјењивала искуства о њима битним стварима, али и проблемима са којима се сусрећу. Како би право на партиципацију било остварено у свом пуном капацитету неопходно је да буде испуњено још неколико услова, што између осталог подразумева адекватно окружење у којем се дјеца осјећају угодно, трајање комуникације, као и сам начин рада морају бити у потпуности прилагођени дјечи, уз поштовање личности и

индивидуалних особина сваког дјетета. У пракси, то значи да би дјеца требало да партиципирају само уколико то желе и на начин и у мјери у којој желе. Такође, јако је важно водити рачуна о одраслим особама које присуствују таквим догађајима.

Из одговора које смо добили у непосредном контакту са дјецом, као и на основу утисака са радионица закључујемо да је основношколско и средњошколско образовање успјешније у преносу знања о партиципацији него у подстицању стварне партиципације и јачању механизма демократских пракси у школама. Право и начело партиципације дјеце од стране одраслих указује да је углавном присутан проблем недовољног познавања и разумијевања овог права дјетета, те да је низак ниво оспособљености одраслих за рад с дјецом на остваривању њихових партиципативних права. Како би се то промијенило потребна је промјена друштвених ставова о дјечи као пасивним објектима одлучивања одраслих, те креирања простора и климе за активно учествовање дјетета у свим питањима која га се тичу.

2. Право на заштиту од непримјерених садржаја

Изложеност дјеце непримјереним садржајима посебно долази до изражаја у дигиталном окружењу. Стога и у овом извјештају Омбудсман за дјецу посебно апелује на родитеље да користе доступне механизме за ограничавање приступа одређеним (експлицитним) садржајима на уређајима које користе дјеца, те да редовно контролишу како и на који начин дјеца проводе вријеме на интернету.

Омбудсман за дјецу је у склопу реализације радионица „Другарство, емпатија и права“ поводом Дана медијске писмености реализовао и едукативне радионице које се тичу управо медијске писмености ученика и значаја дигиталних технологија. Радионице су реализоване у неколико основних и средњих школа и исте су изазвале велико интересовање младих.

Ученици су током радионице наводили да су дигиталне технологије неизоставне у њиховим животима, да им углавном служе за игру и разоноду, да већина дјеце има своје друштвене мреже, и то више профила. Иако су упознати да би требали краће да користе дигиталне технологије, мали број се тога и придржава, док већина показује отпор „зашто баш забрана телефона“. Позитивно је да већина дјеце која су учествовала у радионици су изнијела да им треба додатних едукација о дигиталним технологијама али и о љубави, другарству и емпатији.

Закључак је да су потребне додатне активности, како би се осигурало да се посебна пажња посвети ненасилној комуникацији, дигиталној писмености, приватности и онлајн сигурности.

Омбудсман за дјецу је, поступајући у складу са надлежностима из Закона о омбудсману за дјецу које се односе на праћење усклађености домаћих прописа са УН Конвенцијом о правима дјетета, али и развој и трендове међународних прописа и докумената који се тичу дјеце и остваривања и заштите њихових права, анализирао извјештај Унеска¹²⁸ (Агенција уједињених нација за образовање, науку и културу) који је објављен 26. јула 2023. под називом „Технологија у образовању: алат под чијим условима?“¹²⁹ Препоруке владама и државама у оквиру извјештаја Унеска тичу се усклађености употребе

¹²⁸ www.unesco.org

¹²⁹ [Technology in education | Global Education Monitoring Report \(unesco.org\)](#)

технологије са државним и локалним контекстом, доступности технологије свим учесницима у образовном процесу као и вјештина у кориштењу, оправданости утрошених средстава за куповину разних дигиталних платформи, као и да ли примјена технологије доприноси одрживости образовног система. У складу са надлежностима Омбудсмана за дјецу, и препорукама Унеска, али и чињеницом да је употреба технологија и паметних телефона у настави актуелно питање и у Републици Српској, Омбудсман за дјецу је упутио Препоруку¹³⁰ Министарству просвјете и културе Републике Српске и Републичком педагошком заводу.

Омбудсман за дјецу је у претходном извјештајном периоду запримио пријаву - жалбе¹³¹ којом је указано на непримјерен садржај цртаног филма који се приказивао у биоскопима. Према ријечима родитеља наведени цртани филм садржи сцене које дјецу излажу садржајима за које сматрају да нису примјерен узрасту дјетета, као ни њиховим моралним начелима. Поступајући по наведеном предмету, утврђено је да наведени медијски садржај, односно цртани филм, не садржи никакву ознаку о (не)подобности за дјецу односно малољетна лица.

Током извјештајне године, Омбудсман за дјецу је запримио пријаву - жалбу¹³² родитеља ученика 5-их разреда једне основне школе којом се, између осталог, наводи да су ученици у току наставе изведени на пројекцију филма који се приказивао у склопу филмског фестивала, да су родитељи платили улазницу за наведену пројекцију, да су најаве наведеног филма па и сам филм приказивале неприкладан садржај (хомосексуалне сцене, наге људе, сцене порођаја, лактације, мртворођенче и сл.), а које су код одређеног броја дјеце изазвале осјећај узнемирености и нелагоде, те да је наведени филм означен као б+, али да нигдје није наведено ко је и на основу ког прописа извршио категоризацију овог дјела.

На захтјев Омбудсмана за дјецу, Републички педагошки завод Републике Српске је извршио надзор у наведеном предмету и том приликом утврдио „да је школа запримила допис продукције у којем није наведено да ли је филм од стране надлежних институција у Републици Српској подржан и одобрен да буде понуђен ученицима основне школе, као и да исти могу да гледају у вријеме одвијања васпитно - образовног процеса, да у оквиру поменутог дописа није наведено да ли се пројекцијом исте остварује новчана добит, да су директор школе и организатор фестивала -продукције донијели одлуку да ученици петих разреда иду на пројекцију филма, да се руководство школе, стручна служба и Актив наставника није бавио анализом садржаја поменутог филма, као ни да ли је исти прилагођен ученицима петог разреда, да у процесу организације одласка на пројекцију наведеног филма родитељи/старатељи 80 ученика из четири одјељења петих разреда нису били упознати садржајем истог нити је од њих тражена, а самим тим ни прибављена сагласност за одвођење њихове дјеце да гледају исти, да су одјељенске старјешине обавијестиле родитеље путем Вибер групе и да су сматрали да није било потребе да у овом случају траже сагласност релевантне установе и родитеља јер ученике шаљу у Културни центар, те да је од стране одјељенских старјешина запажено да неколико псовки које су се појавиле на филму нису цензурисане и да би на то требало обратити пажњу.

По истој пријави – жалби Омбудсман за дјецу је затражио и изјашњење Просвјетне инспекције, која је након извршеног надзора између осталог навела да је у акту

¹³⁰ Препорука број: 1367-14/23 од 17. новембра 2023. године

¹³¹ Предмет број: 1626-123-8-ПЖ/22

¹³² Предмет број: 1240-94-5/24 и 1241-95-5/24

организатора фестивала наведен садржај филма, жанр и слични подаци као и категорија филма, али не и критеријуми на основу којих је филм категорисан.

Будући да је директор школе одговоран за законитост рада и за успјешно обављање дјелатности школе, те како за свој рад одговара министру, Омбудсман за дјецу упутио је допис Министарству просвјете и културе Републике Српске с циљем утврђивања да ли је у конкретном случају поступањем школе дошло до повреде прописа из области основног васпитања и образовања. Рад по наведеном предмету је још увијек у току.

Према члану 29. Закона о аудио - визуелним дјелатностима¹³³ дистрибутер и приказивач је дужан да прије првог стављања у промет аудио - визуелног дјела или његовог јавног приказивања на одговарајући и јасно видљив начин истакне категорију аудио - визуелног дјела која је додијељена у складу са овим законом и правилником којим се прописује категоризација аудио - визуелних дјела ради заштите дјеце и младих од садржаја аудио - визуелног дјела који је непримјерен њиховом узрасту. Чланом 31. прописано је да уколико садржина аудио - визуелног дјела може да нашкоди моралном, физичком или менталном развоју малољетника, правно лице или предузетник које обавља аудио - визуелну дјелатност дужно је да, приликом стављања у промет или јавног приказивања тог аудио - визуелног дјела, истакне ознаку да се аудио - визуелно дјело не препоручује лицима млађим од 7, 12, 14, односно 18 година, у зависности од категорије аудио - визуелног дјела. Међутим, из одговора Аудио - визуелног центра Републике Српске дистрибутери и приказивачи још увијек не обавјештавају Центар о категорији додјељеној аудио - визуелном дијелу прије првог јавног приказивања или стављања у промет, јер још нису донесени подзаконски прописи о поступку утврђивања критеријума за одређивање категорије подобности, изгледа и садржине ознаке категорије аудио - визуелног дјела и начину извршавања обавеза истицања ознаке категорије аудио - визуелног дјела. У одговору се даље наводи да су подзаконски прописи у фази израде.

Омбудсман за дјецу је 2023. године Министарству просвјете и културе Републике Српске упутио Препоруку¹³⁴ у циљу доношења правилника или другог подзаконског акта којим би се регулисала категоризација аудио - визуелних дјела у циљу заштите дјеце и младих од садржаја аудио - визуелног дјела који је непримјерен њиховом узрасту. Без обзира на дату препоруку, као и учесталост пријава по овом основу, наведени акт још увијек није донесен.

¹³³ Закона о аудио - визуелним дјелатностима ("Службени гласник Републике Српске" број:56/22)

¹³⁴ Препорука број: 696-12/23 од 09.06.2023. године

XI ПРАВО НА СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ, РЕКРЕАЦИЈУ И КУЛТУРНЕ АКТИВНОСТИ

Право на игру и слободно вријеме

Ово право дефинисано је чланом 31. УН Конвенције о правима дјетета, и укључује право дјетета на одмор и слободно вријеме, учешће у игри и рекреативним активностима које одговарају његовом узрасту, могућностима и способностима, и истовремено обавезује државу да осигура сваком дјетету његово остваривање без дискриминације по било којем основу као и свако право из Конвенције. У вези са Општим коментаром Комитета бр. 17 (2013.) о праву дјетета на одмор, слободно вријеме, игру, рекреативне активности, културни живот и умјетност, УН Комитет је дао препоруку да БиХ појача напоре како би се свој дјеци у држави потписници, укључујући дјецу са инвалидитетом и дјецу из маргинализованих група, гарантовала једнака права на одмор и слободно вријеме, те игру и рекреативне активности примјерене узрасту дјетета.

Слободно вријеме је оно вријеме које дјетету преостаје након школе. Вријеме када је ослобођено не само школских, већ и евентуалних породичних задужења. Оно га обликује према властитим жељама и занимањима ради задовољења личних склоности и развијања способности. Слободно вријеме је битна ставка у дјететовом развоју, а неке од важних функција које треба да задовољи су: одмор, разонода и развој личности. У већини случајева није потребно унапријед планирати како ће дијете провести слободно вријеме, већ ће оно само изабрати шта га занима. Али, понекад је потребно дијете усмјерити и упознати га са могућностима које има. Којим год активностима да се дијете бави, битно је да су родитељи с тим упознати, да знају како и гдје дијете проводи своје слободно вријеме. Слободно вријеме и слободне активности требају бити задовољство и весеље за дијете, активности у којима дијете ужива, а не још једна у низу обавеза.

Активности и игре на дјечјим игралиштима и играоницама увелико помажу да дјеца кроз игру уче савладавати разне изазове. Дјеца представљају врло рањиву групу у друштву и захтијевају висок ниво заштите, с тога је сигурност дјеце на вишем нивоу ако им осигурамо побољшање квалитета и заштиту током игре, посебно на отвореном. Дјечја игралишта требају омогућавати несметану игру дјеци, што придонosi здравом развоју дјеце. Справе на дјечјим игралиштима требају помоћи у развоју кондиције, координације и спретности дјеце.

И током овог извјештајног периода, Омбудсман за дјецу је запримао пријаве - жалбе којима се указује на неисправност опреме на дјечијим игралиштима. Према информацијама добијеним од стране Одјељења за комуналне послове Градске управе Града Бања Лука, контроле дјечијих игралишта врше се минимум два пута мјесечно са циљем заштите дјеце и њиховог здравља, а на терен се излази и по позиву грађана који указују на неисправност мобилијара. Оно што из градске управе посебно истичу као проблем јесте да се у задње вријеме сусрећу са већим степеном вандализма и да све већа средства улажу у одржавање овог вида комуналне опреме јер је заштита дјеце и њихов интерес приоритетан.

Осигуравањем примјене важећих стандарда и законодавства пружа се и боља заштита дјеце те у коначници смањује број несрећа у које су укључена дјеца. Игра је неопходна за развој дјетета, игралиште и друга опрема за рекреацију морају бити безбједни за употребу од стране дјеце. Зато је важно да надлежни органи директно, али и цијело друштво и локална заједница индиректно, учествују у раду на стандардизацији, али и очувању опреме за игралишта.

Насиље у спорту

Бављење спортом има велики утицај на правилан раст и развој дјетета, те Омбудсман за дјецу и у овој извјештајној години указује на неопходност доношења нових системских мјера којима ће спорт и физичке активности бити доступнији за свако дијете. Кроз спорт дјеца развијају самосталност, лакше склапају пријатељства и побољшавају способност концентрације. Учествовање у спорту, а посебно у тимским спортовима, младе учи тимском раду, лидерству, самодисциплини, одговорности, толеранцији, утиче на развој вјештине савладавања различитих препрека, учи их истрајности, поштивању ауторитета, развија радне навике, јача њихов карактер, самопоштовање и самопоуздање. Редовна физичка активност је важан дио здравог стила живота сваког дјетета. Бављење спортом утиче на правилно формирање и сазријевање дјететове личности.

Насиље се дефинише као сваки облик понашања према дјетету које има за циљ повређивање или наношење бола, било физичког или психичког, запостављање и/или занемаривање дјетета, малтретирање и/или било који облик експлоатације дјетета, укључујући и сексуалну експлоатацију.¹³⁵

Омбудсман за дјецу је у претходном периоду, између осталог, поступао по пријави – жалби¹³⁶ родитеља која се односи на вербално и психичко насиље над њиховим дјететом, а које траје дуже вријеме од стране другог дјетета из клуба у којем заједно тренирају, те да се насиље испољава кроз увреде на друштвеним мрежама, јавним скуповима као и насиље у вибер преписакама у којима је учесник и отац другог дјетета.

Да је проблем насиља младих у спорту и спортским теренима у Републици Српској присутан показују такође и појединачни случајеви који су доспјели у јавности па су ово само неки од објављених наслова *"Насиље на утакмици претпионира у Зворнику: Дјечаке истукао представник клуба"¹³⁷, "Тренер напио и обљубио дјевојчицу (14), њеној мајци за шутњу нудио посао"¹³⁸, Ученик претучен бејзбол палицама испред бањалучке школе гдје је могући мотив за напад "навијачка припадност"¹³⁹ итд.*

Такође, у протеклом периоду, Омбудсман за дјецу се све више сусретао са пријавама – жалбама које су се односиле на спорт и спортске активности, као што је ускраћивање учешћа на спортским такмичењима¹⁴⁰, а што није у најбољем интересу дјеце која су тим поступцима дискриминисана.

Закон о спорту Републике Српске¹⁴¹ у члану 8. Прописује посебну заштиту дјеце у спорту: "Сви учесници спортског Система Републике Српске обавезни су са посебном пажњом

¹³⁵ УН Комитет за права дјетета, Општи коментар број:13, тачка 4

¹³⁶ Предмет број: 841-66-7-ПЖ/24

¹³⁷ Глас Српске онлајн издање од 27.04.2018. године.

¹³⁸ Радио Сарајево онлајн издање од 06.12.2021. године.

¹³⁹ Независне новине, онлајн издање 07.10.2024. године

¹⁴⁰ Предмети број: 95-45-11-ПЖ/24 и 135-59-11-ПЖ/24

¹⁴¹ "Службени гласник Републике Српске" број: 79/20

супростављати се и пријавити све врсте злоупотреба, злостављања, дискриминације и насија над дјецом у спорту."

Недолично и насилно понашање у спорту, спортским теренима и активностима, присутно је како у земљама у региону, тако и код нас. Насиље над дјететом у спортском контексту се може испољити кроз психолошко вријеђање и омаловажавање на основу пола, физичког изгледа или постигнућа (у спорту), као насиље од стране тренера, саиграча/чица, противника/ица, као и насиље над судијама. Такође, све више се уочава и дешава да тренер испољава агресивно и насилно понашање према саиграчима/цама, противницима/цама или судијама.

Насиље над дјететом у спортском контексту се може испољити и кроз сувишни притисак на дијете које се бави спортом, односно дијете спортисту да постиже боље резултате, како као појединац у појединачном такмичењу, тако и у групном. Дешавају се ситуације да се од дјетета захтијевају непримјерене сексуалне радње и сексуални односи као предуслов за одабир у тим или давање одређење привилегије, да се дијете тјелесно кажњава као један вид санкције за лоша спортска постигнућа, повреду кроз тренирање на високо ризичним активностима у екстремним условима, а често се дјеца за боље спортске перформансе и постигнућа форсирају да користе допинг и супстанце које могу да наруше здравље дјетета које је у развоју, исто као и притисак саиграча/ица да се конзумирају алкохол и наркотици. Нерјетко се дешавају ситуације да се одређени број дјеце жали како немају дозвољен адекватан одмор и да се захтијева од њих да се учествује на такмичењу без обзира на умор или повреду у том моменту.

Ради тога, неопходно је препознати важност насиља над дјететом у спортском контексту, те донијети посебан протокол за заштиту дјеце од насиља, а који се између осталог бави темама потенцијално ризичне ситуације, мјеста и улоге, специфичне за спорт које носе ризик насилног понашања, посљедице насиља, заштиту дјеце од насиља у спорту, превенција – превентивне активности али и питања интервенција када додје до насиља.

С обзиром на претходно наведено, Омбудсман за дјецу је Министарству породице, омладине и спорта, у складу са својим овлаштењима, у циљу додатне заштите дјеце од насиља у спорту и спортским активностима, дана 02.12.2024. године, поднио Иницијативу за доношење Протокола о заштити дјеце и младих од насиља у спорту и спортским активностима у Републици Српској, да би се осигурала уједначена поступања и адекватан приступ заштити дјеце у случајевима повреде њихових права у спорту. Из Одговора Министарства породице, омладине и спорта број: 20.01/052-7739/24 од 24.12.2024. године произилази да: " *С обзиром на све већи број појаве различитих облика насиља у спорту и спортским активностима од стране чланова спортског удружења, тренера, трећих лица према дјечи и младима, Министарство подржава иницијативу за доношење Протокола о заштити дјеце и младих од насиља у спорту и спортским активностима у Републици Српској, којим ће се прописати мјере интервенције и поступак заштите према дјетету жртви и починиоцима насиља у спорту али и превентивне активности у циљу спречавања истог*".

XII ОСТАЛА ПРАВА

Током извјештајног периода запримили смо неколико упита и молби за помоћ који нису подручје стварне надлежности Омбудсмана за дјецу, јер се исти не односе на повреде права дјеце већ одраслих особа. Подносиоци су обавијештени на који начин могу потражити рјешење проблема или заштиту својих права. Такође, у последње вријеме све чешће запримамо упите са подручја Федерације БиХ. С обзиром да Омбудсман за дјецу нема надлежност за поступање ни у овим предметима, што је највјероватније резултат веће заступљености Омбудсмана за дјецу у готово свим медијима БиХ, такве пријаве прослијеђујемо Омбудсману за људска права БиХ, или подносиоце упућујемо на друге надлежне органе.

XIII ПОСТУПАЊЕ ПО СЛУЖБЕНОЈ ДУЖНОСТИ

Омбудсман за дјецу у складу са датим овлашћењима¹⁴² поступа као независна институција која штити, прати и промовише права дјетета, те предлаже предузимање мјера за заштиту и промоцију права дјетета, као и за спречавање штетних поступања која угрожавају права и интересе дјетета.

У току извјештајне године Омбудсман за дјецу је урадио четири посебна извјештаја која ћемо у даљем тексту представити.

1. Посебан извјештај „Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској“¹⁴³

У 2018. години Омбудсман за дјецу је, у складу са законом датим овлашћењима, а након анализе стања у области предшколства иведеног истраживања, урадио посебан извјештај Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској¹⁴⁴ те упутио препоруке надлежним органима које су се, између осталог, односиле на доношење подзаконских аката у складу са Законом о предшколском васпитању и образовању, повећање обухваћености дјеце предшколским васпитањем и образовањем, обезбјеђивање једнаких услова и критеријума за упис у предшколску установу, обавезно укључивање дјеце у предшколско образовање и васпитање у години пред полазак у школу, утврђивање економске цијене боравка дјетета, суфинансирање боравка дјеце у предшколским установама, те стручна усавршавања запослених у предшколским установама.

С обзиром на проток времена, као и на чињеницу да сваке године запримамо одређен број пријава - жалби које се односе на рад предшколских установа, као и да је у међувремену дошло до промјене прописа у овој области, Омбудсман за дјецу је у току извјештајне године одлучио да понови наведено истраживање, с циљем утврђивања да ли је и у којим областима дошло до промјена у начину организације и рада предшколских установа.

Истраживањем које јеведено обухваћено је 88 предшколских установа у Републици Српској, јавних и приватних, а резултати истраживања су добијени након анализе питања отвореног и затвореног типа која су путем упитника достављена предшколским установама.

УН Комитет указао је на значај предшколског васпитања и образовања али и потребу развоја истог, указујући на то да предшколско образовање треба да буде свима доступно.

Континуиран рад надлежних органа у циљу повећања обухвата дјеце системом предшколског образовања и васпитања, резултирао је измјенама и допунама прописа

¹⁴² Закон о Омбудсману за дјецу

¹⁴³ Посебан извјештај број: 982-2-И/24 од 01.10.2024. година

¹⁴⁴ Посебан извјештај Омбудсмана за дјецу Републике Српске – Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској, новембар 2018. године

који регулишу наведену област, конкретно Закона о предшколском васпитању и образовању. Наведеним измјенама дјечи је омогућен приступ за кориштење услуга предшколског васпитања и образовања поред предшколских установа и у основним школама, школама за дјецу са сметњама у развоју али и центрима за социјални рад, а овим се водило рачуна о равноправности и положају дјеце, без обзира да ли живе у урбаним или руралним срединама у којима нема предшколских установа. Овакво опредјељење ресорног министарства је посебно значајно будући да према извјештају из 2018. године у чак 22 јединице локалне самоуправе нису имале ни једну предшколску установу (Доњи Жабар, Калиновик, Језеро, Купрес, Пелагићево, Горажде, Крупа на Уни и др.).

Проведеним истраживањем, између осталог, тражени су подаци о одборењима за рад предшколских установа, а из добијених одговора произилази да неке од предшколских установа нису навеле да ли имају потребно одобрење за рад. Оно што посебно истичемо јесте податак да према резултатима истраживања из 2018. године, Центар за предшколско васпитање и образовање Бања Лука није имао рјешење о одобрењу за рад, што је и данас случај. Потпуно је несхватљиво и неприхватљиво да иста установа ни готово 6 година касније нема рјешење о одобрењу за рад. Омбудсман за дјецу сматра да је ово питање неопходно што прије ријешити, те ће у том правцу бити упућене препоруке надлежним органима.

Велики искорак који се односи на сигурност боравка дјеце у предшколским установама је и тај што је у Закон о предшколском васпитању и образовању уврштена одредба која се односи на обавезну провјеру да ли се лица која су запослена или ангажована у предшколској установи налазе у Посебном регистру лица правоснажно осуђених за кривична дјела сексуалне злоупотребе и искориштавања дјеце, будући да рад у предшколској установи не може обављати лице које се води у Регистру. Иако је Закон¹⁴⁵ јасно прецизирао мјере и поступања када су у питању запослени у предшколским установама уочен је забрињавајући податак да 22% установа није извршило провјеру запослених/ангажованих лица у предшколским установама што представља висок проценат. Ради тога Омбудсман за дјецу је упутило свим предшколским установама које нису извршиле наведену провјеру Препоруке којим се установама предлаже да без одлагања поступе у складу са законском обавезом и изврше провјера запослених/ангажованих у предшколској установи у дијелу који се односи на идентификацију истих у Посебном регистру лица правоснажно осуђених за кривична дјела сексуалне злоупотребе и искориштавања дјеце.

Питање предшколског васпитања и образовања дјеце са сметњама у развоју је такође у протеклом периоду било предмет одређених измјена. С обзиром на сложеност и потребу за квалитетнијом анализом стања у пракси када су у питању дјеца са сметњама у развоју Омбудсман за дјецу је у извјештајном периоду сачинио Посебан извјештај број: 192-9-И/24 који се односи на образовање дјеце са сметњама у развоју, о којем ће бити више ријечи у посебном поглављу.

Када је ријеч о доступности предшколских установа, приступ предшколским установама и квалитетним програмима је директно условљен финансијском моћи родитеља, те поред дискриминације по основу сиромаштва, евидентне су и дискриминације по мјесту становања, здравственом стању дјеце, итд. Обзиром да у протеклом периоду одређени

¹⁴⁵ Закон о посебном регистру лица правоснажно осуђених за кривична дјела сексуалне злоупотребе и искориштавања дјеце ("Службени гласник Републике Српске" број: 28/2023)

број дјеце није примљен у предшколску установу према подацима из упитника произилази да 85% установа има донесен акт којим су прописани критеријуми на основу којих се врши упис дјеце, док 15% установа такав акт нема. Иако се законска регулатива није знатно мијењала у односу на претходни извјештај из 2018. године појединачни предмети за примљени у Омбудсману за дјецу указивали су на то да још увијек постоји неусклађеност када су у питању критеријуми за упис дјеце у предшколске установе, а што смо указивали посебним извјештајем и препорукама у 2018. години.

Листа чекања на упис у предшколске установе и даље представља један од проблема обзиром да у 56% установа постоји листа чекања. Када је ријеч о периоду чекања на упис у предшколску установу, просјечан период чекања је од 6 мјесеци до 2 године, док је примјера ради у 2018. години тај период износио од 3-6 мјесеци.

Однос цијене у предшколској установи 2018. године и 2024. године знатно се мијењао те је 2018. године према истраживању просјечна цијена цјелодневног боравка износила од 120 до 130 КМ. Најнижа цијена цјелодневног боравка била је 60КМ а највиша 580КМ, док је у 2024. години цијена цјелодневног боравка износи од 100КМ до 700КМ.

У складу са анализом истраживања и добијеним подацима, Омбудсман за дјецу је упутио Министарству просвјете и културе Републике Српске препоруку ради предузимање мјера и активности у циљу отклањања ситуација које доводе до повреде права и интереса дјеце на начин:

- да се усклади постојећа законска регулатива са важећим Законом, тј. да се донесу подзаконски правни акти у складу са Законом,
- да се организација и рад предшколских установа усклади са Законом о предшколском васпитању и образовању, на начин да се утврди да ли све предшколске установе имају одобрење за рад,
- да се уједначе критеријуми и обезбиједе једнаки услови за упис и пријем дјеце у предшколске установе,
- да се у складу са чланом 10. став 2. Закона о посебном регистру лица правоснажно осуђених за кривична дјела сексуалне злоупотребе и искориштавања дјеце и чланом 69. став 1. Закона о предшколском васпитању и образовању изврши провјера запослених/ангажованих у предшколској установи.

2. Посебан извјештај „Право на образовање дјеце са сметњама у развоју“¹⁴⁶

Омбудсман за дјецу је провео истраживање на тему права на образовање дјеце са сметњама у развоју и на основу резултата истраживања, израдио Посебан извјештај „Право на образовање дјеце са сметњама у развоју“ који садржи одређен број препорука за побољшање остваривања права на образовање ове категорије дјеце у складу са чланом 23. УН Конвенције о правима дјетета¹⁴⁷ и осталим и међународним и домаћим прописима који се на њих односе.

Циљ истраживања овог извјештаја је било да се утврди да ли тренутно прописима утврђени систем подршке дјечи са сметњама у развоју кроз прописане инструменте,

¹⁴⁶ Посебан извјештај број: 1401-5- И/24 од 30.12.2024. године

¹⁴⁷ <https://www.unicef.org/bih/media/676/file/Konvencija%20o%20pravima%20djeteta.pdf>

мјере и обим, као и поступке њиховог остваривања пред надлежним установама система пружа дјечи са сметњама у развоју потребан ниво подршке за школовање у складу са њиховим најбољим интересом омогућавајући да стекну услове за достојанствен живот. Поред тога, циљ истраживања је био утврдити праксу, мишљења и ставове у поступку подршке дјечи са сметњама у развоју током школовању од стране васпитно - образовних установа, нарочито школа, као једних од најважнијих фактора у раду са дјецом с посебним образовним потребама, али и центара/служби за социјални рад који су према позитивним прописима главни носиоци поступка процјене потреба и усмјеравање дјеце и омладине са сметњама у развоју.

Посљедних година Република Српска је направила кораке у развијању инклузивног образовања, кроз законске иницијативе и стратегије које настоје осигурати приступ образовању за дјecu са сметњама у развоју. Међутим, упркос постигнутом напретку, многе школе још увијек немају адекватне ресурсе, капацитете или стручни кадар да пруже квалитетну подршку дјечи са сметњама у развоју. Потребно је наставити с напорима на унапријеђењу едукативних и друштвених политика које омогућују дјечи са сметњама у развоју једнак приступ образовању и интеграцију у ширу заједницу. Само кроз колективне напоре на свим нивоима друштва могуће је створити инклузивно окружење у којем ће сва дјеца имати једнаке шансе за образовање и будући развој.

Према прикупљеним мишљењима и ставовима, дјеца са сметњама у развоју и даље се суочавају с одређеним препрекама у образовном систему, а нарочито:

- Недостатак специјализованог и квалитетно едукованог наставног кадра, слабости у реализацији индивидуалиних наставних планова и програма који сваком дјетету омогућавају развијање пуних капацитета, представљају озбиљне препреке за остваривање пуног потенцијала дјеце. Иако постоје прописи који подржавају инклузију, број учитеља, педагога и другог стручног кадра специјализованих за рад са дјецом са сметњама у развоју и даље је ограничен. Такође, многи професори разредне наставе у редовним школама немају одговарајуће обуке и искуства у раду с дјецом са посебним потребама. Такође, неопходна је квалитетна, стална и континуирана едукација комплетног наставног кадра.
- Архитектонске баријере: Многе школске зграде нису у потпуности прилагођене дјечи са физичким сметњама, што отежава приступ образовању и укључивање у редовне активности.
- Стигматизација и друштвене предрасуде: Прихватање дјеце са сметњама у развоју често се суочава с изазовима због постојећих предрасуда и стереотипа. То се може манифестовати кроз дискриминацију и социјалну изолацију, што негативно утиче на социјални развој дјетета.
- Иако је координација међу институцијама значајно унапредовала и даље треба предузимати све мјере и активности на њеној ефикасности.

Имплементација ових мјера захтијева системску подршку, ангажовање свих надлежних органа и координацију са родитељима и локалним заједницама, што би допринијело квалитетнијем образовању и инклузији дјеце са сметњама у развоју у друштво.

У складу са добијеним резултатима и закључцима и у складу са чланом 9. Закона о Омбудсману за дјecu Републике Српске и чланом 3. УН Конвенције о правима дјетета („најбољи интерес дјетета“), а након спроведеног предметног истраживања, Омбудсман за дјecu Републике Српске је упутио Препоруке:

Министарству просвјете и културе Републике Српске да:

1. Унаприједи законодавни оквир - Иницирање ажурирања закона и правилника на основу повратних информација из праксе, укључујући јасно дефинисање улога и одговорности свих актера у инклузивном образовању. Потребно је побољшати регулативу о индивидуалним образовним програмима и ангажовању асистената у свим нивоима образовања, укључујући средње школе.
2. Обавезна и континуирана едукација наставног особља - Увођење обавезних програма професионалног усавршавања за наставно и стручно особље (психолози, педагози, дефектолози, социјални радници) који раде с дјецом са сметњама у развоју. Ово укључује тематске едукације, курсеве, радионице и тренинге, и сл. за развој специфичних компетенција.
3. Повећање броја стручног кадра - Попуњавање стручних тимова у школама (психолози, педагози, дефектолози, социјални радници), посебно у школама с већим бројем ученика. Гдје је то могуће, формирати заједничке стручне тимове за више школа.
4. Развој прилагођених уџбеника и ресурса - Израда специјализованих уџбеника и наставних материјала за ученике са сметњама у развоју и њихова системска дистрибуција у школама. Набавка асистивних технологија и ресурса за инклузивно образовање.
5. Ангажовање асистента у настави - Увођење могућности ангажовања асистената, асистената за средње школе, као и додатног васпитача у предшколским установама у циљу прилагођавања врсте и обима подршке у складу са специфичним потребама дјете. Изналажење могућности и капацитета за трајно ангажовање асистената у васпитно - образовним установама систематизујући радно мјесто асистента кроз уговоре о раду, а не уговорима о дјелу, што би им омогућило стабилност, али и бољу квалитету услуга. Развити јасне критеријуме за одабир и обуку асистената, као и осигурати редовне евалуације њиховог рада и подршке дјетци.
6. Смањење архитектонских баријера - Хитно адаптирање школских објеката за потребе дјете са физичким сметњама (рампе, лифтови, тоалети) с циљем отклањања архитектонских баријера. Ово је потребно координисати са локалним заједницама у Републици Српској као и са Министарством за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске.
7. Подршка социјализацији и превазилажењу стигматизације - Организовање кампања подизања свијести о правима и потребама дјете са сметњама у развоју. Рад на јачању сарадње између родитеља, васпитно - образовних установа, организација цивилног друштва, медија и заједнице у цјелини. Ове активности потребно је проводити у сарадњи са осталим релевантним актерима укључујући и Министарство породице, омладине и спорта.
8. Подстицање нових образовних програма за струковна занимања - Креирање и промоција струковних програма прилагођених ученицима са сметњама у развоју (нпр. помоћник кухара, помоћник трговца, ...), како би се повећао процентат њиховог запошљавања. Остваривање континуиране сарадње са привредницима, Удружењем послодаваца Републике Српске и јавним сектором у циљу изналажења могућности запошљавања већег броја дјете са сметњама у развоју након што заврше школовање у складу са њиховим могућностима. Размотрити потребу и капацитете за формирање посебних одјељења за ученике са посебним образовним потребама у средњим струковним школама.

9. Унапријеђење координације међу институцијама - Успостављање формалних механизма координације између васпитно - образовних установа, центара/служби за социјални рад, здравствених установа и других релевантних институција за континуирану подршку дјечи са сметњама у развоју.
10. Јачање евалуације и праћења - Увођење флексибилнијих и ефикаснијих процедура за процјену напретка дјече и прилагођавање стратегија рада. Ангажовање вањских стручњака за супервизију индивидуалних програма.
11. Јединствена база података дјече са сметњама у развоју - Потребно је приступити успостављању централизоване базе података која би омогућила бољу координацију и праћење дјече са сметњама у развоју на локалном и републичком нивоу.
12. Пружање подршке родитељима у процесу прихватања сметњи у развоју - Потребно је покренути едукативне и информативне кампање које би пружиле родитељима релевантне информације о сметњама у развоју и значају раног препознавања и третирања тих сметњи.

Министарству здравља и социјалне заштите Републике Српске, да:

1. Ангажовање асистента у настави - као дио заговарачке активности Министарства здравља и социјалне заштите и органа старатељства постане када је у питању изналажење могућности ангажовања асистената, асистената за средње школе, као и додатног васпитача у предшколским установама у циљу прилагођавања врсте и обима подршке у складу са специфичним потребама дјече. Такође, Министарство здравља и социјалне заштите треба да буде укључено у процесе развијања јасних критерија за одабир и обуку асистената, као и у редовне евалуације њиховог рада и подршке дјечи.
2. Унапријеђење координације међу институцијама - на начин да се успостави формални механизам координације између васпитно - образовних установа, центара/служби за социјални рад, здравствених установа и других релевантних институција за континуирану подршку дјечи са сметњама у развоју.
3. Успостављање јединствене база података дјече са сметњама у развоју - Потребно је приступити успостављању јединствене централне базе података која би омогућила бољу координацију и праћење дјече са сметњама у развоју на локалном и републичком нивоу.
4. Пружање подршке родитељима у процесу прихватања сметњи у развоју - Покренути едукативне и информативне кампање које би пружиле родитељима релевантне информације о сметњама у развоју и значају раног препознавања и третирања тих сметњи.

3. Посебан извјештај о реализованим радионицама „Другарство, емпатија и права” поводом Дана медијске и информацијске писменост 2024. године¹⁴⁸

Омбудсман за дјецу члан је мреже Медијска и информацијске писменост (МИП) Регулаторне агенције за комуникације Босне и Херцеговине. У својим редовним активностима као и у оквиру Мреже, Омбудсман за дјецу организује различите активности са циљем да се дјечи укаже на важност информатичког описмењавања и

¹⁴⁸ Посебан извјештај број: 1397-4-И/24 од 30.12.2024. године

кориштења дигиталних технологија а да се при томе не нарушавају ни њихова нити права других.

Дани медијске и информацијске писмености ове године одржали су се под слоганом „Дигитално снажни“, а кампања је проведена у периоду од 26. октобра до 05. новембра 2024. године, са циљем да подстакне ширу јавност на важност медијске и информацијске писмености (МИП). Поводом Дана медијске и информацијске писмености Омбудсман за дјецу је одржао више радионица под називом „Другарство, емпатија и права“, и то у: Основној школи „Милош Црњански“ и Основној школи „Вук Стефановић Караџић“ у Бањој Луци, Основној школи „Јован Цвијић“ у Дрињачи код Зворника, Гимназији „Јован Дучић“ у Добоју, Економској школи у Бањој Луци и Техничкој школи „Михајло Пупин“ у Бијељини. Омбудсман за дјецу је о планираним радионицама информисао Министарство просвјете и културе Републике Српске (допис број: 929-6-С/24 од 13.09.2024. године). У одржаним радионицама учествовало је око 150 ученика из наведених основних и средњих школа.

Циљ реализованих радионица је едукација дјеце о раду Омбудсмана за дјецу и правима дјеце, заштити на интернету кроз рјешавање проблемских ситуација о разним облицима дигиталног насиља и изложености бројним ризицима, попут непримјерених и штетних садржаја, крађе личних података, начину реаговања у таквим ситуацијама а које су дјеца рјешавала из различитих позиција - позиције жртве, другара, починитеља насиља, одјељеског страјешине, стручне службе, родитеља, те значају емпатије и ненасилне комуникације. Након завршене радионице ученицима и у основним и средњим школама, као и представницима школа, су подијељени евалуацијски упитници о реализованој радионици, који су имали за циљ да пруже потребне информације о самој радионици и њеном квалитету.

Зашто баш о емпатији и дигиталном насиљу? Најчешћи нусефекат нових комуникација међу дјецом и са дјецом у дигиталном окружењу данас се огледа у различитим облицима насиља. Дигитално насиље је данас све присутније међу дјецом са сталним трендом пораста и то нарочито путем друштвених мрежа, разних блогова и интернет платформи и ради се о облику насиља који заокупља све већу пажњу јавности. То је облик насиља који се редовно појављује у стицају са психичким и социјалним насиљем (искључењем из групе) с тенденцијом да остави веома дубоке и далекосежне посљедице по ментално здравље дјетета. Дигитално насиље веома је сложен проблем који захтијева координиране напоре свих укључених страна и државе, и образовних институција, и дјеце, и родитеља, и медија, и цјелокупне заједнице. Превенција и едукација, правна заштита, образовање, стручна подршка и сарадња су кључни елементи у борби против овог облика насиља. Осигуравањем сигурног и подржавајућег дигиталног окружења можемо помоћи дјечи и младима, те их подучити како да се заштите од дигиталног насиља и на који начин да развијају адекватне онлине интеракције прилагођене њима.

У том смислу потребно је улагати у образовање, подизање свијести, правну заштиту и пружање подршке особама над којим се врши насиље, али и адекватан третман особама које се насилно понашају. Само кроз заједничке напоре друштва, образовних институција, законодавних тијела и технолошких компанија можемо створити сигурније дигитално окружење за све кориснике. Увођење у школама предмета Дигитални свијет од другог разреда основне школе представља једну од мјера како би се утицало на превладавање дигиталне искључености и развијању дигиталне писмености дјеце у Републици Српској. Међутим, идентификација изазова и недостатака у постојећим приступима заштити дјеце на интернету, због брзе експанзије овог облика насиља,

надмашују способност истраживача и органа за спровођење закона да иду у корак са њим. А поред ове тешкоће, многи настављају да потцењују озбиљност насиља и виктимизације.

На основу реализованих радионица Омбудсман за дјецу је надлежним органима упутио следеће препоруке:

Министарству просвјете и културе:

- Унаприједити Протокол за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања тако да одговара и подручју дигиталног насиља над/међу/од стране дјеце.
- Усвојити нови Правилник о стручном усавршавању просвјетних радника који ће, између осталог, обухватити и обавезну едукацију наставног кадра из области дигиталних вјештина и медијског васпитања, којом би се истим омогућило да буду проактивни у рјешавању овог проблема које је све више присутно у образовним институцијама.
- Предложити нове и додатно подржати постојеће форме рада са дјецом, али и додатне едукације и упознавања њихових родитеља о потенцијалним ризицима/заштити/сигурности на интернету.
- Уважавајући право дјеце на партиципацију потребно је подстаћи укључивање дјеце и пружити предности и могућности едукације за вршњачку подршку - едукаторе.
- Извршити у што краћем року свеобухватну процјену потреба додатног ангажовања психолога, као и других стручних сарадника с циљем стручног ојачавања тимова у школама.
- Обезбиједити и стално јачање постојећих професионалних капацитета стручних сарадника у виду континуираних едукација, савјетовања и обука.

Васпитно - образовне установе обавезне су заштитити свако дијете од било ког облика насиља и злостављања, укључујући и оно које се догађа у дигиталном окружењу, ради чега је препоручено да министарство изради Програм заштите дјеце у школама од дигиталног насиља којим би се увеле системски планиране и континуиране превентивне активности с циљем:

- развијања дигиталне писмености,
- учења социјалних вјештина, те вјештина ненасилног комуницирања међу ученицима,
- препознавања потенцијално опасних ситуација путем дигиталних технологија,
- препознавања/превенција/реакција на насиље у дигиталном окружењу,
- едукација о онлајн сигурности, препознавању лажних информација, заштити приватности, личним подацима, неовлаштенем снимању, сликању и злоупотреби путем дигиталних технологија,
- препознавања одраслих особа које дјетету могу пружити помоћ и подршку.

Основним и средњим школама, као једним од најважнијих протагониста у процесу васпитања и образовања препоручено је да:

- Предузимају све додатне активности на успостављању и јачању односа пуног разумјевања и повјерења између ученика и наставног и стручног особља

спровођењем заједничких активности са заједничким циљем нулте толеранције на насиље уз креирање позитивног окружења у школској заједници и развијање осјећаја припадности и узајамног поштовања и уважавања,

- Јачају сарадњу са родитељима,
- Постављају заштите и филтера на школским мрежама и рачунарима, како би се спријечио приступ страницама неприкладним за дјецу,
- Едукују дјецу о одговорном понашању на интернету, о опасности дијељења личних информација и на који начин се заштитити од нежељених и незаконитих садржаја,
- Заједно са ученицима раде на изради информационих летака за дјецу и родитеље о сигурном кориштењу ИКТ-а и постављање корисних информација на школској веб страници,
- Упознају родитеље и дјецу о начинима пријављивања насиља над дјецом путем ИКТ-а, те
- Упознају, оснажују и мотивишу дјецу да уколико имају неку тешкоћу потраже помоћ и подршку одраслих/стручне службе.

Министарству здравља и социјалне заштите:

- Потребно је предузети потребне мјере како би се здравствени радници запослени у педијатријским амбулантама или службама породичне заштите, а који раде са дјецом школског узраста додатно стручно усавршавали о могућим импликацијама неодговарајућег кориштења медија и дигиталних технологија на физички и други развој дјетета/адолесцента те, по потреби, скретати на то пажњу дјечи/адолесцентима и/или њиховим родитељима, те
- предложи нове и додатно подржи постојеће едукације радника органа старатељства о могућим импликацијама неодговарајућег кориштења медија и дигиталних технологија на физички и други развој дјетета/адолесцента.

4. Посебан извјештај о реализованим радионицама на тему „Другарство, емпатија и права“¹⁴⁹.

Омбудсман за дјецу као дио редовних активности у школској 2024/25. години реализовао је радионице на тему „Другарство, емпатија и права“.

Васпитно - образовне установе, последице породице друго су најважније окружење за раст и развој сваког дјетета. Дјеца у школи проводе значајан дио свог времена, изграђујући своју социјалну мрежу и себе као појединца кроз учење, игру и дружење. Стога је неупитно да би управо образовна установа требала бити кључно мјесто на којем се уче, промовишу, али и остварују дјечија права.

Радионице „Другарство, емпатија и права“ реализоване су у основним и средњим школама широм Републике Српске. Реализовано је 36 радионица, са око 750 дјеце која су учествовала у наведеним радионицама. Поред реализованих радионица са ученицима, представници Омбудсмана за дјецу су обавили разговоре и са управом и

¹⁴⁹ Посебан извјештај о реализованим радионицама на тему „Другарство, емпатија и права“ број: 1396-3-И/24 од 30.12.2024. године

стручним службама школа о активностима и раду школе, те тешкоћама са којима се сусрећу у свом раду.

Тема радионице је изабрана како би ученицима помогли да уче о емпатији, другарству и правима дјеце. Емпатија је вјештина која се учи, а као способност разумијевања емоција других особа изузетно је важна и помаже изградњи међуљудских односа, спречавању насиља и успјеху у постигнућима ученика.

Циљ радионице је да едукује ученике о емпатији, другарству и правима дјетета, радом Омбудсмана за дјецу, да им покаже како да стварају подстицајно и инклузивно окружење где ће се сви они осећати схваћено и цијењено. Радионица учи ученике толеранцији, разумјевању емоција и креирању односа заснованих на поштовању и солидарности које имају за циљ да помогну ученицима у његовању осећања повезаности и припадности, и воде ка нултој толеранцији на насиље.

Реализоване радионице потврдиле су, и од стране дјеце али и школа, да постоји потреба чешћег одржавања интерактивних сусрета са дјецом, а посебно за теме као што је била тема ових радионица. Сви су се сложили да је о емпатији, разумијевању и другарству потребно више говорити, да су им овакве теме добродошле и потребне. Нарочито су дјеца показивала да им је тема била занимљива и потребна и да би радо још о истој разговарали и присуствовали сличним радионицама. Ученицима недостају спознаје, на њима прихватљив и разумљив начин, о темељним вриједностима на којима почива наше друштво, као што су: породица, солидарност друштвена и међугенерациска, хуманост, емпатија, разумијевање, подршка, ненасилна комуникација...

Анализом реализованих радионица широм Републике Српске евидентан је рад и активности које управа школе и стручне службе школе проводе, али и поред тога примјетна је потреба укључивања цјелокупног друштва у активности које се тичу одговора према насиљу. Нажалост, утисци који су стечени у раду са дјецом показују, да и поред одређеног напретка, питање другарства и емпатије, а сагледано кроз призму дјечијих права, тражи још много рада и труда.

Чињеница је да се чести случајеви агресивне комуникације који су присутни око дјеце, показани путем медија и друштвених мрежа, уз сцене насиља на истим, неминовно одражавају и на дјецу и да они и несвјесно прихватају такав начин комуникације и понашања и почињу да га сматрају нормалним начином понашања и међусобног опхођења. Да су уочене негативности и све чешћи инциденти са озбиљним посљедицама, поражавајући резултат упитног система вриједности, сигурно показују и да је потребно озбиљно преиспитивање негативних друштвених образаца понашања који се рефлектују и на дјецу. Рефлескија се огледа и да смо свједоци да у посљедње вријеме све чешће чујемо да је дошло до повећане дискриминације и насиља међу ученицима и вршњацима, да нажалост није риједак случај ни да су наставници и школски радници мета напада и пријетњи, како од ученика, а неријетко и од стране родитеља. Поводи за такве поступке су неоправдани и неприхватљиви. Посјетом школама, пријавама - жалбама упућеним Омбудсману за дјецу, медијским извјештавањима, дешавањима која су присутна и у нашој земљи и шире, појава насилних облика понашања и према дјечи и међу дјецом или од стране дјеце оставља утисак да је насиље у сталном порасту. Ради тога, али и с обзиром на обавезе државе које произилазе из Конвенције о правима дјетета, потребан је јасан и јединствен друштвени одговор према насиљу.

Истичемо заједнички закључак која су дјеца - ученици/школе (управа и стручна служба школа) послали након реализованих радоница - да уколико развијамо емпатију, развијамо и међуљудске односе и утичемо на нижу стопу насиља. Ради тога, Омбудсман за дјецу, у складу са чланом 9. Закона о Омбудсману за дјецу, дао је Препоруку **Министарству просвјете и културе Републике Српске**, чији је циљ:

- унаприједити ефикасност правног система - Доношење подзаконских правних аката у складу са Законом,
 - предложити нове и додатно подржати постојеће форме рада са дјецом, али и учинити додатне едукације њихових родитеља, о грађењу ставова емпатије, солидарности, толеранције и ненасилне комуникације код дјеце,
 - осигурати доношење јединственог правилника за све школе који се односи на дисциплинску одговорност ученика,
 - осигурати да се сва дјеца и родитељи информишу о правилима понашања школе, активностима и процедурама када се насиље деси и који су конкретни кораци, од пријаве насиља па даље,
 - осигурати да се свака пријава насиља озбиљно схвати и провјери.
 - у раду са дјецом наставно и стручно особље школа требали би у већој мјери примјењивати партиципативне методе, јер би партиципација дјеце требала постати у једнакој мјери и тема и метода васпитања и образовања.
-
- везано за „препоруке“ дјеце упућене Омбудсману за дјецу, учинити додатне напоре како би се предузеле мјере и активности у вези побољшања у дијеловима који се односе на: реформу образовања и повезивање теоријског градива са примјеном у пракси, модернизацију наставног програма и дигитализацију наставног плана и програма, модернизацију и набавку дигиталних уређаја у школама, бољу техничку опремљеност дидактичким материјалима за предметну наставу или праксу,
 - размотрити могућност увођења школских кухиња са здравим оброцима,
 - подржати и омогућити санирање или промјену санитарних чворова и других проблема са којима се школе сусрећу (увођење клима, централног гријања, поправка кровова, дворишта...), те
 - уједначити приступ у свим школама везано за питање употребе мобилних телефона.

XIV НОРМАТИВНЕ АКТИВНОСТИ

Омбудсман за дјецу је овлашћен¹⁵⁰ да Влади, односно Народној скупштини поднесе иницијативу за измјену или допуну закона и других прописа и општих аката, ако сматра да до повреде права дјетета долази због недостатака у прописима, као и да иницира доношење нових закона, других прописа и општих аката, када сматра да је то од значаја за остваривање и заштиту права дјетета. Омбудсман за дјецу је овлашћен да у поступку припреме прописа даје мишљење Влади и Народној скупштини на приједлоге закона и других прописа, ако се њима уређују питања која су од значаја за заштиту права дјете. У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је дао:

- Мишљење¹⁵¹ на Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, којим је Омбудсман за дјецу указао да је потребно да се превенција уведе у фокус Протокола јер је она један од најнеадекватнијих видова заштите дјете од свих облика насиља, злостављања и занемаривања. Једна од препорука Омбудсмана за дјецу односила се и на обавезну едукацију или обуку наставног и стучног кадра нарочито с аспекта раног препознавања поремећаја код дјете као и да Протокол дефинише обавезе васпитно – образовних установа да самостално или у сарадњи са другим субјектима у току школске године предузму конкретне активности којима би се оснажила постојећа едукација ученика и њихових родитеља на конкретне теме. Омбудсман за дјецу је тражио да се сам појам насиља над дјететом недвосмислено дефинише, да се дефинишу обавезе свих субјеката да без одлагања обавијесте надлежни орган о повреди права дјетета, а посебно ако се ради о насиљу, злостављању или занемаривању дјетета. Такође, тражено је да се дефинише улога школског полицајца, будући да је увођење истог предвиђено као једна од мјера за јачање безбједности и спречавања насиља у школама које је усвојила Влада Републике Српске. Један од принципа на којима се заснива Протокол јесу принцип најбољег интереса дјетета и право дјетета на учешће – партиципацију, а у самом Протоколу није видљиво на који начин дјеца партиципирају у истом.
- Иницијативу¹⁵² за усклађивање Протокола за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, Министарству просвјете и културе, за предузимање потребних активности и мјера ради усклађивања тачке 2.3. Протокола која носи назив Принцип недискриминације са Уставом Републике Српске, Законом о основном васпитању и образовању и УН Конвенцијом о правима дјетета.
- Иницијативу¹⁵³ за доношење Протокола о заштити дјете и младих од насиља у спорту и спортским активностима у Републици Српској, Министарству породице, омладине и спорта, предлажући предузимање мјера и активности у циљу додатне заштите дјете и младих од насиља у спорту и на спортским теренима, као и у циљу спријечавања поступака која доводе до повреда права дјете која се баве спортом, на начин да у складу са постојећим законским прописима донесе Протокол о заштити дјете и младих од насиља у спорту и спортским активностима који ће уредити област заштите дјете и младих од насиља од стране чланова спорског удружења/клуба (дјете), од стране тренера или одраслих трећих лица који су запослени у спортском удружењу/клубу или присуствују спортској активности, друге дјете и младих, али

¹⁵⁰ Закон о Омбудсману за дјецу, члан 7.

¹⁵¹ Мишљење број: 193-1-УП/24 од 23.02.2024. године

¹⁵² Иницијатива број 753-2-УП/24 од 25.07.2024. године

¹⁵³ Иницијатива број 1258-3-УП/24 од 02.12.2024. године

истовремено који ће прописати мјере интервенције и поступак заштите према дјетету жртви и починиоцима насиља у спорту, али и превентивне активности у циљу спречавања истог, а исту је и подржана од стране Министарства.

XV САРАДЊА СА ДРУГИМ СУБЈЕКТИМА

1. Сарадња са органима, установама и институцијама

Током извјештајне године, сарадња Омбудсмана за дјецу са надлежним органима, установама и институцијама, као и другим организацијама и службама које раде за дјецу и са дјецом, а у циљу заштите права и њиховог најбољег интереса је и реализована у складу са актуелним потребама и предметима.

И током извјештајне године остварена је сарадња са **Предсједником Републике Српске, господином Милорадом Додиком** под чијим покровитељством је одржана Конференција организована од стране Омбудсмана за дјецу под називом "Вршњачко насиље примјери добре праксе", на којој су стручњаци из Републике Српске, али и земаља у окружењу представили своја искуства и праксу у раду са дјецом, а у циљу спријечавања, односно превенције вршњачког насиља. Будући да су активности Предсједника Републике између осталог усмјерене и на побољшање права и положаја дјеце у Републици Српској, што укључује и бројне хуманитарне активности које су до сада реализоване, Омбудсман за дјецу је добио подршку и у другим активностима које је реализовао а које су од значаја за промоцију права дјеце. Једна од наведених је и Јавни конкурс за израду ликовних радова поводом обиљежавања Дана Републике – 9. јануара на тему "Моја Република". Као пуноправним члановима друштва дјечи је дато право да учествују односно партиципирају у различитим аспектима политичког, културног и друштвеног живота у складу са узрастом и зрелошћу (чл. 12. УН Конвенције о правима дјетета). Учешће није једнократан подухват заснован на конкретном догађају или циљ сам по себи, већ свеобухватни принцип који гради смислен, ефикасан и трајни дијалог између дјеце и одраслих. Дајући им прилику да активно учествују у обиљежавању најзначајнијег датума у Републици Српској, истовремено им показујемо да се њихови ставови чују и вреднују у доношењу одлука, а права дјетета поштују и остварују у пуном потенцијалу.

У складу са законским овлашћењима Омбудсмана за дјецу, сарађивали смо са **Народном скупштином Републике Српске**, одборима Народне скупштине Републике Српске, те учествовали на тематској сједници Одбора за ревизију Народне скупштине Републике Српске на којој се расправљало о проблематици вршњачког насиља. Народна скупштина Републике Српске једногласно је на Деветој редовној сједници усвојила Годишњи извјештај Омбудсмана за дјецу за 2023. годину. На Осмој редовној сједници Народне скупштине Републике Српске усвојен је Посебан извјештај Омбудсмана за дјецу "Вршњачко насиље у васпитно - образовним установама", а на приједлог Клуба посланика ПДП-а прихваћен је Закључак којим Народна скупштина Републике Српске задужује Владу Републике Српске да на основу резултата истраживања о вршњачком насиљу у васпитно - образовним установама предузме потребне радње у оквиру Програма мјера за јачање безбједности и спрјечавања насиља у основним и средњим школама и ђачким домовима у Републици Српској.

С обзиром да одређени број пријава - жалби по којима је Омбудсман за дјецу поступао у извјештајном периоду указује на повреде права дјетета које су у надлежности центара за социјални рад и служби социјалне и дјечије заштите, **Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске** спада у ред оних министарства којем се

Омбудсман за дјецу врло често обраћао, по различитим основама у поступцима за остваривање и заштиту права дјетета.

Центри за социјални рад и службе социјалне и дјечије заштите Омбудсману за дјецу углавном су достављали тражене одговоре у остављеном року, међутим проблем је када ти одговори нису потпуни и када нису одговорили на потребе дјече у конкретној ситуацији. Када се јасно не одреде које мјере и радње су предузели у заштити права дјетета у конкретном случају, Омбудсман за дјецу се поново обраћа центру/служби за социјални рад са истим захтјевом, а све то додатно успорава поступке који су у току. Центри/службе врло често у својим одговорима истичу бројне проблеме у примјени Породичног закона, али и проблем недефинисаних процедура поступања у различитим сегментима, што доводи до различитог приступа у истим ситуацијама. Различит приступ доводи до повреде права дјетета и ресорно министарство мора предузети додатне мјере и активности како би се обезбиједио једнак приступ у остваривању права дјече.

Потребно је указати да је и током извјештајне године остварена сарадња и са правосудним органима, и то најчешће у ситуацијама када је за остваривање или заштита неког права дјетета захтјевала хитност у поступању ових органа.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је остварио сарадњу са **Министарством унутрашњих послова Републике Српске** по различитим питањима заштите права дјече (центри јавне безбједности, полицијске управе..). Заштита дјече од насиља, насиље у породици, сексуално злостављање дјече, насиље путем интернета, вршњачко насиље и медији, само су неке од тема на којима је Омбудсман за дјецу остварио сарадњу са овим Министарством.

У извјештајној години настављена је заједничка сарадња са **Управом за полицијско образовање - Средњом школом унутрашњих послова** кроз радионице о вршњачком насиљу. Радионицама и сарадњом са Средњом школом унутрашњих послова приказано је како дјеца, уз презентовање позитивних образаца понашања, могу партиципирати у школи, заједници, друштву. Наведене активности су у великој мјери допринијеле томе да полиција не буде схваћена само као орган који искључиво примјењује репресивне мјере, већ да има и значајну улогу у провођењу програма превенције свих облика друштвено неприхватљивог понашања.

Омбудсман за дјецу је током извјештајне године успоставио сарадњу са **Министарством унутрашњих послова Републике Србије**, кабинетом министра, са полицијским службеницима Одсека за малолетничку делинквентију, Службе за сузбијање криминала и Управе криминалистичке полиције Министарства унутрашњих послова Републике Србије. Сарадња се односила на размјену искуства у превентивном раду са дјецом и младима, представљање резултата и начина спровођења пројеката "Заједно и безбедно кроз детињство" и "Оснаживање представника младих и полиције у области превенције малолетничког криминала", а са циљем јачања регионалне сарадње и унапријеђивања превентивног рада са дјецом и младима. Сарадња је представљена и на Конференцији „Вршњачко насиље - примјери добре праксе“, коју је организовао Омбудсман за дјецу у Бањој Луци, поводом обиљежавања Међународног дана дјетета, 20. новембра 2024. године.

Такође, значајан је број пријава - жалби у извјештајном периоду којима се указује на повреду права дјече у образовном систему, што је условило и чешће обраћање Омбудсмана за дјецу **Министарству просвјете и културе Републике Српске**. Поред пријава - жалби, обраћање Министарству је било и по другим основама, а најчешће

везано за системско дефинисање одређених питања. Проблем на који се и даље указује су измјене закона које не прати и доношење потребних подзаконских аката у законом одређеном року.

Сарадња са **Републичким педагошким заводом** је континуирана, како у поступању у појединачним предметима, тако и у дијелу надзора, али и предлагању мјера за унапријеђење заштите дјецe по различитим основама.

У заштити права и интереса дјецe, а у складу са законом утврђеним овлаштењима, Омбудсман за дјецу се и у извјештајном периоду обраћао и инспекцијским службама, најчешће **Просветној инспекцији**. Овим извјештајем, као и претходним, посебно се указује да благовремено дјеловање инспекцијских служби, у појединачним случајевима, треба да превентивно дјелује не само на контролисани орган, већ и на све друге. Зато се активности у јачању инспекцијских служби морају усмјерити на њихово превентивно дјеловање, на начин да су њихови налази, који не укључују податке о школи и посебно не о ученику, већ о присутности проблема, о појави, доступни не само школи у којој су вршили надзор већ, и свим другим школама.

Омбудсман за дјецу је и сарађивао са значајним бројем васпитно - образовних установа. Током извјештајне године одржане су радионице са дјецом широм Републике Српске у предшколским установама, али и основним и средњим школама. Сарадња са васпитно - образовним установама се може оцијенити као задовољавајућа, у смислу да по захтјеву Омбудсмана за дјецу васпитно - образовне установе достављају тражене одговоре, спремне су на сарадњу, али и то што саме саме указују и на проблеме постојећег нормативног оквира и недостатак дефинисаних јасних правила и процедура у многим областима, а што за посљедицу може да има повреду права и интереса дјетета.

Са **ЈУ Јавним фондом за дјечију заштиту**, Омбудсман за дјецу остварује дугогодишњу сарадњу прије свега у оквиру пројекта "Социјализације дјецe Републике Српске" и својим ангажовањем покушава дати допринос напорима Фонда у реализацији ове активности која се годинама проводи у најбољем интересу и на задовољство великог броја дјецe и њихових породица. Такође и у овој извјештајној години Омбудсман за дјецу традиционално, као и сваке године од оснивања, редовно посјећује дјецу - учеснике у одмаралишту у коме се реализује пројекат "Социјализација дјецe Републике Српске". Посјета је реализована 03.09.2024. године учесницима ХИ смјене, у којој је у одмаралишту "Ужице" у Бечицима боравило 132 малишана из 10 градова и опстина Српске у пратњи 19-оро одраслих. Током боравка направљен је увид у услове боравка дјецe (смјештај, исхрана, плаза, спортски терени..). Одржана је радионица са дјецом са циљем да се чује њихов аутентичан глас о значају Пројекта за њих. Са пратећим особљем је одржан састанак, као и са родитељима у пратњи дјецe са сметњама у развоју. Поред тога, са Фондом је остварена сарадња поводом пријава родитеља, које су се односиле "на неостваривање социо - економских права дјецe из Закона о дјечијој заштити (дјечији додатак, туђа њега и помоћ, право родитеља-његоватеља..)"

Остварена је сарадња и са здравственим установама, центрима за заштиту менталног здравља за бројна питања за која смо их контактирали. Својим стручним знањем и професионалним искуством били су подршка Омбудсману за дјецу за питања која захтијевају посебна стручна знања.

Заједничке активности у области дјеловања у промоцији и заштити права дјетета и обиљежавању значајних датума настављене су и у току ове извјештајне године са **Музејом Републике Српске**.

Сарадња, размјена искуства и активности на превенцији вршњачког насиља организоване су с **Главном службом за ревизију јавног сектора Републике Српске**, с обзиром да је у извјештајној години рађен и Извјештај ревизије учинка „Превенција вршњачког насиља у Републици Српској“.

Сарадња је настављена и са бројним факултетима у Републици Српској. У организацији Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу Србије и Удружења правника Републике Српске, у сарадњи са Народном скупштином Републике Српске и Владом Републике Српске, учествовали смо на Међународној научно - стручној конференцији на тему „Дјеца и малолетници као учиниоци и жртве кривичних дјела-законодавни и институционални оквир“. Такође, у организацији Управе за полицијско образовање Министарства унутрашњих послова Републике Српске учествовали смо на Научно - стручној конференцији и том приликом говорили о вршњачком насиљу - проблемима и изазовима у пракси, као и на округлом столу "Вршњачко насиље - превенција" са темом "Вршњачко насиље - узроци и посљедице", указивајући да је насиље проблем цијелог друштва, као и да осим квалитетне законске регулативе мора постојати и одређена свијест о овој проблематици која обавезује на реаговање.

Омбудсман за дјецу је учествовао у истраживању које проводи Управни одбор за права дјетета који је међувладино тијело Савјета Европе. Истраживање се односи на оцјену провођење препоруке CM7REC(2009)10 о Смјерницама за политику и обједињеним домаћим стратегијама за заштиту дјеце од насиља. Истраживање је организовано путем **Министарства за људска права и избјеглице БиХ**. Институција је учествовала у активностима везаним за имплементацију Ланзароте конвенције Савјета Европе о заштити дјеце од сексуалног искориштавања и сексуалне злоупотребе које је проводио Ланзароте комитет посредством Министарства за људска права и избјеглице БиХ.

У протеклој години Омбудсман за дјецу се у оквиру свог дјеловања бавио и питањима медијске писмености, тј. о тренутним и надолazeћим трендовима у медијском васпитању дјеце, преиспитивању надолazeћих појава у дигиталном окружењу и начин како оне утичу на њихов рад, посебно када је рјеч о доступности тих ресурса, друштвеног окружења и прилика за усавршавање. Омбудсман за дјецу учествовао је у кампањи „Дани медијске и информацијске писмености“, у организацији **Регулаторне агенције за комуникације**, која је покренута са циљем истицања друштвеног значаја медијске писмености, али и промоције медијске и информацијске писмености, подстицање друштвених дијалога о значају ове теме у области образовања, али и у другим областима, промоција конкретних ресурса који су израђени у овој области нпр. различите студије, материјали за креаторе политика, наставнике, дјецу, родитеље итд. Дани медијске и информацијске писмености ове године одржали су се под слоганом „Дигитално снажни“, а кампања је проведена у период од 26. октобра до 05. новембра 2024. године, са циљем да подстакне ширу јавност на важност медијске и информацијске писмености (МИП).

И током 2024. године сарадња је настављена са једним бројем локалних заједница, како надлежним градским и општинским службама, тако и установама која раде са дјецом и за дјецу.

Заштита права дјеце кроз препознавање и задовољење њихових права и потреба главни је циљ Омбудсмана за дјецу. Из тог разлога подршка других институција, органа и владиних тијела у процесу системског и квалитетног унапређења положаја дјетета је нужна, али поред тога нужно је и заједничко дјеловање у активностима које придоносе заштити и остваривању права сваког дјетета.

2. Сарадња са невладиним сектором

Омбудсман за дјецу Републике Српске је током 2024. године наставио да сарађује са удружењима грађана и другим организацијама које се у свом дјелокругу рада баве и питањима промоције и заштите права дјеце.

Удружења грађана која окупљају дјецу и промовишу права дјетета један су од начина на који Омбудсман долази у непосредни контакт са дјецом и младима. Поред тога, удружења грађана су присутна на терену и у свакодневном контакту са грађанима идентификују проблеме и изазове који спадају у оквир надлежности Омбудсмана за дјецу. Редовна сарадња Омбудсмана за дјецу са цивилним сектором омогућава да се приступи рјешавању идентификованих проблема, нарочито уколико захтијевају ангажман актера у систему дјечије заштите или евентуалне измјене прописа у овој области.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу континуирано је сарађивао са Институтом „Perpetuum mobile“ Бањалука у реализацији активности које су се односили на превенцију насиља и промоцију здравих стилова живота, ненасиља и родне равноправности, Фондацијом „Лара“ Бијељина кроз подршку и учешће у догађајима у оквиру пројеката који се баве системском подршком жртвама сексуалног насиља, те спријечавањем трговине људима, Центром за интегративну инклузију Рома и Ромкиња „Отахарин“ из Бијељине, Удружењем „Нова генерација“ Бањалука, Фондацијом „Удружене жене“ Бањалука, Удружење родитеља дјеце обољеле од малигних болести „Искра“, УСЗ Центар за специјалистичке социјалне услуге За мајку и дијете Бања Лука, Удружењем породица са четворо и више дјеце „Четири плус“, Републичким удружењем породица са четворо и више дјеце и Удружења „4 плус“ и „Понос“ из Добоја, Удружењем Рома „Мадара“ у Добоју, Удружењем за помоћ дјечи са посебним потребама и Кутком за дјецу. Остварена је сарадња са удружењем грађана „Дјечији културни центар“ Бијељина, удружењима родитеља дјеце са сметњама у развоју у Бијељини и Зворнику.

Значајно је истакнути и сарадњу са „струковним“ удружењима као што су Регионално удружење стручних радника социјалне дјелатности Добој, Удружење васпитача и стручних сарадника Републике Српске, Друштво психолога Републике Српске, Асоцијација системских породичних психотерапеута Србије – Београд, Центром модерних знања Бањалука, присуством на IX Међународној научној конференцији „Друштвене девијације“ на тему: „Не насиљу кроз систем друштвених вриједности и културу“ као и други. Са неким од њих Омбудсман за дјецу његује дугогодишњу сарадњу која се огледа и у провођењу различитих активности у оквиру пројеката које удружења имплементирају. Кроз сарадњу са овом врстом удружења размјењују се и искуства из области заштите дјечијих права и на тај начин дефинишу и одређени изазови у систему дјечије заштите који Омбудсман за дјецу у свом даљем раду третира. Омбудсман за дјецу настојао је да подржи све друштвено корисне догађаје у организацији појединаца или одређених групација у друштву, а нарочито оне који су за

циљ имали указивање на потребу рјешавања питања које се тичу рањивих група становништва.

3. Сарадња са међународним организацијама и чланство у Мрежи европских омбудсмана за дјецу (ENOC)

Током 2024. године настављена је сарадња са УНИЦЕФ БиХ у оквиру вишегодишњег програма Правда за свако дијете. У наредном периоду, очекује се наставак сарадње са УНИЦЕФ БиХ и у оквиру осталих пројеката који се односе на промоцију и заштиту права дјетета.

Омбудсман за дјецу пуноправни је члан Мреже европских омбудсмана за дјецу (ENOC) и као такав сваке године учествује у реализацији заједничких активности које проводи ENOC. У 2024. години ENOC је одржао своју 28. годишњу конференцију и састанак Генералне скупштине у Хелсинкију, Финска од 18. до 20. септембра под називом „Заштита и промоција права дјете у алтернативном збрињавању“. Поред учесћа у истраживањима везанима за овогодишњу тему ENOC-а, представници Омбудсмана за дјецу су учествовали у различитим тематским конференцијама у организацији ENOC-а, а које су се одвијале онлајн.

XVI САРАДЊА СА ДЈЕЦОМ

У складу са законским овлашћењем Омбудсман за дјецу, од оснивања континуирано сарађује са дјецом, тако што дјецу подстиче на изношење мишљења и ставова у вези са питањима или проблемима са којима се сусрећу, али их и упознаје са њиховим правима и поступком остваривања и заштите тих права.

Сарадња са дјецом се одвија кроз различите облике и активности, најчешће су то посјете и директни контакти са дјецом у предшколским и школским и другим установама и одржавање радионица на одређене теме, као и организоване дјечије посјете Омбудсману за дјецу. Омбудсман настоји да кроз разговор са дјецом, дјецу упозна са радом институције и да се упозна са проблемима са којима се дјеца сусрећу, али и са областима дјечијег интересовања.

Партиципација дјеце и младих један је од темеља грађанског друштва. Осим што представља остварење права гарантованих Конвенцијом о правима дјетета, омогућавањем и остваривањем услова да се глас дјеце и младих чује и уважи, придоноси се видљивости дјеце и младих као важне друштвене групе те перцепцији дјеце као носитеља и активних корисника својих права. Партиципација дјеце и младих важна је за сву дјецу, а посебно за ону чији се глас мање (слабије) чује, односно за дјецу из рањивих skupина – у алтернативној бризи, са сметњама у развоју, ону која живе у условима сиромаштва итд. Основна поставка дјечије (грађанске) партиципације јест позиција једнакоправног достојанства и уважавања себе и других. Укључити дјецу и младе и омогућити им да изразе своје мишљење, учествују у одлучивању и креирању свакодневног живота од микро (породице) до макро разине (јавне политике), ствар је од посебног јавног интереса и темељне друштвене одговорности. Управо кроз партиципацију дјеце и сарадњу коју остварујемо с дјецом Омбудсман за дјецу долази до информација на основу којих планира и предлаже активности усмјерене на побољшање положаја дјетета, те предлаже активности и мјере ради значајнијег утицаја дјетета у друштвеној заједници.

Мрежа младих савјетника

Мрежа младих савјетника омбудсмана за дјецу има савјетодавну и сарадничку улогу, те окупља дјецу узраста од 15 -18 година из цијеле Републике Српске. У току извјештајне године организовали смо рад и дјеловање Мреже путем приватне групе на друштвеној мрежи Facebook, и тренутни број чланова групе - младих савјетника је 30. У извјештајном периоду сарадња с дјецом се одвијала не само у активностима које је проводио Омбудсман за дјецу, него и сарадњом са другим институцијама које раде са дјецом.

Омбудсман за дјецу је током школске 2023/24. и 2024/2025. године заједно са члановима секције Средње школе унутрашњих послова „Малољетници и полиција“, „Проактивно правна секција“ и „Креативни кутак“, на челу са њиховим водитељима, реализовао више радионица на тему заштите дјеце од вршњачког насиља у више школа, а које су од

стране школа препознате и уврштене као једне од мјера превентивног програма за заштиту дјеце од насиља.

Едукативне радионице

Омбудсман за дјецу као дио редовних активности у школској 2024/25. години реализовао је радионице на тему „Другарство, емпатија и права“ у основним и средњим школама широм Републике Српске. На наведену тему реализовано је 36 радионица, са око 750 дјеце која су учествовала у наведеним радионицама. Поред реализованих радионица са ученицима, представници Омбудсмана за дјецу су обавили разговоре и са управом и стручним службама школе о активностима и раду школе, те тешкоћама са којима се сусрећу у свом раду. Тема радионице је изабрана како би ученицима помогли да уче о емпатији, другарству и правима дјеце. Емпатија је вјештина која се учи, а као способност разумијевања емоција других особа изузетно је важна и помаже изградњи међуљудских односа, спријечавању насиља и успјеху у постигнућима ученика.

Школе које су у овој школској години изабране за одржавање радионица су биле:

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

1. Основна школа „Вук Стефановић Караџић“, Бања Лука
2. Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Добој
3. Основна школа „Петар Кочић“, Бијељина, Бродац
4. Основна школа „Петар Кочић“, Кола
5. Основна школа „Вук Стефановић Караџић“, Добој
6. Основна школа „Свети Сава“ Бијељина, Црњелово
7. Основна школа „Милош Црњански“, Бања Лука
8. Основна школа „Свети Сава“, Добој
9. Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Бијељина, Суво Поље
10. Основна школа „Јован Јовановић Змај“, Србац
11. Основна школа „Вук Караџић“, Бијељина, Амајлије
12. Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Бања Лука
13. Основна школа „Коста Тодоровић“, Сребреница, Склани
14. Основна школа „Доситеј Обрадовић“, Лопаре, Каракај
15. Основна школа „Јован Дучић“ Бања Лука
16. Основна школа „Јован Цвијић“, Зворник, Дрињача
17. Основна школа „Вук Караџић“, Угљевик, Забрђе
18. Основна школа „Борисав Станковић“ Бања Лука

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

1. Економска школа, Бања Лука
2. Економска школа, Добој
3. Технички школски центар „Зворник“, Зворник, Каракај
4. Угоститељско – трговинска - туристичка школа, Бања Лука
5. Медицинска школа, Добој
6. Техничка школа „Михајло Пупин“, Бијељина
7. Електротехничка школа „Никола Тесла“, Бања Лука
8. Техничка школа, Добој
9. Саобраћајна и електро школа, Добој
10. СШЦ „Никола Тесла“, Котор Варош

11. Угоститељско-трговинска школа, Добој
12. Гимназија „Јован Дучић“, Добој
13. ЈУ Техничка школа, Градишка
14. Средња школа унутрашњих послова, Бања Лука

Поред наведених школа радионице су одржане и по позиву који је дошао из школа у којима су радионице већ одржане, али је управа школа затражила да се због теме и занимљивости радионица одржи и ученицима других одјељење, а то су:

- „Медицинска школа“ из Добоја,
- Основна школа „Доситеј Обрадовић“ из Добоја и
- „Стручна и техничка школа“ из Дервенте

Такође, поред наведених радионица које су дио редовних радионица Омбудсмана за дјецу, организовали смо и радионице на разне теме у следећим школама:

- у ОШ "Петар Кочић" Кола, Бања Лука, на позив управе школе, одржана радионица на тему „Вршњачко насиље“ за ученике од другог до деветог разреда. Радионицу су поред представника Омбудсмана за дјецу одржали као дио вршњачких едукатора и ученици секције "Малољетници и полиција" и "Креативни кутак" Средње школе унутрашњих послова. У едукативној и интерактивној радионици ученицима су проблемске ситуације вршњачког насиља представљене кроз представу, стрип и задатке, а потом кроз водјено менторство рјешавали смо заједно ситуације и учили зашто је важно рећи "СТОП" насиљу.

- у ОШ "Јован Дучић" Залужани, Бања Лука, одржана радионица на тему "Вршњачко насиље" за ученике петог разреда. Радионицу су одржали са ученицима секције "Малољетници и полиција" и "Креативни кутак" Средње школе унутрашњих послова. У едукативној и интерактивној радионици учили смо ученике како препознати вршњачко насиље, те како реаговати ако се деси неко од друштвено неприхватљивих и насилних облика понашања.

- на позив из ЈУ „Стручна и техничка школа“ Дервента, одржане су двије радионице са ученицима те школе. На овим радионицама са ђацима је разговарано о о дјечијим правима, обавезама и одговорности, а кроз принципе који су прописани Конвенцијом о правима дјетета. Показано интересовање дјеце за тему и атмосфера на одржаним радионицама резултирало је договором о потреби одржавања оваквих радионица и у будућем времену.

- на позив из ОШ "Доситеј Обрадовић" у Добоју, одржана је радионица са члановима Савјета ученика. Уз представљање Омбудсмана за дјецу, овлашћења и надлежности, разговарано је и о значају и улози Савјета ученика као тијелу које омогућава ученицима да у школи предлажу и реализују своје идеје и креативност у разним областима. Наглашени су значај и улога Савјета у представљању права, одговорности и обавеза ученика у школи. У тематском дијелу радионице у отвореној дискусији разговарано је о уоченим проблемима и дилемама те је договорен поступак за отклањање истих. Такође је договорена и будућа сарадња, коју ће да предложи и обликују управо чланови Савјета ученика те школе.

- по позиву ОШ "Јован Дучић", Пријечани, Бања Лука одржана је радионица у сарадњи са Средњом школом унутрашњих послова, секције "Малољетници и полиција" и "Креативни кутак", и ученицима четвртог и петог разреда ове школе. Тема радионице

односила се на вршњачко насиље, те је препозната од представника психолошко - педагошке службе школе као једна од мјера превенције вршњачког насиља.

- по позиву у „Средњој стручној школи“ Јања, јер су, након поступања Омбудсмана за дјецу по службеној дужности и обраћања ГУ Града Бијељина, на велико задовољство ученика набављене и постављене клупе у школском дворишту на које је указано током реализације едукативних радионица са члановима Савјета ученика и младим савјетником Омбудсмана за дјецу,

- по позиву актива одјељенских старјешина одржане су четири радионице са ученицима четвртог разреда ОШ "Вук С. Караџић" у Добоју. Радионице "Рецепт за другарство" имале су за циљ да код ученика развијају вјештине које доприносе оснаживању другарства и емпатије, а укључују вјештине ненасилну комуникацију као и развој емотивних компетенција. Ове радионице, су такође, препознате од одјељенских старјешина и као једна од мјера превенције вршњачког насиља у одјељењима, а ученици су активним учешћем показали заинтересованост за ову тему.





XVII ОСТАЛЕ АКТИВНОСТИ И РАД НА ПРОМОЦИЈИ И ЗАШТИТИ ПРАВА ДЈЕЦЕ

1. Обиљежавање Дјечије недјеље

Омбудсман за дјецу је додатним активностима дао свој допринос обиљежавању „Дјечије недјеље“ у Републици Српској, која се у току извјештајне године одржава под слоганом „Играјмо се, учимо и растимо“.

Омбудсман за дјецу поводом обиљежавања „Дјечије недјеље“ реализовао је следеће активности:

- отварање „Дјечије недјеље“ у Музеју Републике Српске, Бања Лука, у сарадњи са Музејом Републике Српске,
- Радионица „Другарство, емпатија и права“ у ОШ „Јован Дучић“ Бања Лука,
- у сарадњи са Средњом школом унутрашњих послова Републике Српске и Угоститељско – трговинском - туристичком школом Бања Лука реализовали смо радионицу – дебату „Другарство, емпатија и права“ у Музеју Републике Српске,
- Радионица „Брига о дјечи“ у Родитељској кући у Бањој Луци, Удружење родитеља дјеце обољеле од малигних болести „Искра“,
- посјета дјечи корисницима услуге Дневног центра за дјецу са сметњама у развоју,
- Радионица са дјецом корисницима услуге Дневног центра за дјецу у ризику „Другарство, емпатија и права“, Бијељина,
- Радионица са Савјетом ученика Техничко школског центра „Зворник“, Каракај,
- посјета градоначелнику Града Зворника са циљем промоције дјечијих права и потребе ангажовања Градске управе на даљој сензибилизацији јавности у циљу унапријеђења положаја дјеце,
- Радионица у вртићу „Чика Јова Змај“ Бијељина,
- Радионица са дјецом корисницима услуге Дневног центра за дјецу која живе и/или раде на улици и која су у ризику да то постану у Удружењу „Центар за интегративну инклузију Рома и Ромкиња - Отахарин“ Бијељина,
- Радионица са ученицима ЈУ ОШ „Вук Караџић“, Амајлије,
- Посјета Дому ученика Бијељина,
- Посјета Полицијској управи Бијељина,
- Радионица „Играјмо се, учимо и растимо“, Предшколска установа „Звончићи“ Добој,
- Радионица „Другарство, емпатија и права“ у ОШ „Доситеј Обрадовић“ Добој,
- Радионица „Играјмо се, учимо и растимо“ у ОШ „Вук С. Караџић“, Добој.

У склопу редовних активности и обиљежавања "Дјечије недеље" Омбудсман за дјецу заједно са Музејом Републике Српске реализовао је едукативну радионицу са матурантима Средње школе унутрашњих послова, ученицима секција "Проактивно правна секција" и "Малољетници и полиција", те са члановима Савјета ученика и ученицима првих разреда Угоститељско – трговинско - туристичке школе Бања Лука. Циљ одржавања и реализације радионице је подизање свијести и важности познавања

и заштите права дјеце, учења о емпатији и ненасилном рјешавању проблемских ситуација, партиципација дјеце кроз форму дебате ученика уз подстицање интеракције међу учесницима о овим важним темама, приједлозима ка проактивној стратегији за превенцију и реаговање на вршњачко насиље, али и порукама ученика за одрасле. Неке од њихових порука су: "Насиље је око нас", "Ово су теме о којим желимо да разговарамо", Млади имају емпатију, желимо помоћи и подржати друга/другарицу у невољи", "Желимо рећи НЕ насиљу, одрасли да ли нас чујете", Желимо рећи оно што мислимо без посљедица", "Желимо да одрасли буду подржавајући, да отворено разговарамо"... Ове поруке младих указују колико друштво треба много више да чини и ради како би унаприједили положај дјеце и младих, да морамо чути поруке које нам дјеца поручују и морамо бити ту за њих.

У склопу активности у оквиру „Дјечије недјеље“ представнице Омбудсмана за дјецу су посјетиле Родитељску кућу „Искра“ у Бањој Луци у којој бораве дјеца обољела од малигних болести и њихови најближи. Том приликом разговарали смо са запосленим, родитељима и дружили се с дјецом. Конвенција о правима дјетета чланом 24. прописује право дјеце на здравствену заштиту. Када су у питању дјеца обољела од малигних болести важно је учинити видљивима њихове потребе, сензибилисати јавност за њих и осигурати потребне ресурсе како би им се помогло и како би добили најбоље услове лијечења и дијагностику, третман, његу и праћење након окончаног лијечења, али и омогућити помоћ и подршку за њихову породицу.

Поводом обиљежавања „Дјечије недјеље“ са малишанима - корисницима услуге Дневног центра за дјецу која живе и раде на улици и која су у ризику да то постану, а који функционише при Центру за интегративну инклузију Рома и Ромкиња „Отахарин“ у Бијељини, реализована је радионица "Играјмо се, учимо и растимо".

У просторијама Скупштине Града Бијељина одржана је свечана сједница „Дјечијег парламента", посвећена обиљежавању „Дјечије недеље". Парламент чини 31 одборник, а то су ученици представници основних и средњих школа Града. Изабрано је руководство, а током сједница посебна пажња је посвећена дјечијим правима, са нагласком да ће у будућем раду преко Дјечије столице указивати на своје потребе и проблеме и од њих тражити рјешења у најбољем интересу дјеце.





2. Међународни дан дјетета

Поводом Међународног дана дјетета, који се обиљежава сваке године 20. новембра јер је тога дана 1989. године усвојена Конвенција о правима дјетета, Омбудсман за дјецу заједно са Музејом Републике Српске реализовао је манифестацију којој су присуствовали ученици Основних школа „Јован Јовановић Змај” из Србца и „Бранко Радичевић” из Бања Луке у Музеју Републике Српске. Ученици су имали прилику да представе своје школе, крајеве, аутентичности њихових заједница и активности које проводе, а потом смо с њима реализовали едукативну радионицу о правима дјеце „Дјеца

нам поручују". Дјеца су током радионице имала прилику да уче и разговарају о дјечијим правима, да размјене мишљења и да на „Зид дјечијих порука“ напишу шта желе да се промијени, које су њихове поруке одраслима, шта сматрају потребним да свако дијете буде сретно, да расте и развија се. Неке од порука које су дјеца написала су: да се више дружимо, да нема насиља, да се поштујемо, да има више ваннаставних активности, да се мање телефони користе, да више учимо да знамо а мање да су битне оцијене...

3. Дани медијске и информацијске писмености

Омбудсман за дјецу члан је мреже Медијска и информацијске писменост (МИП) Регулаторне агенције за комуникације Босне и Херцеговине. У својим редовним активностима као и у оквиру Мреже, Омбудсман за дјецу организује различите активности са циљем да се дјеци укаже на важност информатичког описмењавања и кориштења дигиталних технологија, а да се при томе не нарушавају ни њихова нити права других.

Дани медијске и информацијске писмености ове године одржали су се под слоганом „Дигитално снажни“, а кампања је проведена у период од 26. октобра до 05. новембра 2024. године, са циљем да подстакне ширу јавност на важност медијске и информацијске писмености (МИП).

Поводом Дана медијске и информацијске писмености Омбудсман за дјецу је одржао више радионица под називом „Другарство, емпатија и права“, и то у: Основној школи „Милош Црњански“ и Основној школи „Вук Стефановић Караџић“ у Бањој Луци, Основној школи „Јован Цвијић“ у Дрињачи код Зворника, Гимназији „Јован Дучић“ у Добоју, Економској школи у Бањој Луци и Техничкој школи „Михајло Пупин“ у Бијељини. Након завршених радионица ученицима и у основним и средњим школама су подијељени евалуацијски упитници о реализованој радионици, као и представницима школа, који су имали за циљ да пруже потребне информације о квалитету радионице и тако помогну у унапријеђењу будућих радионица. Након анализе евалуацијских упитника Омбудсман за дјецу је сачинио посебан извјештај и упутио препоруке надлежним органима.

Представница Омбудсмана за дјецу учествовала је у конференцији Медијска и информатичка писменост која је одржана у Аману (Јордан) 30. и 31. октобра 2024. у оргниазацији УНЕСКО-а. Панелисти и учесници из великог броја земаља разматрали су актуелна питања везана за медијску и информатичку писменост са посебним освртом на садржаје које креирају дигитални креатори и инфлуенсери те кредибилност тих садржаја. Такође, учесници су разматрали важна питања везана за законско регулисање вјештачке интелигенције, њеног развоја и кориштења у свим сегментима друштва. Представница Омбудсмана за дјецу је информисала о активностима које Омбудсман за дјецу проводи у оквиру кампање „Дани информатичке и медијске писмености: Дигитално снажни“ које је модератор УНЕСКО-а оцијенио као изузетно важне те је позвао да се Омбудсман за дјецу прикључи Алијанси за медијску информатичку писменост УНЕСКО-а.

Везано за медијску и информацијску писменост као и вјештачку интелигенцију, представнице Омбудсмана за дјецу присуствовале су VI Forward конференцији која се одржавала 5. и 6. децембра 2024. у Бањој Луци, под темом „AI Revolution: Transforming Tomorrow's Business Today.“ Тема овогодишње конференције пружила је увид на истраживања револуционарних промјена које вештачка интелигенција (АИ) доноси у пословни свијет, најновијих трендова и изазова у области АИ. Вјештачка интелигенција постаје кључна компонента савременог друштва, трансформишући начин на који

радимо, учимо, комуницирамо и живимо. АИ има огроман потенцијал, али треба да се користи етички и одговорно.

4. Конференција "Вршњачко насиље - примјери добре праксе"

Омбудсман за дјецу одржао је Конференцију "Вршњачко насиље - примјери добре праксе", поводом **20. новембра - Међународног дана дјетета**, уз подршку предсједника Републике Српске Милорада Додика, у Административном центру Владе Републике Српске у Бањој Луци.

Омбудсмана за дјецу поднио је Посебан извјештај *Вршњачко насиље у васпитно – образовним установама*, који је Народна скупштина Републике Српске, на Осмој редовној сједници усвојила Закључком број 02/1-021-284/24 од 14.03.2024. године. Народна скупштина је задужила Владу Републике Српске да на основу резултата наведеног истраживања предузме потребне радње у оквиру Програма мјера за јачање безбједности и спријечавања насиља у основим и средњим школама и ђачким домовима у Републици Српској.

Савјетница предсједника Републике Српске Соња Давидовић у уводном излагању истакла је потребу да се континуирано ради на унапријеђењу положаја и права дјетета, заштити дјеце од насиља, као и о значајности теме данашње Конференције.

Предавачи на Конференцији су били: професор др Небојша Мацановић, Љиљана Шиник професор разредне наставе, Петра Кукић капетан полиције из Министарства унутрашњих послова Републике Србије, професор др Миле Шикман, главни ревизор Јово Радукић и ученице Средње школе унутрашњих послова, а модератор Конференције је била новинарка БХТ Мирела Савић. Конференцији је присуствовало 120 учесника из надлежних министарстава, републичких органа, школских установа, предшколских установа, полицијских управа, факултета, невладиног сектора, те гости из Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Насилни облици понашања нису проблем само једног дјетета, породице, или школе. Насиље је проблем цијелог друштва и само уколико заједно будемо дјеловати у истом правцу и са јасном поруком да насиље није прихватљиво, моћи ћемо очекивати смањвање стопе насиља. Неки од приједлога како дјеловати на смањивање вршњачког насиља и насиља уопште међу дјецом, над дјецом или од стране дјеце који су простекли са Конференције су:

- Насиље требамо третирати као проблем друштва.
- Треба нам јасна стратегија у борби против насиља којој ће сви дати свој допринос (Влада, институције, родитељи, наставници, ученици,..)
- Пооштравање казнене политике према свим врстама насиља.
- Мјера упућивање малољетних лица у васпитну установу/центар у закону постоји, али такву установу/центар немамо.
- Обавезно увести на све факултете – студијске програме који образују помажуће професије предмет Превенција вршњачког насиља.
- Дјеца познају своја права у школи, али не и посљедице кршења права других особа. Нарушавање кућног реда у школи у виду насилништва и других девијантних видова понашања поред снижавања владања треба да у себи има и казну у виду друштвено корисног рада ученика у школи и/или новчане казне за родитеље.

- Педагошко – психолошка служба, ЦСР, Центар за ментално здравље треба да пруже максималну стручну помоћ и починиоцима насиља и лицима која су претрпела насиље. Такође, треба дјеловати на отклањање узрока насилног понашања, а не само санирање посљедица.
- Дјецу треба да учимо да не смију бити пасивни посматрачи приликом насиља.
- Школа поред образовне мора имати јачу васпитну улогу.

5. Дан сигурнијег интернета

Дан сигурнијег интернета (Safer Internet Day – SID) обиљежен је у току извјештајне године 6. фебруара, под слоганом „Сурфај сигурно – Заједно за бољи интернет“. Циљ обиљежавања Дана сигурнијег интернета је подићи свијест о тренутачним, али и новим интернетским проблемима, од онлајн насиља, преко друштвених мрежа до дигиталног идентитета и подстаћи позитивне промјене на интернету уз сигурно и позитивно кориштење дигиталне технологије, посебно међу дјецом и младим људима. Управо зато Дан сигурнијег интернета има за циљ створити и сигурнији и бољи интернет, гдје сватко је овлаштен користити технологију одговорно, с поштовањем, критички и креативно. Поводом Дана сигурнијег интернета реализовали смо радионицу "Дјеца и интернет" у Основној школи "Милан Ракић" у Бањој Луци, са ученицима осмог разреда. Циљ радионице је подизања свијест о начинима заштите и подучавању кориштења интернета и понашању на интернету. Употреба дигиталних технологија поред предности које има, носи и ризике, а управо је едукација дјеце једини прави пут за сигурно и одговорно, критичко и креативно његово кориштење.

6. Дан ружичастих мајица - Међународни дан превенције вршњачког насиља

Сваке године задња сриједа у фебруару се обиљежава као „Дан ружичастих мајица" односно као дан превенције вршњачког насиља. Представници Омбудсмана за дјecu реализовали су радионицу „Права дјеце и дрво пријатељства" у Клубу, вртић и јаслице „Бајка" у Бањој Луци са дјецом предшколског узраста. Циљ радионице је упознавање дјеце са њиховим правима и учењу одговорности, те шта значи другарство. Теме о њиховим великим другарима, лијепом понашању, љубави и многе друге су потврдили колико је битно да са најмлађима причамо, учимо их и његујемо код њих љубав, толеранцију и уважавање.

У ОШ „Вук С. Караџић" у Добоју одржане су двије радионице, једна у четвртном разреду, а друга у првом разреду под називом „Рецепт за другарство" и имала је за циљ да ученици разговарају о томе како развијати и његовати другарство у заједници.

7. Свјетски дан особа с Даун синдромом

Свјетски дан особа с Даун синдромом обиљежава се 21. марта, с циљем подизања свијести о овој генетској различитости и њеном утицају на животе људи који се с њом сусрећу, уз потребу за веће разумијевање и побољшање њиховог положаја у друштву и побољшања квалитете живота особа са Даун синдромом. Конвенција о правима дјетета обавезује државе чланице да дјеци са сметњама у развоју омогуће равноправно учешће у друштву у којем треба да уживају пун и достојан живот, у условима којим се обезбјеђује њихова самосталност и олакшава активно учешће у заједници.

Адекватан приступ здравственој заштити, програмима ране интервенције и инклузивном образовању, од виталног су значаја за њихов раст и развој. Особе са Даун синдромом

могу постићи оптимални квалитет живота кроз родитељску бригу и подршку, медицинско усмјеравање и системе подршке у заједници као што је инклузивно образовање на свим нивоима. Ово олакшава њихово учешће у друштву и испуњење њиховог личног потенцијала.

Поводом обиљежавања Дана особа са Дауновим синдромом, представници Омбудсмана за дјецу су били гости предшколцима који похађају "Кутак" у Добоју. "Кутак" је активност Удружења за помоћ дјечи са посебним потребама у Добоју и представља јединствену инклузивну активност која окупља дјецу узраста 3-6 година. У "Кутку" редовно борави 5-7 дјеце нетипичног развоја који кроз дружење и учење са својим вршњацима развијају своје социјалне вјештине и постижу напредак у моторичком и когнитивном развоју. Током посјете, представници Омбудсмана за дјецу су кроз игру разговарали са дјецом о дјечијим правима, прихватању различитости и недискриминацији. Полазници "Кутка" су затим заједничком пјесмом, рецитацијом и плесом показали да су њихови другови нетипичног развоја укључени у све њихове активности. Да би обиљежили овај дан, сви малишани су, заједно са тетама, обули шарене чарапе и на тај начин подржали своје другаре са Дауновим синдромом.

Поводом обиљежавања Медјународног дана особа са Даун синдромом посјетили смо посебна одјељења у ЈУ Основној школи "Вук Караџић" у Бијељини. Том приликом је на инклузивном принципу реализована радионица "Различитости" у којој су учествовали ученици посебних одељења, ученици првог разреда и чланови савјета ученика.

8. Свјетски дан свјесности о аутизму

Свјетски дан свјесности о аутизму обиљежава се 2. априла, како би се скренула пажња јавности широм свијета на све већи проблем овога сложеног поремећаја, а који се код појединаца најчешће развије у прве три године живота и углавном траје до краја живота. Циљ обиљежавања овог дана је пренијети поруку о потреби пребацивања фокуса са „свјесности“ на „прихватање“ аутизма, те промоцију даљег укључивања у друштво.

Према низу истраживања особе с аутизмом и њихове породице чине вулнерабилан дио популације који захтијева системска рјешења и подршку. Конвенција о правима дјетета прописује да свако дијете треба имати прилику расти, учити, развијати своје способности и таленте, одрастати у породици, и бити сигурно и заштићено. Ради тога, улагање и подршка требају бити у раном откривању, њези, лијечењу и рехабилитацији, како би се оптимизирао развој, здравље, добробит и квалитет живота особа с аутизмом и њихових породица. Поред значаја коју пружа здравствени сектор, важна је сарадња и с другим секторима, посебно са институцијама укљученим у образовање, друштвену и економску те социјалну заштиту.

Омбудсман за дјецу присуствовао је хуманитарном концерту под називом „Аутизам говори срцем“ у организацији УГ „Твоја ријеч“, а који је организован поводом Свјетског дана особа са аутизмом, са циљем да кроз музику и умјетност скрене пажњу на важност подршке и разумијевања према дјечи са потешкоћама у развоју, посебно онима са аутизмом.

Пригодном свечаношћу на Свјетски дан свјесности о аутизму у Бијељини је обиљежен дан оснивања Дневног центра за дјецу у ризику, који функционише при Центру за социјални рад. У уводним обраћањима је истакнуто да је овај Дневни центар јединствена

социјална услуга у Српској. У знак захвалности за подршку у развијању ове социјалне услуге уручене су и пригодне захвалнице и дјечији радови, између осталог и Омбудсману за дјецу.

9. Међународни дан Рома

Представници Омбудсмана за дјецу присуствовали су обиљаживању Међународног дана Рома које су организовали Удружење Рома „Мадара“ и ОШ „Вук С. Караџић“ из Добоја. Ученици ромске националности заједно са својим другарима из школе припремили су културно забавни програм током којег су имали прилику да искажу своје таленте и креативност. Након приредбе, услиједило је дружење свих присутних у учионици на отвореном током којег се разговарало о актуелним проблемима ромске заједнице те посебно о потреби редовног школовања дјеце школског узраста.

Такође, поводом Међународног дана Рома посјетили смо Центар за културу у Бијељини, у организацији удружења „Центра за интегративну инклузију Рома и Ромкиња Отахарин“ и „Царитас“ Швајцарска, гдје су приказани видео материјали ученика деветих разреда са подручја града Бијељина који осликавају различите аспекте ромске традиције и обичаја.

10. Међународни дан дјеце улице

Међународни дан дјеце улице, који се обиљежава сваког 12. априла, има за циљ подизање свијести и скретања пажње надлежних институција на проблем дјеце укључене у живот и рад на улици, која одрастају без одговарајуће пажње, која су ускраћена за основна људска права и која су често жртве различитих облика експлоатације и насиља. Дијете укључено у живот и рад на улици има исти потенцијал као и свако друго дијете. Тим поводом смо одржали састанак и дружење са Удружењем „Нова генерација“ из Бања Луке, који кроз дугогодишњи рад се сусрећу са дјецом која јесу дјеца улице или су у ризику да то постану, и већина су потенцијалне жртве трговине људима.

11. Међународни дан игре

У сусрет Међународног дана игре који се обиљежава сваког 29. априла, представници Омбудсмана за дјецу посјетили су вртић „Звјездица“ у Бања Луци и том приликом је реализована радионица на тему „Учимо кроз игру“ која је имала за циљ да дјеца уче о својим правима, али и да кроз ликовну радионицу представе зашто је игра битна и колико је важна за правилан раст и развој дјетета. Важност играња прописана је и Конвенцијом о правима дјетета која чланом 31. прописује право дјетета на одмор и слободно вријеме, на игру и рекреацију који одговарају старости дјетета и на слободно учешће у културном животу и умјетности. Игра је спонтана дјечија активност кроз коју дјеца уче, истражују, развијају самопоуздање, самосталност, стога игра и јесте најважнији дио дјететовог развоја.

12. „Конференција беба“

Овогодишњој манифестацији „Конференција беба“ у Бањој Луци присуствовали су представници Омбудсмана за дјецу, а иста је започела великом породичном шетњом, коју реализују Удружење породица са четворо и више дјеце „Четири плус“. Као и претходних година, главна мисија породичне шетње јесте да се покаже сва љепота и

снага породице, те додатно да се подигне свијест о значају дјеце и њиховог мјеста у заједници. Омбудсман за дјецу је присуствовао манифестацији „Конференција беба" и у Бијељини.

Омбудсман за дјецу подсјећа да родитељи имају једну од најважнијих улога у обликовању живота своје дјеце и позива на већа улагања у родитељске услуге, посебно за родитеље дјеце са вишеструким потребама. Услуге прилагођене породици, као што су дјечији додаци и брига о дјечи, морају бити приоритет властима, заједници и пословној политици. А родитељи, посебно они угрожени, морају имати приступ услугама које су им потребне, и то без стигматизације.

13. „Социјализација дјеце Републике Српске 2024."

Омбудсман за дјецу посјетила је учеснике ХИ смјене пројекта „Социјализација дјеце Републике Српске 2024." У дјечијем одмаралишту "Ужице" у Бечићима у смјени је било укупно 128-оро малишана из 10 градова и општина Републике Српске. Током посјете реализована је радионица на којој су дјеца имала могућност и да изнијесу своје утиске и задовољство учешћем у Пројекту, а утисци све дјеце односили су се на жељу да поново учествују у овом Пројекту.

14. Међународни дан дјеце обољеле и лијечене од малигних болести

Међународни дан дјеце обољеле и лијечене од малигних болести обиљежава се 15. фебруара, са циљем информисања јавности и подизања јавне свијести о малигним болестима код дјеце, а посебно о важности пружања подршке обољелој дјечи, као и њиховим породицама.

Малигне болести у дјечјој доби имају значајне социјалне и медицинске посљедице, и зато је важно осигуравање континуитета њиховог школовања, током углавном дуготрајног болничког лијечења, а што пружа дјетету квалитетно провођење времена, које за њих је често испуњено страхом и ишчекивањима, али има улогу и да олакша пут повратка дјетета у школу и процес адаптације дјетета након хоспитализације.

Омбудсман за дјецу је у склопу обиљежавања овог датума присуствовао ликовној радионици и хуманитарној акцији које је организовало Удружење родитеља дјеце обољеле од малигних болести „ИСКРА" из Бања Луке и Одјељење за образовно педагошки рад Музеја Републике Српске, као и Академији „За храбра мала срца".



носе с болести.

Током мјесеца септембра, који је мјесец подизања свијести о раку код дјеце придружили смо се хуманитарној шетњи Искра нада, коју је организовало Удружење родитеља дјеце обољеле од малигних болести „Искра" Бања Лука, пружајући подршку кампањи „Златни септембар". Важно је учинити видљивима потребе обољеле дјеце и њихових породица, сензибилисати јавност за њих и осигурати потребне ресурсе како би им се помогло да се лакше

15. Дан српског јединства, слободе и националне заставе



Поводом обиљежавања Дана српског јединства, слободе и националне заставе који се празнује у Републици Србији и Републици Српској 15. септембра, представници Омбудсмана за дјецу посјетили су Центар за предшколско васпитање и образовање Бања Лука, вртић „Анђелак" и том приликом са дјецом предшколског узраста реализовали радионицу на тему „Моја застава".

У организацији Природно - математичког факултета Универзитета у Бањој Луци, Географског друштва Републике Српске и Академије наука и умјетности Републике Српске обиљежен је Дан српског јединства, слободе и националне заставе, а којој су присуствовали и представници омбудсмана за дјецу. На манифестацији је истакнута важност очувања националног идентитета и националне свијести српског народа, у савременим политичким изазовима.

16. Међународни дан толеранције

Међународни дан толеранције, 16. новембар, је свечано обиљежен у ЈУ ОШ „Доситеј Обрадовић" у Добоју, вјероватно највећој мултетничкој школи на овом простору. У изузетно занимљивом програму дјеца су нам кроз представе, игру и плес послала јасну поруку о значају и потреби толеранције, емпатије, разумијевања и другарства у данашњем времену. Бројни гости су имали прилику да чују те поруке, да уживају у лијепом програму и разноврсној понуди специјалитета из различитих земаља.

17. Међународни дан особа са инвалидитетом

Поводом обиљежавања 3. децембра Међународног дана особа са инвалидитетом посјетили смо малишане у Дневном центру за дјецу са сметњама у развоју, који функционише при Центру за социјални рад Зворник, те одржали радионицу. Директор је представио рад Дневног центра, као релативно нове услуге коју центар пружа након преласка у нове просторије. Дневни центар посјећује око 15-оро дјеце и могу остати најдуже три сата.

18. Округли сто "Право на образовање дјеце са сметњама у развоју"

Округли сто на тему „Право на образовање дјеце са сметњама у развоју" одржан је у Добоју 18. децембра 2024. у организацији Омбудсмана за дјецу. Домаћин догађаја била је ЈУ Гимназија "Јован Дучић", а учесници су били представници предшколских, основношколских и средњошколских установа, центара за социјални рад, Републичког педагошког завода, Градске управе Добој и организација цивилног друштва које окупљају ову категорију дјеце.

Током округлог стола презентовани су налази истраживања које је Институција прикупила, а који се односе на образовање дјеце те процес процјене потребе и усмјеравање дјеце и омладине са сметњама у развоју.

Дискусија учесника је била усмјерена на конкретне изазове са којима се образовне установе и центри за социјални рад сусрећу у раду са овом категоријом дјеце. Ови изазови се, између осталог, односе и на питања која се тичу подршке родитељима кроз ове процесе, питања асистената у настави, потребу континуиране едукације васпитача и наставника, усмјеравање у оспособљавање за занимања у средњој школи. Приједлози

и сугестије са округлог стола уврштени у посебан извјештај Омбудсман за дјецу на тему остваривања права дјеце са сметњама у развој на образовање.

19. „С љубављу храбрим срцима“

Под високим покровитељством Предсједника Републике Српске одржана је, сада већ традиционално хуманитарно веће, „С љубављу храбрим срцима“. Овогодишња манифестација била је посвећена прикупљању средстава за набавку неопходне медицинске опреме за скрининг спиналне мишићне атрофије код новорођенчади, као једној од важних метода у раној детекцији овог обољења код дјеце. У административном центру Владе окупио се велики број званичника и представника институција Републике Српске и Републике Србије, који су финансијски подржали ову манифестацију, али и указали на неопходност његовања хуманости и солидарности у друштву, а истом су присуствовали представници Омбудсмана за дјецу.

XVIII САРАДЊА СА МЕДИЈИМА

Омбудсман за дјецу има законом утврђену надлежност да обавјештава јавност о стању права дјетета, да укаже на системске недоречености у препознавању основних захтјева и принципа Конвенције у остваривању права дјетета и његове заштите, да укаже на пропусте у раду институција и служби у циљу спрјечавања будућих сличних појава, као и да едукује, не само дјецу, већ и оне који брину о дјечи, о начину и могућностима остваривања права дјетета и његове заштите.

Медији доприносе подизању свјести о важности препознавања права дјетета и неопходности адекватног реаговања у датим ситуацијама. Врло је важно извјештавати о свим темама и проблемима који се тичу дјеце, али на начин да дијете не буде додатно повријеђено. Да су медији препознали улогу и важност Омбудсмана за дјецу у промоцији права дјетета и његовој заштити показују и захтјеви упућени Омбудсману за дјецу и теме које су обрађивали, којих је из године у године све већи број.

У извјештајном периоду, Омбудсман за дјецу је запримио **67** захтјева од стране медија, са подручја цијеле Босне и Херцеговине. Најчешће интересовање медија било је усмјерено на област заштите дјеце од насиља, из области породично - правне заштите, из области заштите економско - социјалних права, злоупотребе дјеце на интернету итд, злоупотребе дјеце у политичке сврхе, али и о тренутно актуелним појединачним случајевима који би се као актуелна вијест појавили у средствима јавног информисања. У свим ситуацијама када су се медији обраћали Омбудсману за дјецу по било ком основу, Омбудсман за дјецу се трудио да ургентно одговори захтјеву, имајући у виду да се предмети захтјева увијек тичу најрањивије категорије нашег друштва, односно дјеце, чак и када се радило о посебно осјетљивим и друштвено комплексним темама.

Омбудсман за дјецу је током 2024. године издавао саопштења за јавност, како би на овај начин, између осталог, информисао јавност о одређеној актуелној теми, са циљем привлачења пажње медија, али и упознавања грађана, стручне и научне популације о активностима и поступањима Омбудсмана за дјецу.

Омбудсман за дјецу ће и у наредном периоду наставити добру сарадњу са медијима због јачања система дјечије заштите, а што између осталог захтјева и извјештавање о свим питањима дјечијег одрастања. Настојаћемо да подстичемо и друге субјекте заштите, да свој рад са дјецом учине доступним јавности, те додатним активностима подстицати већу улогу струке и стручњака различитих профила који се баве бројним питањима дјечијег одрастања.

XIX ОРГАНИЗАЦИЈА И ФИНАНСИЈСКО ПОСЛОВАЊЕ

Омбудсман је независна институција која штити, прати и промовише права дјетета. Сједиште Омбудсмана за дјецу је у Бањој Луци, а теренске канцеларије институције се налазе у Бијељини и Добоју. Омбудсманом за дјецу руководи омбудсман, који има два замјеника.

Омбудсман за дјецу спада у групу буџетских корисника који у цијелости послује преко Главне Књиге Трезора (ГКТ) Републике Српске, те има директну конекцију са Системом управљања финансијским информацијама (СУФИ-јем).

Буџетом Републике Српске за 2024. годину одобрена средства су износила 900.200 КМ, Ребалансом буџета за 2024. годину одобрена су додатна средства у износу од 22.500 КМ, што у коначном износи да су укупна средства Омбудсмана за дјецу 922.700 КМ.

На фонду 03 Институција је запримила 8.000 КМ од кабинета Предсјеника Републике Српске, од чега се 5.000 КМ односи на наградни конкурс организован крајем 2023. године, а плаћања су извршена у 2024. години а 3.000 КМ се односи на организовање међународне Конференције „Вршњачко насиље – примјери добре праксе”.

Ребаланс буџета Институције за 2024. годину	Извршење буџета у 2024. години	% извршења буџета за 2024. годину
922.700,00	911.396,55	98,8%

XX ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Улога Омбудсмана за дјецу, као независне институције, је да прати усклађеност прописа са Уставом Републике Српске, Конвенцијом о правима дјетета и другим релевантним међународним прописима. У том смислу, Омбудсман за дјецу прати повреде појединачних права, али проучава и опште појаве и начине повреде права, као и реакције система на наведене повреде.

Током извјештајног периода Омбудсман за дјецу предузимао је низ активности и мјера у циљу заштите и унапријеђења права и положаја дјетета, у оквиру којих је поступао по појединачним предметима, давао одређене препоруке, иницијативе и мишљења надлежним органима, израђивао посебне извјештаје, иницирао доношење и измјену одређених законских и подзаконских аката, те активно сарађивао са дјецом и медијима. Пратећи актуелне теме и идентификоване проблеме, ове године смо израдили четири посебна извјештаја, како би додатно скренули пажњу јавности на одређене теме и иницирали додатни ангажман актера у систему дјечије заштите. Такође, активно смо радили на промовисању и заговарању права дјече, те предузимали и одређене превентивне активности, у циљу спрјечавања ситуација и поступака које доводе до повреда права дјече. Свакако да најкорисније податке у том смислу добијамо непосредно од дјече, али од изузетног значаја је и сарадња са институцијама, цивилним друштвом, академском заједницом и стручним удружењима, јер на тај начин добијамо повратну информацију о стварном стању дјече и њиховом положају у друштву, посебно у домену остваривања њихових права као и заштите њиховог најбољег интереса.

Генерално, када је у питању анализа стања које се тиче остваривања и заштите права дјече, став Омбудсмана за дјецу је да је и даље неопходно радити на унапријеђењу законодавног оквира, инсистирати на његовој досљедној примјени, улагати у људске ресурсе и њихову континуирану и свеобухватну едукацију, те мијењати свијест, односно погледе и ставове друштва, као и прихватити нужност прилагођавања на одређене појаве или ситуације које се јављају у „савременом друштву“, јер једино на тај начин ћемо бити у могућности да адекватно одговоримо на нове изазове који се намећу како појединцима, тако и друштву у цјелини, а који би могли представљати опасност или пријетњу по живот и здравље дјетета.

Иако би школе требале бити најсигурније окружење за дијете, број пријава које се односе на насиље над и међу дјецом у сталном је порасту. У претходном периоду је доста рађено како на унапријеђењу прописа у овој области, тако и на подизању свијести у погледу осјетљивости и препознавању свих облика насиља над дјецом, па ипак још увијек нису остварена значајнија побољшања у погледу примјене већег броја превентивних активности, као и свеобухватније заштите дјече од насиља. Подаци анализирани у овом извјештају показују да су дјеца и даље у великој мјери изложена насиљу, злостављању и занемаривању у породици, институцијама и на другим мјестима, како од стране одраслих тако и од стране својих вршњака.

Такође, све више се насиље преноси у дигитално окружење, те у том контексту уочавамо пораст насиља повезаног са савременим технологијама, што указује на недовољан ниво знања о начинима заштите дјече на интернету, и несналажење одраслих у поступању у ситуацијама када је дијете жртва неког облика дигиталног насиља. У том контексту

потребно је осигурати едукацију и дјеце и одраслих, укључујући и родитеље али и стручна лица која раде или сарађују са дјецом, о могућностима заштите дјеце на интернету.

Одрастање дјеце у медијском и виртуелном окружењу нови је изазов за остваривање права дјеце, али уједно и задатак за одрасле да омогуће адекватну заштиту и права дјетета на приватност, на заштиту од штетних и неприлагођених садржаја, као и право на сигуран приступ информацијама прилагођених узрасту и зрелости дјетета, укључујући и понуду квалитетних садржаја уз учешће дјеце у креирању тих садржаја, због чега сматрамо да медијска писменост мора бити од почетка укључена у систем васпитања и образовања. Како бисмо унаприједили заштиту дјеце од непримјереног медијског садржаја, још једном наглашавамо потребу доношења прописа који се односе на креирање и дистрибуцију аудио - визуелних дјела.

Пријаве које се односе на повреде права дјеце у области васпитања и образовања показују да поједине школе често немају адекватну ни правовремену реакцију када се ради о неприхватљивом понашању дјеце, не користе или у недовољној мјери користе законом расположива средства, правила и процедуре нарочито у погледу регулисања дисциплине ученика, немају јединствен став о питањима која се тичу права ученика, не уважавају индивидуалне потребе дјетета, те приложим доношења одлука које се тичу дјеце не воде рачуна о најбољем интересу дјетета у сваком појединачном случају, уз уважавање мишљења, ставова и препорука струке. Из тог разлога, Омбудсман за дјецу и овом приликом указује на потребу доношења јединствених правилника којима би се на истовјетан начин дефинисала одређена правила и процедуре, нарочито у погледу изрицања васпитно - дисциплинских мјера.

Иако је право дјетета на учешће, односно партиципацију у различитим областима живота једно од основних права дјетета, ово право дјетета као и право дјетета на мишљење углавном нема своју пуну примјену у пракси, већ се више доживљава декларативним. Разлог томе је недовољна едукација стручњака који раде са дјецом или доносе одлуке у вези са дјецом, али и недовољна едукација саме дјеце о њиховом праву на учествовање у доношењу свих одлука које их се тичу. Поред подизања свијести одраслих, неопходно је системски и континуирано радити на оснаживању дјеце и младих и јачању њихове улоге активних чланова друштва.

Дјеца са сметњама у развоју су у знатно неповољнијем положају када је у питању остваривање њихових права у односу на дјецу без потешкоћа. Прије свега, често нису у могућности да остваре минимум права која припадају сваком дјетету, а с друге стране остваривање једног права у њиховом случају значи ограничење или губитак неког другог права које им припада. Право на основно школовање које је и бесплатно и обавезно за свако дијете, дјеци са сметњама у развоју представља препреку за остваривање одређених социјалих давања и материјалне подршке, као што је право на додатак родитељу - његоватељу или његоватељу, због чега у појединим случајевима родитељи самоиницијативно исписују дјецу из школе. Оно што је посебно несхватљиво и проблематично јесте чињеница да су иста лица, по истом основу остваривала наведено право одређени временски период, да би иму поступку ревизије иста била укинута иако није било нити промјене у законској регулативи нити у погледу здравственог стања дјетета или статуса родитеља. Неопходно је и нужно омогућити овој категорији дјеце остваривање свих права која им припадају у пуном обиму у складу

са важећим прописима, јер свако поступање супротно горе наведеном представља озбиљно кршење истих.

Када је у питању образовање дјеце са сметњама у развоју, инклузивна пракса мора бити осмишљена тако да заговара добробит све дјеце, да елиминише или смањи сваки облик дискриминације као и стигме, да буде првенствено усмјерена на стварање и изградњу цјелокупног подржавајућег окружења како у појединачној установи, тако и у цјелокупном окружењу, а не само да се своди на израду индивидуалне подршке дјетету са сметњама у развоју. Циљ образовања када су у питању дјеца са сметњама у развоју треба да буде усмјерен на достизање максимума када је у питању њихов развојни потенцијал уз уважавање свих посебности и специфичности дјететове личности.

Сарадња са дјецом је настављена и у извјештајном периоду у још већем обиму, кроз едукативне радионице које се спроводе у васпитно - образовним установама, што је посебно значајно, јер на тај начин боље упознајемо дјечије ставове и мишљења о разним темама, а сарадња са дјецом доприноси њиховом бољем разумијевању, уважавању њиховог мишљења, али и права на партиципацију. Омбудсман за дјецу је наставио са праксом подстицања дјеце на остваривање њиховог права на партиципацију, као и на учешће у доношењу одлука које их се тичу како би се глас и мишљење дјеце чули, а у томе нам помажу наши млади савјетници из Мреже младих савјетника Омбудсмана за дјецу, који поред едукације својих вршњака у својим школама и срединама имају значајну улогу у преношењу актуелних тема и искустава са којима се сусрећу.

Сарадња је настављена и са институцијама и организацијама по питању актуелних тема које се тичу заштите права дјетета и у циљу унапријеђења међусобне сарадње, као и са невладиним организацијама, које су присутне на терену и у свакодневном контакту са грађанима идентификују проблеме и изазове који спадају у оквир надлежности Омбудсмана за дјецу. У наредном периоду Омбудсман за дјецу ће наставити са свим активностима у циљу заштите, праћења и промоције права дјетета, као најзначајније и најрањивије категорије нашег друштва, кроз директну комуникацију са дјецом, али кроз сарадњу са свим субјектима заштите, органима и организацијама које у свом раду имају обавезу да заштите и унаприједе положај и права дјетета.